

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу.

Редакційна колегія: Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuv.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 10 2019

ЗМІСТ

Коротко про головне

Інавгурація Президента України В. Зеленського	3
Інавгураційна промова Президента України В. Зеленського.....	5

Аналітика

Політичні акценти

Н. Тарасенко

Парламентські перспективи основних політичних партій у контексті соціологічних досліджень.....	8
--	---

С. Горова

«Сила і честь» у новому парламенті?! Рейтинговий зліт І. Смешка триває.....	19
---	----

О. Ворошилов

Перспективи політичної сили А. Гриценка на майбутніх парламентських виборах.....	24
--	----

М. Дем'яненко

Діалог відновлено, або перспективи американсько-російських відносин у контексті українського питання	29
--	----

А. Потіха

Саміт ЄС і роль «Східного партнерства» для України.....	38
---	----

І. Рудь

75-та річниця депортації кримських татар.....	45
---	----

Ю. Якименко

Ход и перспективи выдачи российских паспортов на неподконтрольных Украине территориях Донбасса в оценках СМИ	49
--	----

Економічний ракурс

С. Кулицький

Українська сільськогосподарська продукція та продовольство на міжнародних ринках: споживачі, конкуренти, оцінювання перспектив	55
--	----

Наука – суспільству

<i>Основні напрями діяльності НАН України</i>	66
<i>Сучасні дослідження та розробки академічної науки</i>	79
<i>Наукові видання НАН України</i>	82
<i>Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти</i>	83
<i>Діяльність науково-дослідних установ</i>	85
<i>Нагороди та відзнаки</i>	87

До уваги держслужбовця

С. Блиндарук

<i>33-річчя Чорнобильської трагедії</i>	88
---	----

Коротко про головне

Інавгурація Президента України В. Зеленського

Відбулося урочисте засідання Верховної Ради України, присвячене складенню присяги українському народові новообраним Президентом України В. Зеленським.

Голова Верховної Ради України А. Парубій зазначив, що, відповідно до ст. 104 Конституції України, новообраний Президент України вступає на пост з моменту складання присяги українському народу на урочистому засіданні Верховної Ради України.

А. Парубій повідомив, що в урочистому засіданні беруть участь: народні депутати України, Прем'єр-міністр України В. Гройсман і члени уряду, керівники центральних органів виконавчої влади, колишні президенти України Л. Кравчук, Л. Кучма, В. Ющенко, П. Порошенко, колишні голови Верховної Ради України, Голова та судді Конституційного Суду України, голова та члени Центральної виборчої комісії, Голова Верховного Суду України, голова Вищої ради правосуддя, голова Рахункової палати, уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Генеральний прокурор, голова Служби безпеки України, голова Національного банку України, київський міський голова, предстоятелі церков і релігійних об'єднань України.

В урочистому засіданні також беруть участь високоповажні іноземні гості: Президент Грузії С. Зурабішвілі, Президент Естонської Республіки К. Кальюлайд, Президент Литовської Республіки Д. Грібаускайте, Президент Угорщини Я. Адер, голова мілімеджлісу Азербайджанської Республіки О. Асадов, голова сенату парламенту Чеської Республіки Я. Кубере, заступник голови сенату парламенту Республіки Казахстан Б. Бекназаров, віце-президент Турецької Республіки Х. Октай, віце-президент Європейської комісії з питань Енергетичного союзу М. Шефчович, заступник Прем'єр-міністра Республіки Білорусь І. Глушенко, віце-прем'єр-міністр Республіки Болгарія М. Ніколова, віце-прем'єр-міністр Республіки Вірменія Т. Авінян, віце-прем'єр-міністр Румунії А. Бірчал, віце-прем'єр-міністр Словацької Республіки Р. Раші, міністр закордонних справ і європейської інтеграції Республіки Молдова Т. Ульяновський, міністр закордонних справ Республіки Польща Я. Чапотович, керівник канцелярії Президента Республіки Польща Г. Шиманська, міністр енергетики США Р. Перрі, спеціальний представник Державного департаменту США з питань України К. Волкер, міністр національної оборони Канади Г. Сейджан, державний секретар з європейських питань Французької Республіки А. Моншален, державний секретар Міністерства закордонних і європейських справ Республіки Хорватія З. Бушич, державний міністр у справах країн Співдружності та ООН Сполученого Королівства Велика Британія та Північна Ірландія лорд А. Відміндонський, экс-федеральний президент ФРН К. Вульф, голова підкомітету Національної ради Республіки Австрія Р. Лопатка, депутат

Нижньої палати Японії, спеціальний представник Прем'єр-міністра Японії К. Тояма, віце-президент гуманітарної асоціації туркмен світу Р. Базаров, помічник Генерального секретаря НАТО з політичних питань та політики безпеки А. Гонсалес, спеціальний представник головування Словацької Республіки в ОБСЄ, державний секретар Міністерства закордонних справ Словацької Республіки Л. Парізек, Президент Латвії Р. Вейоніс, президент Світового конгресу українців П. Грот, представник Вселенського патріархату.

Також на урочистому засіданні були присутні послы іноземних держав, керівники представництв міжнародних організацій, акредитовані в Україні, представники дипломатичного корпусу, довірені особи новообраного Президента України, представники засобів масової інформації.

Учасники урочистого засідання оплесками зустріли В. Зеленського.

Голова Верховної Ради України А. Парубій відкрив урочисте засідання.

У виконанні хору прозвучав Державний гімн України.

Слово для оголошення результатів виборів Президента України було надано голові Центральної виборчої комісії Т. Сліпачук, яка оголосила, що, за результатами чергових виборів Президента України, які відбулися 31 березня 2019 р., Президентом України обрано В. Зеленського.

Голова Конституційного Суду України Н. Шаптала повідомила про виконання новообраним Президентом України всіх конституційних вимог щодо несумісності з посадою Президента України та відсутність інших обставин, що унеможливлювали б складення ним присяги.

Голова Конституційного Суду Н. Шаптала вручила новообраному Президенту України В. Зеленському текст присяги українському народу, визначений Конституцією України.

Новообраний Президент України, поклавши руку на Конституцію України та Пересопницьке Євангеліє, проголосив присягу українському народу.

У сесійний зал Верховної Ради України було внесено штандарт Президента України.

Президент України В. Зеленський зайняв спеціально визначене місце в сесійному залі Верховної Ради України, поруч з яким розташовано Прапор (штандарт) Президента України, підписав текст присяги, передав його Голові Конституційного Суду України.

Голова Конституційного Суду України Н. Шаптала оголосила, що новообраний Президент України склав присягу українському народу відповідно до ст. 104 Конституції України і вступив на пост Президента України.

У сесійний зал внесено офіційні символи глави держави.

Голова Центральної виборчої комісії Т. Сліпачук вручила посвідчення Президента України.

Голова Конституційного Суду України вручила главі держави офіційні символи влади – знак Президента України, гербову печатку, булаву.

У сесійному залі прозвучав духовний гімн України «Боже великий, єдиний, нам Україну храни».

Голова Верховної Ради України надав слово Президенту України В. Зеленському для виголошення Звернення до українського народу.

Президент України В. Зеленський з трибуни Верховної Ради України виступив з промовою.

Промова Президента України В. Зеленського неодноразово переривалася оплесками.

Голова Верховної Ради України А. Парубій закрити урочисте засідання.

У сесійному залі Верховної Ради України прозвучав Державний гімн України *(Офіційний веб-портал Верховної Ради України (<http://rada.gov.ua>). – 2019. – 20.05).*

Інавгураційна промова Президента України В. Зеленського

Дорогі українці!

Після моєї перемоги на виборах мій шестирічний син сказав: «Та! По телевізору кажуть, що “Зеленський – Президент... Виходить, що... я... теж Президент?!”» І тоді це прозвучало як жарт, але згодом я зрозумів, що насправді це істина. Тому що кожен з нас – Президент. Не 73 %, які за мене голосували, а всі 100 % українців. Це не моя, це наша спільна перемога. І це – наш спільний шанс. За який ми несемо спільну відповідальність. І щойно не тільки я складав присягу. Кожен з нас поклав руку на Конституцію і кожен з нас присягнув на вірність Україні.

Уявіть собі гучні заголовки: «Президент не платить податків», «Президент напідпитку промчав на червоне світло», «Президент потихеньку краде, бо “всі ж так роблять”». Ви згодні, що це ганьба? Ось що я маю на увазі, коли кажу, що кожен з нас – Президент. Відсьогодні кожен з нас несе відповідальність за країну, яку ми залишимо своїм дітям. Кожен з нас, на своєму місці, зможе зробити все для розквіту України.

Європейська країна починається з кожного. Ми обрали шлях до Європи, але Європа – не десь там. Європа ось тут (у голові. – Прим. ред.). І коли вона буде ось тут – тоді вона з’явиться і ось тут – у всій Україні.

І це – наша спільна мрія. Але у нас є і спільний біль. Кожен з нас загинув на Донбасі. Кожного дня ми втрачаємо кожного з нас. І кожен з нас – переселенець. Ті, хто втратив власний дім... І ті, хто відчинив двері власного дому, розділивши біль. І кожен з нас – заробітчанин. Ті, хто не знайшов себе вдома, а знайшов заробіток на чужині... Ті, хто в боротьбі з бідністю змушений втрачати власну гідність.

Але ми все це подолаємо! Бо кожен з нас – українець.

Ми всі українці: не існує більших чи менших, правильних чи неправильних. Від Ужгорода до Луганська. Від Чернігова до Сімферополя. У Львові, Харкові, Донецьку, у Дніпрі й в Одесі – ми українці. І ми маємо бути єдині. Адже тільки тоді – ми сильні.

І сьогодні я звертаюсь до всіх українців у світі. Нас 65 млн. Так, не дивуйтесь – нас 65 млн. Тих, кого народила українська земля. Українці в Європі та Азії, у Північній та Південній Америці, в Австралії і в Африці. Я звертаюсь до всіх українців на планеті!

Ви нам дуже потрібні. Усім, хто готовий будувати нову, сильну та успішну Україну, я з радістю надаю українське громадянство. Ви повинні їхати в Україну не в гості, а додому. Ми чекаємо на вас. Сувенірів з-за кордону не потрібно, привезіть, будь ласка, свої знання, досвід і ментальні цінності.

Все це допоможе нам почати нову епоху. Скептики скажуть: це фантастика. Це неможливо. А може, це і є наша національна ідея? Об'єднавшись – зробити неможливе. Всупереч усьому!

Згадайте збірну Ісландії з футболу на чемпіонаті Європи. Коли дантист, режисер, пілот, студент і прибиральник билися й захищали честь своєї країни. І зробили це, хоча ніхто не вірив.

І це наш шлях. Ми повинні стати ісландцями у футболі, ізраїльтянами – в обороні рідної землі, японцями – у технологіях, швейцарцями – в умінні щасливо жити одне з одним, незважаючи на будь-які розбіжності.

І наше найперше завдання – припинення вогню на Донбасі. Мене часто питали: а на що ви готові заради припинення вогню? Дивне запитання. А на що готові ви заради життя близьких вам людей? Можу запевнити: задля того, щоб наші герої більше не гинули, я готовий на все. І я точно не боюсь ухвалювати складні рішення, я готовий втратити свою популярність, свої рейтинги, якщо буде потрібно – я без вагань готовий втратити свою посаду, щоб тільки настав мир. Не втрачаючи наших територій.

Історія – несправедлива річ. Не ми почали цю війну. Але нам цю війну закінчувати. І ми готові до діалогу. І я уверен, що прекрасним першим шагом для начала этого диалога станет возвращение всех украинских пленных.

Наш наступний виклик – це повернення втрачених територій. Чесно кажучи, мені здається, що це формулювання не зовсім коректне. Бо неможливо втратити те, що й так наше. І Крим, і Донбас – це наша українська земля. Де ми втратили найголовніше. Це – люди.

И сегодня мы должны возвращать их сознание. Вот что мы потеряли. За эти годы власть не сделала ничего, чтобы они чувствовали себя украинцами. Знали – они не чужие, они наши, они украинцы. И пусть кто угодно раздает хоть по 10 паспортов, это ничего не изменит. Украинец – это не в паспорте. Украинец – это вот здесь.

І я точно це знаю. Знаю від бійців, які захищають Україну – наших героїв, і україномовних, и «русскоговорящих». Там, на передовій, немає чвар і розбрату, там є сміливість і честь. І я хочу звернутися до наших захисників.

Не буває сильної армії там, де влада не поважає людей, які щодня віддають життя за країну. Я зроблю все, щоб ви відчували повагу. Це гідне, а головне, стабільне фінансове забезпечення, ваші житлові умови, законні

відпустки після виконання бойових завдань, відпочинок для вас і ваших родин. Потрібно не розповідати про стандарти НАТО, а творити ці стандарти.

Безумовно, крім війни, є ще багато бід, які роблять українців нещасливими. Це – шокуючі тарифи, принизливі зарплати і пенсії, болючі ціни, неіснуючі робочі місця. Це медицина, про покращення якої говорять здебільшого ті, хто ніколи не лежав з дитиною у звичайній лікарні. Це міфічні українські дороги, які будуються та ремонтуються тільки у чиїсь бурхливій уяві.

Дозвольте мені процитувати одного американського актора, який став класним американським президентом: «Уряд не вирішує наших проблем. Уряд і є нашою проблемою».

І я не розумію наш уряд, який тільки розводить руками й каже: ми нічого не можемо зробити.

Неправда. Можете. Ви можете взяти аркуш, взяти ручку і звільнити свої місця для тих, хто буде думати про наступні покоління, а не про наступні вибори! Зробіть це. І люди оцінять. Якись у вас вибіркові оплески. Не всім подобається, що я кажу? Дарма, бо це кажу не я, а народ України. І моє обрання доводить – громадяни втомились від досвідчених, системних, надутих політиків, які за 28 років створили країну можливостей. Можливостей «відкатів», «потоків», «дерібанів». Ми збудуємо країну інших можливостей. Де всі рівні перед законом, де є чесні та прозорі правила гри. Одні для всіх. А для цього до влади повинні прийти люди, які будуть служити народу.

І я дуже хочу, щоб у ваших кабінетах не було моїх зображень. Бо Президент – не ікона, не ідол, Президент – це не портрет. Повісьте туди фотографії своїх дітей і перед кожним рішенням дивіться в очі їм. Я можу ще багато чого сказати, але українці хочуть не слів, а дій. Тож...

Шановні депутати! Ви призначили інавгурацію у понеділок, у робочий день. Я бачу в цьому один плюс – це значить, ви готові працювати. А тому прошу вас ухвалити:

1. Закон про скасування депутатської недоторканності.
2. Закон про кримінальну відповідальність за незаконне збагачення.
3. Багатостраждальний Виборчий кодекс, зробити відкриті списки.

А також. Прошу звільнити з посад:

1. Голову Служби безпеки України.
2. Генерального прокурора України.
3. Міністра оборони України.

Це геть не все, що ви можете зробити. Але для початку – достатньо. У вас буде два місяці. Ухваліть ці важливі закони та рішення. Повісьте усі медалі собі. Заробіть непогані бали на дострокові парламентські вибори. Я розпускаю Верховну Раду України восьмого скликання.

Слава Україні!

І наостанок. Дорогий народі! Протягом свого життя я намагався робити все, щоб українці усміхалися. Це була моя місія. Тепер я робитиму все, щоб українці принаймні більше не плакали (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2019. – 20.05*).

Аналітика

Політичні акценти

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Парламентські перспективи основних політичних партій у контексті соціологічних досліджень

Завершення президентських виборів в Україні стало фактичним початком не менш важливого політичного процесу – парламентської виборчої кампанії. З огляду на те, що Україна за Конституцією є парламентсько-президентською республікою та стабільна більшість депутатів не тільки забезпечує проходження важливих для Президента законопроектів, а й затверджує Прем'єра з усіма міністрами, експерти схиляються до думки, що підсумки майбутніх парламентських виборів стануть для країни значно вагомішими за президентські. Адже українці обиратимуть не лише депутатів, а й основну політичну силу, що формуватиме парламентську коаліцію та пропонуватиме кандидатуру Прем'єр-міністра, який реально керуватиме економікою країни.

Електоральні перспективи українських політичних партій на майбутніх виборах до Верховної Ради експерти досліджували протягом усієї каденції діючого нині парламенту. Це було актуально на тлі постійних очікувань дострокових парламентських виборів, які так і не відбулися. Нещодавні вибори Президента України істотно змінили картину рейтингів як політичних лідерів, так і партій, від яких вони висувалися кандидатами на пост Президента. Багато хто з політиків свою участь у президентських виборах обумовлював не стільки бажанням бути обраним Президентом України, скільки необхідністю консолідації потенційних виборців навколо своїх політичних партій напередодні парламентських виборів. Тому електоральна підтримка, сконцентрована навколо політичних лідерів як кандидатів на пост Президента, під час парламентської кампанії, очевидно, стане стартовою планкою рейтингів їхніх політичних партій у парламентських перегонах.

Першим поствиборним для більшості партій соціологічним дослідженням стало всеукраїнське опитування громадської думки, проведене з 9 по 14 квітня Київським міжнародним інститутом соціології (далі – КМІС) з метою визначення електоральних настроїв населення України щодо виборів до Верховної Ради. Методом особистого інтерв'ю було опитано 2 тис. 004

респонденти, що мешкають у 129 населених пунктах усіх регіонів України (крім АР Крим). У Луганській і Донецькій областях опитування проводилося тільки на території, що контролюється українською владою (URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=851&page=1>).

За результатами дослідження, якби вибори до Верховної Ради відбулися в середині квітня, то понад 12 % українців проголосували б за партію «Слуга народу»; 7,5 % – за «Опозиційну платформу – За життя»; 6,6 % – за Блок П. Порошенка «Солідарність». Крім того, як показало опитування, 5,8 % респондентів підтримали б ВО «Батьківщина»; по 2,4 % готові проголосувати за партії «Громадянська позиція» та «Сила і честь»; 2,3 % – за Радикальну партію О. Ляшка; 1,1 % – за Опозиційний блок; 0,7 % – за партію «Блок С. Вакарчука»; 0,6 % – за Об'єднання «Самопоміч»; по 0,5 % – за партію «Наші» та «Укроп»; 2,7 % – за інші політсили.

При цьому 5,1 % опитаних зазначили, що не брали би участі в голосуванні; 42,9 % – не визначилися, за кого голосувати; 3,1 % – відмовилися відповідати на питання КМІС.

Водночас серед тих виборців, які вже визначилися з вибором і планують прийти на вибори, відсотки розподілилися так:

- «Слуга народу» – 25,9 %;
- «Опозиційна платформа – За життя» – 15,7 %;
- Блок П. Порошенка «Солідарність» – 13,9 %;
- Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» – 12,1 %;
- партія «Громадянська позиція» – 5,1 %;
- партія «Сила і честь» – 5%.

Таким чином, 5-відсотковий бар'єр, зазначає КМІС, у квітні могли подолати шість партій. Дуже близькими до цієї позначки була також Радикальна партія О. Ляшка (4,8 %) і ВО «Свобода» (4,6 %). Кілька інших партій у рейтингу мають менше 3 %: 2,3 % в Опозиційного блоку, 1,5 % в Блоку С. Вакарчука, 1,4 % в Об'єднання «Самопоміч».

З 30 квітня по 10 травня 2019 р. центр «Соціальний моніторинг», Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка та група «Рейтинг» провели національне соціологічне дослідження щодо актуальних питань сьогодення «Ваша думка: травень 2019 р.». Опитування проводилося у 24 областях України та м. Київ. Усього опитано 3 тис. респондентів (URL: <https://smc.org.ua/news/ukrayina-sogodni-vyklyku-ta-perspektyvy>).

За результатами опитування, якщо б парламентські вибори в Україні відбувалися найближчої неділі, у них були б готові взяти участь близько 80 % громадян. Згідно з дослідженням, рівень підтримки політичних сил станом на першу половину травня є таким. За партію «Слуга народу» готові проголосувати 29,5 % (серед тих, хто визначився, і голосуватиме – 39,9 %). Тобто теоретично партія Президента В. Зеленського зможе самостійно сформувати більшість у Верховній Раді.

За «Опозиційну платформу – За життя» готові віддати голоси 8,1 % (10,9 %), за Блок П. Порошенка «Солідарність» – 7,8 % (10,6 %), за ВО «Батьківщина» – 6,7 % (9,1 %).

За партію «Сила і честь» І. Смешка проголосували б 3,8 % усіх респондентів (5,1 % тих, хто визначився), за «Громадянську позицію» – 3,7 % (5,0 %).

Інші партії не долають 5-відсоткового бар'єра. Так, за «Опозиційний блок – Партію миру і розвитку» готові голосувати 2,6 % (3,5 %), за Радикальну партію О. Ляшка – 2,4 % (3,3 %), за ВО «Свобода» – 1,8 % (2,4 %), за Об'єднання «Самопоміч» – 1,5 % (2,0 %).

Партія С. Вакарчука набрала б 0,7 % голосів опитаних (0,9 % тих, хто визначився), а також усі інші представлені в опитуванні партії набрали б менше 0,5 % голосів виборців.

Поки невідомо, чи відбудуться вибори до Верховної Ради у визначений раніше термін – в останню неділю жовтня, чи новообраний Президент достроково розпустить парламент – і вибори відбудуться ще влітку. Та підготовка до перегонів уже в активній фазі. Заяви щодо участі в парламентських виборах уже пролунали як від партій-старожилів української політики, так і від новачків, а також тих, хто лише має наміри створювати політсилу чи розмірковує, до якої з уже існуючих приєднатися.

Про свій курс до Верховної Ради майже одразу після першого туру виборів Президента заявили лідер ВО «Батьківщина» Ю. Тимошенко та лідер «Громадянської позиції» А. Гриценко. Підготовку до парламентських виборів почала партія БПП, про що 23 квітня заявив голова фракції БПП у Верховній Раді А. Герасимов. Перший заступник голови фракції БПП І. Кононенко повідомив про плани перезавантаження партії. «Зараз наша команда проводить роботу над помилками, результат виборів показав, де в нас слабкі місця. Ми готуємося до з'їзду. Можу анонсувати повне перезавантаження нашої партійної вертикалі, виходячи саме з ідеологічних принципів. На сьогодні ми, по суті, єдина в чистому вигляді ідеологічна партія», – заявив він (URL: https://ukr.lb.ua/news/2019/05/02/425917_kononenko_bpp_provede.html).

П. Порошенко про плани щодо ребрендингу своєї партії поінформував на закритій зустрічі з депутатами та міністрами БПП одразу після поразки на виборах. Зокрема, за інформацією «Української правди», планується, що БПП змінить назву. «Очікувалося, що її перейменують на “Солідарність”, але над назвою поки що думають. Можливо, партія стане “Європейською солідарністю”, яку скорочуватимуть ЄС, що нагадуватиме виборцям, що Порошенко “головний євроінтегратор”», – ідеться в публікації видання (URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/05/13/7214810>).

Повідомляється, що також зміниться склад партії, оскільки П. Порошенко планує набрати молодих незаплямованих людей, які у своїх регіонах стали успішними завдяки реформам влади. «Молоді обличчя партія, балансує, міксуватиме з авторитетами. Наприклад, у своєму списку

Порошенко хоче бачити Р. Чубарова і М. Джемілева, громадського діяча І. Козловського, героя України В. Жемчугова», – повідомляє «Українська правда».

Зазначається, що, аби не виникало запитань до «очищення» партії, П. Порошенко демонстративно відмежується від свого оточення. Його близькі соратники І. Кононенко, С. Березенко, О. Грановський обиратимуться до наступної Верховної Ради по мажоритарних округах. Але це не означає, що після виборів вони не приєднаються до фракції П. Порошенка (URL: <https://rubryka.com/2019/05/14/poroshenko-planuye-serjioznyj-rebrendyng-partiyi-ale-otochennyu-vidmovlyaye-jogo-osobysto-jty-v-parlament>).

За інформацією «Української правди», у планах П. Порошенка закріпити за собою більше 24,45 %, які українці віддали за нього під час голосування 21 квітня, і провести до наступної Верховної Ради велику опозиційну фракцію. Водночас, зазначає видання, П. Порошенко ще не вирішив, чи йти йому особисто в наступний парламент. Частина його оточення відмовляє його від цієї ідеї. Тому не виключено, що П. Порошенко очолить список нової БПП, але зрештою відмовиться від депутатства (URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/05/13/7214810>).

Частина політиків уже розпочала активно просувати себе чи свої проекти на зовнішніх рекламних носіях. Чи не першим розгорнув кампанію Прем'єр-міністр України В. Гройсман, розмістивши на бігбордах і сітілайтах гасло «Україна – це не просто місце на карті» з хештегом #урядгройсмана. Для участі в чергових виборах до Верховної Ради В. Гройсман має намір сформувати нову політичну силу однодумців. В ефірі телеканалу ICTV Прем'єр-міністр заявив, що до складу його партії увійдуть люди з хорошою репутацією. «Однозначно, що це буде політична сила, яка об'єднає в собі людей з гарною репутацією, людей, які можуть не тільки говорити, а реально робити речі, які будуть віддані країні. Я не хочу бути статистом у наступному політичному сезоні, хочу бути активним, хочу боротися за ідеї, хочу їх впроваджувати», – зазначив він (URL: https://ukr.lb.ua/news/2019/04/23/425265_groysman_pide_vibori_z_novoyu.html).

В інтерв'ю агентству «Інтерфакс-Україна» В. Гройсман заявив, що збирає свою команду у всій країні: на рівні громад, міст, районів та областей. Це мають бути люди із сучасним мисленням, досвідом і розумінням, як втілювати ідеї (URL: <https://tsn.ua/politika/groysman-zayaviv-scho-dlya-uchasti-u-parlamentskih-viborah-zbiraye-komandu-po-vsij-krayini-1343304.html>).

На запитання, чи будуть у його команді «нові обличчя» чи «люди з досвідом», він відповів, що будуть «справжні обличчя», не назвавши жодних прізвищ. «Коли вирішимо всі організаційні питання, повідомимо, де розташовується штаб, хто його очолює, хто входить, яку ідеологію має політсила та які завдання перед нею стоять. Я б хотів, щоб це була достатньо якісна з точки зору професійності та здатності політична сила. Насправді можу сказати, що зараз шукаю людей, які могли би бути достатньо результативними. Також би хотів бути дотичним до створення класичної

центристської політичної партії, яку би було створено не під вибори, а яка би була достатньо організованою структурою з визначеною ідеологією з об'єднанням якісних і фахових людей, які можуть не просто розмовляти», – зазначив очільник Кабміну (URL: https://24tv.ua/groysman_yde_na_vibor_do_radi_shho_vidomo_pro_yogo_partiyu_n1151842).

Наразі точно відомо, що В. Гройсман не піде на вибори з «Вінницькою європейською стратегією», до якої має безпосередній стосунок. «Це регіональна партія. Ми її створили перед місцевими виборами 2015 р. та вона брала участь у виборах до міськради Вінниці. У нас і в мене особисто є дуже класна команда у Вінниці, яка, з точки зору професійних якостей, є однією з найкращих. Тоді перед місцевими виборами ми вирішили, що не можемо на півдорозі зупинитися та залишити всі ті напрацювання, які були у Вінниці, та кинути їх на догоду якимось популістичним політсилам. І тому було створено «Вінницьку європейську стратегію», яка об'єднала всю мою команду у Вінниці», – пояснив політик.

Щодо об'єднання з кимось, В. Гройсман повідомив, що в нього відбуваються консультації та обговорення з багатьма людьми, зокрема з А. Яценюком. «Вважаю, є багато речей, які ми можемо зробити, об'єднавшись», – стверджує Прем'єр.

Що стосується дати, коли буде оголошено про створення партії В. Гройсмана, то це відбудеться в липні, коли починається передвиборна кампанія, або навіть раніше.

Тим часом більшість експертів і ЗМІ нині поєднують з В. Гройсманом громадське об'єднання «Українська стратегія» та зазначають, що на його базі буде створено нову партію. Судячи із сайту політсили (URL: <https://www.uastrategy.org>), його засновниками є нардеп В. Денисенко, міністр Кабінету Міністрів О. Саєнко та громадський активіст Є. Золотарьов. На ресурсі здебільшого йдеться про здобутки В. Гройсмана на посадах міського голови Вінниці та Прем'єр-міністра України.

Українські політичні експерти впевнені, що Прем'єр-міністр має достатньо можливостей для формування нової політичної сили, яка в результаті виборів одержить місця в парламенті. «Гройсман – молодий, він належить до того ж покоління, що й Зеленський. У Володимира Борисовича є стартовий рейтинг, який дає змогу боротися за проходження партії в парламент», – констатує політолог В. Фесенко (URL: <http://www.rivne.media/news/nova-politichna-partiya-hroysmana-khto-mozhe-uvityi-do-ii-rivnenskoho-oseredku>).

Високий рівень довіри до В. Гройсмана на всеукраїнському рівні відзначає політолог О. Радчук. Цей чинник, на його переконання, однозначно допоможе Прем'єр-міністру на парламентських виборах. «Варто зазначити, що ще у квітні 2018 р. соціологи фіксували зростання довіри до Гройсмана й задоволеність його роботою серед населення. А на початку 2019 р., згідно з даними всеукраїнського опитування громадської думки, який проводив

КМІС, у рейтингу потенційних прем'єр-міністрів діючий очільник Кабміну набрав найбільшу кількість прихильників – 15,3 %», – говорить О. Радчук.

На думку політичних експертів, партію В. Гройсмана на парламентських виборах можуть підтримати люди, які розуміють, які зміни в країні вже відбулися і віддають належне управлінським компетенціям Прем'єра. Варто зауважити, що на початку квітня Агентство моделювання ситуацій провело експертне опитування щодо роботи Кабміну. На визначені компанією питання запропонували дати відповідь 30 експертам. У результаті 85,2 % опитаних експертів дійшли висновку, що загальноекономічна ситуація в країні за три роки діяльності уряду В. Гройсмана істотно покращилася.

Політолог В. Фесенко прогнозує, що партія В. Гройсмана становитиме реальну небезпеку для рейтингу БПП, так само як і партії С. Вакарчука та В. Кличка (URL: http://penta.org.ua/expert_comments/5101). Останній, як відомо, у серпні 2015 р. став лідером партії БПП «Солідарність» на шкоду власній політичній силі «Удар». Навесні 2016 р. В. Кличко заявив про намір залишити партійний пост через новий закон про державну службу. Нині ЗМІ пишуть про намір відновлення В. Кличком партії «Удар» для її участі в парламентських виборах окремо від БПП. Про це йдеться в статті НВ «Люди, які змінять Раду». Вказується, що спортсмен може виступити в ролі лідера оновленої партії «Удар», очолюваної мером Києва В. Кличком, може виступити його брат Володимир. Видання зазначає, що під час президентської передвиборної гонки Володимир Кличко активно висловлював свою позицію в соціальних мережах і записав кілька відео, звертаючись до політиків і їхніх виборців. Так, 8 квітня він закликав кандидатів П. Порошенка і В. Зеленського пройти незалежне тестування в Добровільній антидопінговій асоціації (VADA). 10 квітня він оприлюднив новий ролик, у якому подякував українцям за терпіння (URL: <https://www.bartka.com.ua/list/vnutrishnja-polityka/stane-liderom-partii-volodimir-klichko-virishiv-piti-v-politiku-%E2%80%93zmi>).

Готуються до участі у виборах і молоді політики. Якщо тенденція підтримки нових політичних сил, започаткована президентськими виборами, збережеться й на парламентських перегонах, то вони мають непогані шанси на проходження до Верховної Ради. Цю нішу нині намагаються захопити декілька проектів, чії обриси вже формуються, зокрема президентська партія «Слуга народу», яка сьогодні очолює партійні рейтинги. Головна інтрига участі «Слуги народу» в парламентських виборах полягає у її змозі повторити успіх В. Зеленського. Однак навіть у штабі обраного Президента розуміють, що показник у 73 % не є досяжним, ближчим до реальності виглядає цифра 30 %, що приблизно відповідає результату В. Зеленського в першому турі виборів Президента. Загалом, якщо до списку «Слуги народу» не потраплять одіозні прізвища, то реальний результат становитиме, за оптимістичними прогнозами, 18–20 % місць у парламенті (URL: <https://prportal.com.ua/Peredovitsa/perezavantazheni-hto-zayme-nishu-novih-oblich-u-parlamenti>).

Про свої наміри боротися за проходження до парламенту заявляють також партії «Сила людей» і «ДемАльянс», суспільно-політичні рухи «Дій з нами» та «Люди важливі», які нещодавно з'явилися на політичному ландшафті.

Партія «Сила людей», яка отримала державну реєстрацію в серпні 2014 р., уже на першому робочому з'їзді прийняла рішення про початок підготовки до участі у виборах усіх рівнів. Щоправда, на попередніх парламентських виборах партія набрала лише 0,11 % голосів виборців, на місцевих виборах її висуванці не здобули жодного мандата, а на президентських колишній журналіст Д. Гнап, який реєструвався кандидатом на пост Президента України від «Сили людей», зняв свою кандидатуру. До парламентських виборів-2019 «Силу людей» готуватимуть голова політради партії О. Солонтай і керівник штабу народний депутат О. Єднак. Виборчі списки «Сила людей» формуватиме через праймериз. Подати заявку на сайті партії може будь-хто.

Серед найбільших конкурентів лідери «Сила людей» називають партію «Слуга народу». О. Солонтай каже, що саме з партією В. Зеленського конкуруватиме за виборців, які в очікуванні змін голосуватимуть за нове обличчя в політиці. «Ми з великим побоюванням дивимося на формування його політичної сили, адже виборці можуть знов віддати голоси за президентську партію. Неможливо олігархам і силам, які вони підтримують, запровадити зміни у країні, – переконаний О. Солонтай. Політик каже, що боротимуться за виборців іміджем незалежної від великого бізнесу партії та успіхами представників «Сили людей» у регіонах.

Партія «ДемАльянс» розгубила відомі обличчя після того, як нардеп С. Лещенко приєднався до команди В. Зеленського, а його колеги М. Найєм і С. Заліщук створили свій власний рух «Дій з нами». Співголова «ДемАльянсу» В. Гацько заявляє, що партія має намір брати участь у парламентських виборах, але поки невідомо у якому форматі. «Опція самостійного походу на вибори є, але вона не основна через питання ресурсів. Планувати самостійний похід, не давши відповідь на питання, де взяти 40 млн дол. на кампанію, безвідповідально. Ми в навколополітичній орбіті. У нас немає доступу до національних екранів. Якщо нас немає на телебаченні, то немає в українській політиці. Через пости у Facebook не можна стати політичним суб'єктом», – пояснює В. Гацько.

Тож поки «ДемАльянс» шукає союзників і веде переговори з іншими політичними силами центристської та правоцентристської ідеологій. Стратегія партії передбачає, що союзниками «ДемАльянсу» є «Самопоміч», «Громадянська позиція» та ініціатива С. Вакарчука.

Лідер «ДемАльянсу» досить критично відгукується про рухи «Дій з нами», який створили колишні члени правління партії, та «Люди важливі». Мовляв, не варто їх розглядати як серйозні політичні проекти. «Це спосіб політичної капіталізації на короткій дистанції – заявити про себе чи потрапити до прохідної частини списку якоїсь партії. Мені кажуть, що

“Люди важливі” нібито очікують на Гройсмана. Ця група не готова до створення політичної партії, але перебуває в нашому радарі», – розмірковує В. Гацько про потенційних союзників.

Раніше очікувалося, що об’єднати «нові обличчя» може С. Вакарчук, з яким і «ДемАльянс», і «Люди важливі», і «Дій з нами» вели переговори. Як зазначала С. Заліщук, вона «бере участь у переговорах щодо об’єднання платформи молодого покоління, представники якого раніше були в уряді, є частиною громадянського суспільства. Усе на етапі активних перемовин». С. Заліщук пообіцяла, що учасники цих переговорів за декілька тижнів представлять політичний проект, з яким ідуть на вибори. Серед засновників руху «Дій з нами», крім С. Заліщук і М. Найєма, вказані народний депутат від «Народного фронту» Н. Кацер-Бучковська, політолог М. Давидюк, інвестиційний банкір М. Барабаш, підприємець С. Блажевич.

Серед потенційних союзників, з якими ведуть переговори, – рух «Люди важливі», який планує оформитися в політичну партію та 25 травня проведе установчі збори. Засновували рух ресторатор і депутат Київради С. Гусовський, заступник міністра економічного розвитку й торгівлі М. Нефьодов, виконавчий директор Українського інституту майбутнього В. Андрусів. До координаційної ради також входять голова офісу ефективного регулювання (BRDO) О. Гончарук, координатор ініціативи «Кадровий резерв України» О. Шуляк, депутати Київради А. Осадчук та В. Васильчук, член наглядової ради ДП «Прозорро.Продажі» Д. Сенниченко, заступник голови Стратегічної групи радників при Кабміні П. Кухта, експерт із стратегічних комунікацій Д. Наталуха, начальник Головного сервісного центру МВС України В. Криклій, співзасновник і віце-президент компанії МТІ С. Башлаков.

«Ми ведемо широке коло консультацій. Ми однозначно за об’єднавчі процеси», – запевняє С. Гусовський і додає, що також сподівається на фронтмена «Океану Ельзи». «Ми спілкуємося з Вакарчуком. З політичних питань ми ведемо переговори протягом останнього року», – розповів С. Гусовський.

Тим часом С. Вакарчук 16 травня презентував нову політичну силу. Подання своєї партії співак обставив оригінально. Скликав людей на Старокиївську гору в День вишиванки та презентував партію в Національному музеї історії України. Назву також вибрав логічну – «Голос».

Співак повідомив про намір іти з новою політсилою на парламентські вибори і зазначив, що списки нової партії формуватимуться після відкритого обговорення на її першому з’їзді. Утім першу п’ятірку «Голосу» С. Вакарчук таки оприлюднив. До неї увійшли:

- колишня заступник міністра економіки Ю. Клименко;
- экс-глава управління Transparency International Україна Я. Юрчишин;
- доктор і кардіохірург Ю. Соколов;
- командир роти, яка захищала Донецький аеропорт, актор і режисер А. Шараскін (позивний «Богема»);

– громадська активістка і волонтер, в. о. голови Одеської ОДА в 2016–2017 рр. С. Бобровська.

За словами С. Вакарчука, входження до Верховної Ради є необхідним кроком, щоб запустити в Україні справжні зміни. Лідер нового руху закликав українців приєднуватися до команди, зареєструвавшись волонтером на сайті GolosZmin.org.

С. Вакарчук заявив, що пріоритетом для партії «Голос» є зміни правил гри, а також пообіцяв відокремити гроші від політики, поставивши людину в центр уваги державної політики. «Ми віримо, що гідність кожного українця є непорушною. Кожен має безумовне право на повагу. На гідне життя – добробут, безпеку і свободу. Ми будемо захищати гідність кожного українця – і від зовнішнього ворога, і від старої політичної системи», – наголосив лідер нової партії (URL: <https://focus.ua/istorii-seti/429122-golos-vakarchuka-frontmen-okeana-elzy-predstavil-svoyu-partiyu.html>).

Лідер «Голосу» стверджує, що його партія не братиме грошей в олігархів, а фінансуватиме її прозорий бізнес і прості українці. Згодом в ефірі «Громадського» член команди С. Вакарчука Я. Юрчишин повідомив, що політсила С. Вакарчука веде переговори про фінансування з понад 10 компаніями, але вони не готові вкладати кошти, поки партія не зареєстрована юридично.

«Уже зараз ведуться переговори і є домовленості з близько 10–12 підприємствами, які, за українськими мірками, можна назвати середньо-великими, але оскільки ці переговори ще в процесі, то ніхто з бізнесу не готовий інвестувати, поки не з'явиться якесь політичне тіло, яке можна підтримати», – зазначив Я. Юрчишин. Він також запевнив, що серед донорів нової політсили не фігуруватимуть прізвища українських олігархів (URL: https://sensor.net.ua/ua/news/3127317/partiya_vakarchuka_nazve_donoriv_vidraz_u_pislya_reyestratsiyi_yurchyshyn).

Презентація нової політсили одразу стала однією з найбільш обговорюваних тем у соціальних мережах. Частина користувачів побачила в поході С. Вакарчука на вибори нову надію для України. Не обійшлося й без порівнянь з новообраним Президентом В. Зеленським. Зокрема, висловлювалися очікування, що похід С. Вакарчука на парламентські вибори стане таким же ефектним, як і висунення В. Зеленського на пост Президента. Пролунала також думка, що С. Вакарчук, на відміну від свого колеги по творчому цеху, об'єднує українців навколо «позитивної ідеї». Одночасно в соцмережах зазначили, що солісту «Океану Ельзи» буде складніше завоювати підтримку широкої аудиторії, оскільки для багатьох простих українців він не асоціюється з політикою, а його образ по-справжньому популярний не у всіх регіонах країни.

Одночасно прозвучала і критика заявленого С. Вакарчуком походу в політику. Серед головних контраргументів – усе та ж недосвідченість, якою докоряли В. Зеленському, негативний досвід парламентської діяльності 10-річної давності та побоювання, що молодий політик залежатиме від олігарха

– у цьому випадку від В. Пінчука. Деякі користувачі також припустили, що проектом С. Вакарчука можуть скористатися представники попередньої влади для продовження політичної кар’єри (URL: <https://focus.ua/istorii-seti/429122-golos-vakarchuka-frontmen-okeana-elzy-predstavil-svoyu-partiyu.html>).

На думку експертів, політична партія С. Вакарчука може консолідувати голоси прозахідного електорату, склавши у Верховній Раді противагу як Президенту В. Зеленському, так і депутатам від Південного Сходу. «Зараз у Вакарчука і його умовної партії рейтинги близько 2 %. І його партія може подолати 5-відсотковий виборчий бар’єр. Але це залежить від того, чи будуть в його команді відомі та авторитетні люди. По-друге, чи будуть максимальні можливості з’являтися в ЗМІ. Але він не набере занадто багато голосів», – прогнозує директор Фонду «Демократичні ініціативи» І. Бекешкіна (URL: <https://ukraina.ru/exclusive/20190510/1023558797.html>).

Директор Соціологічної групи «Рейтинг» О. Антипович прогнозує, що найбільше С. Вакарчука підтримають жителі західних регіонів України. «По-перше, голоси із Західної України, конкретно з Львова. Відповідно це електорати як А. Гриценка, А. Садового, П. Порошенка й частково Ю. Тимошенко, але дуже частково. І частково, звичайно, В. Зеленського, але це вже буде скоріше на території не тільки у Львові, у Галичині й Західній Україні, але й у всіх інших регіонах. Тому по лінії “новий – старий”, звичайно, С. Вакарчук може претендувати на частину електорату В. Зеленського», – вважає соціолог (URL: <https://inforesist.org/ua/socziolog-rozproviv-u-kogo-zabere-golosi-nova-partiya-vakarchuka>).

На думку О. Антиповича, за С. Вакарчука віддадуть голоси жителі навіть тих західних областей, де підтримка В. Зеленського на президентських виборах була меншою. Таким чином музикант може повторити «феномен Зеленського», але для Західної та Центральної України.

На переконання політолога В. Фесенка, «реальні шанси будь-яких партій на проходження до Верховної Ради можна буде оцінювати лише в серпні, не раніше. Зараз є лише уявні оцінки, якщо не спекуляції. Те, що зараз заміряється, ще дуже сильно поміняється через декілька місяців. Тому зараз можна виходити лише із чинника, який є у нас, зазвичай, визначальним в українській політиці в більшості випадків. Це чинник популярності особисто того чи іншого лідера. Саме позитивне ставлення до Вакарчука є визначальним щодо його політичної сили та дозволить на виборах мати непогані шанси. Хоча заміри соціологів, які ставлять в анкету блок Вакарчука, дають низький рейтинг. Але якщо буде активна, ефективна кампанія, якщо Вакарчук не буде так коливатися на виборах, як він коливався перед президентськими виборами, тоді, я думаю, що його партія може стати навіть одним із фаворитів виборів» (URL: http://penta.org.ua/expert_comments/5107).

Також політолог наголошує на тому, що при всіх цих факторах результат, звичайно, не гарантовано. «Так, є потенціал, пов’язаний з

особистим рейтингом С. Вакарчука. Чи буде він реалізований? Це залежить значною мірою від нього самого, від ефективності кампанії, від того, хто буде в його команді. Якщо він зможе реалізувати хоча б частково свій потенціал, то він, як мінімум, вплине на виборчі перегони, на результати парламентських виборів. А далі все залежить від того, яким буде цей результат, з ким він домовлятиметься про склад коаліції – братиме участь чи ні, на яких умовах. Вплив на загальну парламентську картину може бути достатньо істотним», – наполягає В. Фесенко.

Він також висловив думку про те, що на сьогодні партія С. Вакарчука, умовно кажучи, «це – нова “Самопоміч”, нова партія громадянського суспільства, проєвропейська партія, партія, яка не буде пов’язана з колишніми політичними силами, які асоціюються з тими чи іншими олігархами тощо». «У цьому сенсі партія Вакарчука може стати новою платформою для активістів громадянського суспільства, для проєвропейських політичних активістів, які будуть готові підтримати політичну цілісну позицію та самого Святослава», – зазначає він.

«Партія Вакарчука має шанси об’єднати під своїм прапором дуже багато демократичних проєвропейських проєктів, якщо, звичайно, стратегія об’єднання проводитиметься, – написав на своїй сторінці у мережі Facebook український журналіст, головний редактор сайту “Цензор.нет” Ю. Бутусов. – Вакарчук має можливість об’єднати навколо себе опозицію новому Президенту Зеленському та його партії “Слуга народу”. Звичайно, при цьому Святослав завдасть удар по планам П. Порошенка, який має намір повернутися у владу на парламентських виборах з новим проєктом політичної партії».

На думку журналіста, «майбутня парламентська кампанія має всі шанси стати протистоянням двох політичних проєктів – артиста Зеленського та партії артиста С. Вакарчука. Вони мають шанси стати основними гравцями на виборах, очолити партійні рейтинги» (URL: <https://www.facebook.com/butusov.yuriy/posts/2919120248128252>).

Отже, президентські вибори стали своєрідним стартом парламентських перегонів, а сконцентрована навколо лідерів політичних сил електоральна підтримка становить основу для парламентських перспектив їхніх партій. Результати оприлюднених на сьогодні соціологічних досліджень свідчать, що запит суспільства на оновлення влади в країні, який став визначальним у визначенні фаворита під час президентських перегонів, може знайти перспективу на подальшу реалізацію в парламентській кампанії. Утім, реальні шанси будь-яких партій на проходження до Верховної Ради ще неодноразово змінюватимуться під впливом багатьох чинників. Оцінювати їх можна буде ближче до завершення парламентських перегонів.

«Сила і честь» у новому парламенті?! Рейтинговий зліт І. Смешка триває

Президент України В. Зеленський оголосив про розпуск Верховної Ради. Відповідно, у прийдешніх дострокових парламентських виборах представляє особливий інтерес політична партія «Сила і честь» І. Смешка, який отримав украї несподівано високий результат у президентських перегонах.

Проте ще півроку тому про І. Смешка практично мовчали всі ЗМІ. А вже із середини 2005 р. він украї рідко з'являвся у публічному просторі. Однак напередодні першого туру нинішніх виборів І. Смешко раптом став завсідником соцрейтингів, що давали йому несподівано високу підтримку – на рівні 3–4%.

За підсумками ж голосування в першому турі президентських виборів экс-глава СБУ показав ще більш яскравий результат: він став шостим, отримавши 6,04 % голосів і заручившись підтримкою 1,1 млн виборців. Це більше, ніж, наприклад, у таких досвідчених і розкручених політиків, як радикал О. Ляшко (1 млн голосів) і «опоблоківець» О. Вілкул (784 тис.), за якими до того ж, як повідомляють ЗМІ, стояв потужний фінансовий ресурс.

Треба підкреслити, що для кандидата, який тільки «вистрелив» і витратив на кампанію порівняно мало (за інформацією ЗМІ, найменшою серед усіх кандидатів стала вартість голосу для І. Смешка: політик витратив 3 млн 900 тис. грн, отримавши підтримку 1 млн 104 тис. 537 виборців. Разом вартість голосу становила лише 4 грн) ([URL: http://kievlast.com.ua/vybory/zolotye-byulleteni-vo-skolko-oboshlis-kandidatam-v-prezidenty-golosa-izbiratelej-v-pervom-ture](http://kievlast.com.ua/vybory/zolotye-byulleteni-vo-skolko-oboshlis-kandidatam-v-prezidenty-golosa-izbiratelej-v-pervom-ture). 2019. 12.04). Отримати підтримку більше 6% на президентських виборах – це вкрай вдалий старт. Показово й те, що, за даними КМІС, І. Смешко входить у трійку найбільш бажаних «нових обличчя» і «політиків нового покоління», за яких голосували українці на виборах. Сам І. Смешко теж вважає себе новим політичним обличчям, про що заявив у своєму інтерв'ю ([URL: https://vybory.pravda.com.ua/articles/2019/03/28/7149931](https://vybory.pravda.com.ua/articles/2019/03/28/7149931). 2019. 28.03).

Звичайно ж такий несподіваний зліт І. Смешка на шосте місце в президентській виборчій кампанії одразу спровокував активне обговорення в експертних колах. Так, політолог В. Фесенко не вірив в экс-главу СБУ – у того була низька пізнаваність і його не було на вуличних бігбордах. «Мені навіть довелося публічно вибачитися за те, що я помилявся», – говорить експерт. Помилка легко пояснювана: на момент реєстрації кандидата І. Смешка більшості виборців якщо й було щось відомо про цю людину, то хіба що його приналежність до маловідомої партії «Сила і честь» та дані з його декларації, що з'явилася на сайті Центрвиборчкому.

В. Фесенко пояснює, що нинішні вибори відрізняються тим, що близько 40 % людей не знали, за кого голосувати. І визначилися в останні дні. «Тому Смешко так несподівано вистрілив», – зазначає політолог.

Директор Соціологічної групи «Рейтинг» О. Антипович каже, що І. Смешко поступово нарощував свій рейтинг за рахунок виборців А. Гриценка і экс-президента П. Порошенка. «Його (Смешка. – Прим. авт.) риторика опозиційна. Але спрямована на людей, які пам'ятають роки Радянського Союзу, яким близька тема сильної руки», – стверджує експерт (URL: <https://nv.ua/ukraine/politics/syurpriz-nashego-vremeni-kak-igoryu-smeshko-udalos-stat-sensaciey-vyborov-2019-50016008.html>. 2019. 12.04).

Схожої думки дотримується й директор Українського інституту аналізу та менеджменту політики Р. Бортник, який у своєму коментарі наголосив: «Якщо подивитися на опитування, то найпопулярніший іноземний лідер в Україні – О. Лукашенко. П. Порошенко частково відповідає цьому іміджу, але його антирейтинг дуже заважає. Серед опозиції “сильною рукою” міг би бути А. Гриценко, але він не справляється з тим, щоб відповідати цим очікуванням».

Інші експерти також вважають, що те електоральне поле, на яке націлений І. Смешко, істотно перебиває поля В. Наливайченка й А. Гриценка, де серед виборців усе ті ж прихильники «сильної руки», любителі військових у владі, адепти жорсткої боротьби з корупцією тощо. При цьому І. Смешко виглядає як своєрідний антипод того ж В. Наливайченка. Вони обидва в різний час керували однією й тією ж спецслужбою, але в них різна позиція щодо правих і націоналістичних сил. Недарма з-під крила В. Наливайченка свого часу «випурхнув» Д. Ярош, його колишній помічник і экс-лідер «Правого сектора».

І. Смешко ж, навпаки, має певний «зуб» на націоналістів і в серпні 2014 р. підписав разом з іншими членами партії «Сила і честь» лист тодішньому Президенту П. Порошенку й тодішньому Прем'єру А. Яценюку. «Ми, ветерани силових і правоохоронних структур України, з величезним занепокоєнням спостерігаємо за ситуацією, яка склалася в Міністерстві внутрішніх справ України у зв'язку з вимогами “Правого сектора” про відсторонення від посади першого заступника міністра внутрішніх справ України генерала В. Євдокимова», – ішлося в листі (URL: <https://112.ua/statji/sensaciya-vyborov-sekret-uspeha-igorya-smeshko-486132.html>. 2019. 31.03).

При цьому деякі експерти зазначають, що «підкупив» І. Смешко звичайних українців тим, що не говорить ніколи зайвих слів. Ніякого популізму. І при цьому він ніколи не тікав від відповідей на питання. До того ж демонстрував свої людські та професійні якості.

Фахівці також вказують на те, що якби було ще кілька місяців для передвиборної кампанії, то І. Смешко міг би позмагатися навіть у другому турі. «...А отже, його перспективи на майбутніх парламентських виборах дуже великі. Основні імперативи – професійний, самостійний та рішуча людина. За таким кандидатом народ скучив», – вважає заступник директора Інституту соціології НАН України Є. Головаха (URL:

<https://m.day.kyiv.ua/ru/article/tema-dnya-podrobnosti/fenomen-smeshko-i-ego-izbirateley>. 2019. 3.04).

Телеведучий С. Шустер також заявив, що результат на президентських виборах І. Смешка був для нього сюрпризом, і підкреслив, що він «...не подумав, що є попит на Смешка, що в суспільстві є попит на таку позицію й на таку людину. Я глибоко помилився, тому що виявилось, що в суспільстві є люди, для яких честь, чесність, порядність, особливо в силових відомствах, – це дуже важливо», – сказав С. Шустер (URL: <https://gordonua.com/news/politics/shuster-rezultat-smeshko-ya-schitayu-ne-v-menshey-stepeni-prigovorom-dlya-poroshenko-chem-rezultat-zelenskogo-960360.html>. 2019. 14.05).

Однак, звичайно, в експертних колах говорили й про те, що І. Смешко був технічним кандидатом нинішнього Президента України В. Зеленського. Так, глава Громадянського руху «Спільна справа» О. Данилюк підкреслив: «Окрема подяка Гриценку, Смешку й іншим кандидатам, які до кінця топили за себе. Ви виступили технічними кандидатами Зеленського. Усе, що буде відбуватися з Україною тепер, на вашій совісті» (URL: <https://fakty.ua/301003-otdelnaya-blagodarnost-gricenکو-smeshko-vy-vystupili-tehnicheskimi-kandidatami-zelenskogo---danilyuk> 2019. 1.04).

Крім того, експерти пов'язують такий несподіваний результат І. Смешка з ім'ям журналіста Д. Гордона. «За Смешком, по суті, стоять інтерв'ю з Гордоном, який їх розніс (на всіх цифрових платформах)», – упевнений Ю. Когутяк, президент рекламної компанії Navas Ukraine. За останні декілька років на своєму YouTube-каналі та в авторській передачі на телеканалі «112» Д. Гордон зробив кілька інтерв'ю з І. Смешком. Напередодні першого туру записав відео: методично викреслюючи інших претендентів з довгого списку, він підвів глядачів до висновку, що голосувати треба за І. Смешка. відео набрало на YouTube 1,7 млн переглядів. Свою справу Д. Гордон продовжував і у Facebook, де в нього 248 тис. читачів.

Сам журналіст пояснив, що І. Смешка він знає багато років, тому й назвав його «людиною глибоких моральних принципів, який є не злодієм, а офіцером честі. ...Я дуже довго намагався переконати І. Смешка в тому, щоб він пішов на вибори, – говорив Д. Гордон. – Зрештою я був почутий, а мені, як громадянину і журналісту, вдалося його показати».

Політолог В. Кулик розповідає, що доходило до неймовірного: І. Смешко майже не вів передвиборну агітацію, не їздив по містах – за нього це робив Д. Гордон. «Приклад: перед виборами Гордон приїхав до Кривого Рогу, зібрав величезний зал, прорекламував Смешка, – розповідає експерт. – У підсумку там було створено громадський штаб підтримки кандидата, навіть без його участі» (URL: <https://nv.ua/ukraine/politics/syurpriz-nashego-vremeni-kak-igoryu-smeshko-udalos-stat-sensaciyey-vyborov-2019-50016008.html>. 2019. 12.04).

Експерти розходяться в думках, навіщо Д. Гордону так старанно підтримувати І. Смешка та чи був останній чийось технічним кандидатом. Але очікують, що І. Смешко штурмуватиме парламентські вершини – з його рейтингом він цілком може провести до Верховної Ради невелику політичну силу.

І, дійсно, заділ на президентських виборах відкриває перед І. Смешком хороші перспективи на парламентських виборах. «Рішення прийнято: я прийшов у політику... Я перейшов свій Рубікон. І наша партія “Сила і честь”, заснована на ідеології демократії, обов’язково буде в новому парламенті. Ви це побачите. Ми не звернемо зі шляху створення справжньої консервативно-демократичної партії України. Ми йдемо до перемоги, ми не зупинимося», – заявляв І. Смешко ще напередодні президентських виборів.

У його програмі записана ідеологія консервативної демократії, що спирається на базові закони демократії, зокрема розподіл влади на три гілки, децентралізацію й максимальне передавання влади на місця, жорсткий контроль над виконавчою гілкою влади. І. Смешко хоче виборів за відкритими списками. Середній клас у країні повинен становити більше 50 % населення. «Для стабільної демократичної системи потрібні, як мінімум, дві системоутворювальні партії, засновані на ідеології демократії, наприклад ліберальна й консервативна... Ці дві основні партії створюють баланс влади. Одна з них формує коаліцію з малими партіями, інша контролює, потім вони міняються місцями. Також Президент повинен запропонувати проект закону про опозицію, де повинна бути прописана глибина цього контролю», – зазначив І. Смешко (URL: <https://112.ua/statji/sensaciya-vyborov-sekret-uspeh-igorya-smeshko-486132.html>. 2019. 31.03).

Про те, що «Сила і честь» може вже найближчим часом увійти в парламент, говорять і результати соціопитувань. Так, за даними соціологічного дослідження, проведеного групою «Рейтинг» на початку травня, якби парламентські вибори відбулися на початку місяця, то до Верховної Ради потрапили б шість політичних сил: «Слуга народу» (В. Зеленський) – 29,5 % (39,9% серед тих, хто визначився і голосуватиме); «Опозиційна платформа – За життя» (Ю. Бойко, В. Рабинович, В. Медведчук) – 8,1 % (10,9 %); Блок П. Порошенка «Солідарність» (П. Порошенко, Ю. Луценко) – 7,8 % (10,6 %); Всеукраїнське об’єднання «Батьківщина» (Ю. Тимошенко) – 6,7 % (9,1 %) ; «Сила і честь» (І. Смешко) – 3,8 % (5,1 %); «Громадянська позиція» (А. Гриценко) – 3,7 % (5,0 %). Мають шанси потрапити в парламент фракція Радикальної партії О. Ляшка та частина Опозиційного блоку (URL: <https://112.ua/statji/perezapusk-parlamenta-chto-govoryat-v-kuluarah-492286.html>. 2019. 18.05).

При цьому показово й інше: у ролі «інтелектуала-силовика» виборці хочуть бачити І. Смешка. Про це свідчать дані опитування, який запустив на своїй сторінці у Facebook спікер «Національних дружин» Р. Чернишов. За результатами опитування, 85 % проголосували за І. Смешка й лише 15 % – за А. Гриценка. Усього опитано 2,5 тис. користувачів (URL:

<https://day.kyiv.ua/ru/news/080519-v-rol-i-intellektuala-silovika-izbirateli-hotyat-videt-igorya-smeshko-opros>. 2019. 8.05).

Також показово й те, що, згідно з даними опитування Соціологічної групи «Рейтинг», Центру «Соціальний моніторинг» та Українського інституту соціальних досліджень ім. О. Яременка, лідера парламентської фракції «Батьківщина» Ю. Тимошенко хотіли б бачити новим Прем'єром України 10,2 % респондентів, экс-голову Служби безпеки України І. Смешка – 10 % (URL: <https://gordonua.com/news/politics/sledujushchim-premerom-ukraintsy-bolshe-vsego-hotjat-videt-timoshenko-i-smeshko-opros-967042.html>. 2019. 16.05).

У свою чергу І. Смешко, говорячи про готовність обійняти посаду при Президенту В. Зеленському, зазначив, що він не отримував жодних пропозицій. Однак, підкреслив І. Смешко, «новообраний Президент – він законно обраний Президент моєї країни, він Верховний головнокомандувач. Безумовно, якщо буде пропозиція від Президента, і ця пропозиція буде кореспондувати з моїм розумінням (того), що я зможу допомогти Президенту на цій посаді захистити нашу державу, ніяких сумнівів немає – я прийму цю пропозицію і зроблю все, що можливо» (URL: <https://nv.ua/ukraine/politics/glavnoe-iz-intervyu-smeshko-eks-glava-sbu-rasskazyvaet-o-svoem-budushchem-pri-zelenskom-i-daet-psihologicheskij-portret-poroshenko-50021069.html>. 2019. 13.05).

При цьому звертає на себе увагу те, що отриманий І. Смешком результат під час президентської виборчої кампанії свідчить про те, що передвиборні технології змінюються й ті, загалом традиційні методи, які використовували передвиборні штаби багатьох кандидатів на пост Президента, щоб схилити електорат на свою користь, більше не працюють. А ось грамотно створений медійний образ, як, наприклад, у І. Смешка або В. Зеленського, цілком може завоювати симпатії українців.

Важливо й те, що люди консервативних поглядів, які виступають проти «засмальцьованих» політиків, але при цьому не вірять у В. Зеленського, знайшли свого кандидата. Після отриманого результату І. Смешко ще більше підніме свою пізнаваність і повинен наростити підтримку. І це, безумовно, дає реальні шанси поборотися на вже позачергових парламентських виборах та завести свою фракцію до Верховної Ради.

Однак звертають на себе деякі теми, що, скоріше за все, будуть використані в кампанії проти І. Смешка:

1. Інформація про зв'язки з В. Медведчуком і його медійна допомога. Екс-глава СБУ у 2003–2005 рр. І. Смешко очолював спецслужбу в той же час, коли В. Медведчук був головним в Адміністрації Президента Л. Кучми. І. Смешко офіційно витратив на президентську виборчу кампанію порівняно дуже небагато, ставши справжнім феноменом. Велику роль у цьому, як зазначають і, прогнозовано, підкреслюватимуть у ЗМІ, зіграли телеканали, які неофіційно пов'язують з В. Медведчуком, – «112» і NewsOne, в ефірі яких І. Смешко мав широкий доступ.

2. Також в антикампанії можуть звертати увагу на те, що в партію «Сила і честь» входять люди, яких у політичних колах називають близькими до В. Медведчука. Наприклад, М. Обиход, який був заступником І. Смешка в СБУ в період 2003–2005 рр.

3. Кандидат на пост Президента України І. Смешко був радником екс-глави держави П. Порошенка. І хоча в січні 2019 р. І. Смешко заявив, що складає повноваження радника на сьогодні вже екс-президента, однак ця тема також може бути використана.

4. Уже нині в ЗМІ публікуються деякі матеріали, у яких стверджується, що І. Смешко нібито причетний до «сумнівних операцій зі зброєю» та «обслуговував інтереси Януковича – Медведчука». Показовим у цьому контексті є, наприклад, матеріал журналіста Р. Мазуренка (URL: https://ipress.ua/ru/news/sovetykom_poroshenko_yavlyaetsya_chelovek_medvedchuka_ygor_smeshko_kotoriy_ranee_razvalyl_gur_zhurnalist_189622.html).

5. І. Смешку згадували й згадуватимуть про незрозумілу роль в отруєнні В. Ющенко у 2004 р. Екс-президент стверджував, що отруєння відбулося на дачі заступника голови СБУ Сацюка в присутності тодішнього глави СБУ І. Смешка. І хоча він зазначає, що свого часу був на допитах, доказів його провини немає, проте ця тема також може бути перспективною для провокативних маніпуляцій.

О. Ворошилов, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Перспективи політичної сили А. Гриценка на майбутніх парламентських виборах

Лідер партії «Громадянська позиція» А. Гриценко, який за результатами першого туру виборів Президента посів п'яте місце, одразу ж після оприлюднення даних екзит-полів подякував громадянам за підтримку та заявив, що братиме участь у парламентських виборах.

«Цього року три тури виборів влади. Перший – президентський, другий – президентський і далі парламентські вибори. І тому зараз, після завершення роботи штабів, членів наших комісій, ми чітко визначимося щодо формату участі в парламентських виборах. І всі ті політичні сили, партії, громадські організації, наша команда в широкому плані, ми разом підемо на парламентські вибори», – зазначив А. Гриценко на брифінгу.

Треба зазначити, що під час президентської кампанії більшість великих політичних сил з табору демократичної опозиції домовилися про підтримку єдиного кандидата. Ним став саме А. Гриценко.

На сьогодні, напередодні виборів у Верховну Раду, ліберальні сили знову розосереджені. На одному електоральному полі за голоси виборців боротимуться близько 10 політичних проектів.

Експерти зазначають, що більшість політичних союзів у ліберальному таборі часто мали ситуативний і короткостроковий характер. Наприклад, А.

Садовий виконав умови меморандуму й знявся з президентських виборів на користь кандидата з більш високим рейтингом. Однак на цьому їхня співпраця з А. Гриценком на сьогодні закінчилася. Лідер «Громадянської позиції» зазначає, що його партія братиме участь у парламентських перегонах, але об'єднуватися ні з ким поки не має намірів: «Переговорів не ведемо. Зустрічі й консультації – так, регулярно. З тими, хто стоїть на проукраїнських і проєвропейських позиціях».

Нині, як свідчать дані соціологічного опитування, яке представили Центр «Соціальний моніторинг», Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка та Соціологічна група «Рейтинг» (проводилося з 30 квітня по 10 травня 2019 р., опитано 3 тис. респондентів), лідер «Громадянської позиції» очолює список топ-5 політиків, яких би хотіли бачити виборці в складі нової Верховної Ради України: А. Гриценко (29,3 %), член політсили «Опозиційна платформа – За життя» Ю. Бойко (26,7 %), голова партії «Сила і честь» І. Смешко (23,6 %), лідер новоствореної партії «Голос» співак С. Вакарчук (22,4 %) та голова партії «Батьківщина» Ю. Тимошенко (21,1 %).

Входить він і до переліку топ-10 політиків, чії публічні дії – заяви, інтерв'ю, виступи, публікації – протягом останнього місяця запам'яталися виборцям: Ю. Тимошенко (33,6 %), П. Порошенко (31,2 %), О. Ляшко (25,8 %), Ю. Бойко (21,8 %), А. Гриценко (16,3 %), В. Гройсман (12,0 %), В. Рабинович (11,4 %), О. Вілкул (10,6 %), Н. Савченко (10,3 %), В. Медведчук (10,1 %).

При цьому найбільш позитивно українці сприймають новообраного Президента В. Зеленського, якому симпатизує 64,6 % громадян і негативно сприймає 13,9 %, на другому місці А. Гриценко – 33,5 % позитивного ставлення та 26,9 % негативного сприйняття, до С. Вакарчука позитивно ставиться 31 % проти негативного 24,1 %. Далі в списку І. Смешко, Ю. Бойко, О. Ляшко, Ю. Тимошенко.

Зазначимо, що, згідно з даними опитування, до парламенту нині могли б пройти шість політсил. За «Слугу народу» готові проголосувати 39,9 % українців, «Опозиційну платформу – За життя» – 10,9 %, БПП – 10,6 %, «Батьківщину» – 9,1 %, «Силу і честь» І. Смешка – 5,1 %, «Громадянську позицію» А. Гриценка – 5 %.

Решта поки не долають 5-відсоткового бар'єра.

На думку політолога Р. Бортника, після дострокових виборів у парламент (які вже анонсував Президент В. Зеленський у своїй інавгураційній промові) зайдуть нові політсили: «Оновлення буде, хоч і не настільки радикальне, як в 2014 р.».

Політаналітик І. Петренко додає, що на дострокових виборах у нових партій буде менше шансів, оскільки вони не встигнуть зібрати підтримку: «У цілому перевага буде в тих політсил, чії представники брали участь у президентських перегонах. Це дасть їм фору. Можна також говорити і про

партії одних з фаворитів президентських перегонів І. Смешка та А. Гриценка, хоча вони залишаються в деякому сенсі віртуальними».

Зі свого боку, політолог В. Воля вважає, що все залежатиме від того, який рейтинг матиме партія В. Зеленського: «Є така особливість, що рейтинг лідера й партії приблизно однакові або лише дещо відрізняється. Якщо взяти результати президентських виборів, можна спробувати зрозуміти, який рейтинг має Зеленський. Соціологи перед виборами давали Зеленському та його політичній силі 25 % голосів. Вибори показали 30 %, але, як показують дослідження групи “Рейтинг”, 66 % цих виборців голосували на знак протесту проти наявної ситуації. Тобто це можна назвати авансом довіри. А тому справжній рейтинг В. Зеленського може бути на рівні 10 %. І, відповідно, рейтинг його партії десь на цьому рівні. За таких умов у новообраній Верховній Раді перша трійка переможців може виглядати так: “Слуга народу”, “Батьківщина”, партія Медведчука – Бойка та “Громадянська позиція” А. Гриценка. Далі буде БПП, партія Ляшка, “Самопоміч”, “Свобода”, і можуть якось спробувати дотягнути “Народний фронт”».

На думку ж оглядача інтернет-видання «Фокус», «рейтинг упевненого потрапляння до Верховної Ради завершує партійний проект С. Вакарчука, А. Гриценка та А. Садового. Але лише в тому випадку, якщо під патронатом Д. Сороса й під керівництвом В. Пінчука перші два домовляться, а третій приєднається до них організаційними ресурсами».

Безпосередньо лідер партії «Громадянська позиція» А. Гриченко в ефірі програми Vox roruli на телеканалі ZIK, відповідаючи на запитання, чи не боїться він конкуренції у вигляді багатьох нових політичних сил, які планують балотуватися до парламенту, а також з ким готова співпрацювати й будувати коаліцію «Громадянська позиція» в разі проходження до парламенту, зазначив: «Я думаю, що “Слуга народу” точно пройде до парламенту, оскільки це партія, якої ще не бачили. Уособленням цієї сили є В. Зеленський, а тому, чи будуть строкові, чи дострокові вибори, 73 % підтримки на президентських виборах усе ж конвертуються, хоча й меншим числом, на парламентських».

Лідер політичної сили підтвердив, що до парламенту можуть пройти багато нових партій і політиків. Відтак, з ким з них співпрацювати, можна буде вирішити тільки після розуміння їхньої позиції.

«Перший фактор, який вплине на можливе утворення коаліції чи перехід в опозицію, – це власне сам склад парламенту. Другий фактор – як діятиме новобрана президентська команда. Якщо вона прийматиме непопулістичні рішення в інтересах країни, якщо не змінить проєвропейський вектор держави, тоді абсолютно можливе створення коаліції зі “Слугою народу” та іншими політичними силами», – зауважив А. Гриченко.

Зі свого боку, олігарх І. Коломойський вважає, що партія новообраного Президента В. Зеленського «Слуга народу» може створити в новообраному

парламенті коаліцію з партіями Ю. Тимошенко та А. Гриценка, але не об'єднуватиметься з «Опозиційною платформою» чи партією П. Порошенка: «Об'єктивно є коаліція трьох партій – “Слуга народу”, Тимошенко, Гриценко і плюс ще хтось на додаток, але не Опозиційний блок, це точно».

Погоджуються з цією точкою зору й політолог Р. Бортник, який вважає, що «можливий союз із Тимошенко, з Гриценком. Це найбільш природні союзники Зеленського. Опоненти – БПП, усі біло-блакитні партії».

Також у контексті розглядуваного питання заслуговує на увагу той факт, що 16 травня лідер гурту «Океан Ельзи» С. Вакарчук заявив про створення нової партії «Голос» і намір йти на парламентські вибори.

Із цього приводу виконавчий директор Центру прикладних політичних досліджень «Пента» О. Леонов, позитивно оцінивши тих членів команди, яких уже представив С. Вакарчук, зазначив: «Вони, дійсно, належать до нових облич, при цьому мають певний досвід. Подивимося, що буде далі. Але вже зараз видно, що Вакарчук зможе “вистрілити” на виборах і пройти в Раду. Очевидно, що він відбиратиме голоси в БПП, колишнього Президента й “Слуги народу”, обраного Президента. Причому, як мені здається, у партії Зеленського відбере значно більше, особливо на Заході і в Центрі. Але більше за всіх від походу С. Вакарчука в парламент постраждають “Самопоміч” А. Садового та “Громадянська позиція” А. Гриценка, які тепер, скоріше за все, у ВР не пройдуть», – вважає політексперт.

Водночас нещодавнє опитування Центру «Соціальний моніторинг», Соціологічної групи «Рейтинг» та Українського інституту соціальних досліджень ім. О. Яременка не дає партії С. Вакарчука шансів на проходження до Верховної Ради. Згідно з дослідженням, за політсилу С. Вакарчука готові були віддати голоси лише 0,9 % опитаних.

Не дивно, що головні конкуренти й потенційні союзники музиканта в таборі демократичної опозиції на його заяву відреагували досить стримано. Зокрема, А. Гриценко сказав «РБК-Україна», що не коментуватиме плани С. Вакарчука, порекомендувавши звернутися до політологів.

Треба зазначити, що в ЗМІ досить жваво обговорюється питання щодо того, яким політичним силам вигідні дострокові вибори до Верховної Ради. Серед таких називають «Слугу народу» В. Зеленського, БПП, «Батьківщину», «Опозиційну платформу – За життя», «Силу і честь» І. Смешка та «Громадянську позицію» А. Гриценка.

Щодо лідера «Громадянської позиції», то таке твердження непрямо підтверджує його досить різка реакція на вихід «Народного фронту» з парламентської коаліції. (17 травня Голова Верховної Ради А. Парубій на ранковому пленарному засіданні парламенту оголосив про припинення діяльності парламентської коаліції «Європейська Україна» і про вихід з неї депутатської фракції політичної партії «Народний фронт»).

Зокрема, А. Гриценко заявив, що вихід фракції «Народний фронт» з коаліції в парламенті має суто корисливий інтерес, аби новообраний Президент В. Зеленський не зміг розпустити парламент. «Вихід

“фронтовиків” Яценюка з коаліції – щось має спільне з державницькою позицією чи інтересами людей і країни? Не має. Мотив суто шкурний – протриматися подовше в депутатських і урядових кріслах. Коаліції не існує вже три роки, але “фронтовиків” те не тривожило, бо влаштовувало. Чому зараз? Теж ясно: аби Зеленського позбавити права розпустити недієздатну Раду», – написав А. Гриценко у Facebook.

При цьому він додав, що такий крок може бути даремним, адже юридичні підстави для розпуску парламенту все одно є. «Вони давно були й нікуди не поділися. Захоче Зеленський – розпустить Раду хоч у понеділок, одразу після інавгурації», – додав політик.

Серед інших нещодавніх заяв лідера «Громадянської позиції», які викликали певний резонанс у ЗМІ, можна назвати критику ним проекту закону про Президента, який подала до парламенту віце-спікер ВР О. Сироїд і фракція «Самопоміч». Він запевнив, що з повагою ставиться до «Самопоміч» і її лідера, але запропонований законопроект про обмеження повноважень Президента вважає непрофесійним і неконституційним. «Цей закон підступний, він непрофесійний абсолютно. Цей закон у принципі не можна реєструвати, він не пройде Конституційний Суд, Зеленський або будь-який інший “Зеленський” не має права його підписувати й повинен його ветоувати. Чому? Він кардинально обмежує конституційні повноваження Президента. Своїм проектом ви позбавляєте права Зеленського вносити на затвердження кандидатуру міністра оборони – ви хочете, щоб це робив Прем’єр-міністр, ви позбавляєте права вносити міністра закордонних справ, главу СБУ та навіть керівника Служби зовнішньої розвідки. Ви забираєте право формувати РНБО і вплив на глав обласних адміністрацій. Ви хочете, щоб Прем’єр-міністр сам приймав рішення про введення надзвичайного стану. Ви, як юрист, знаєте, що все це суперечить Конституції. Проте проект з’явився! Як він міг такий з’явитися?!» – запитав А. Гриценко.

«Шкода, що було сказано дуже багато неправди», – відреагувала О. Сироїд, але на запитання А. Гриценка «Назвіть хоча б один приклад, де неправда?» не відповіла.

Таким чином, більшість експертів вважають, що дострокові вибори до Верховної Ради України призведуть до її істотного оновлення. Із парламентських партій до нового складу пройшли б БПП «Солідарність», ВО «Батьківщина», «Опозиційна платформа – За життя». Серед нових політичних сил високий шанс мають нові та маловідомі виборцям політичні сили «Слуга народу» та «Сила і честь», а також «Громадянська позиція» А. Гриценка.

Такі парламентські партії, як Радикальна партія О. Ляшка та Об’єднання «Самопоміч», на сьогодні не мають підтримки, щоб подолати 5-відсотковий бар’єр.

Діалог відновлено, або перспективи американсько-російських відносин у контексті українського питання

Президент США Д. Трамп 3 травня провів телефонну розмову з російським президентом В. Путіним. Як повідомили в Кремлі, розмова відбулася за ініціативи американської сторони. Ця розмова була неоднозначно сприйнята частиною американського істеблішменту та ЗМІ. В Україні ж почали говорити, що США можуть поступитися українськими інтересами на користь поступок з боку Росії щодо Венесуели.

Під час розмови лідери двох країн обговорили ряд важливих тем, зокрема й українське питання. Нагадаємо, що востаннє Д. Трамп і В. Путін неформально спілкувалися особисто під час саміту G20 у Буенос-Айресі в грудні 2018 р. Тоді американський президент скасував офіційну зустріч із російським колегою через те, що Росія не звільнила захоплених українських моряків.

Як повідомила речниця Білого дому С. Сандерс, президенти спілкувалися понад годину. Д. Трамп у своєму Twitter написав, що говорив з російським колегою про торгівлю, Венесуелу, Україну, Північну Корею, контроль над ядерною зброєю, «навіть про “російську змову”». Розмову він назвав «дуже продуктивною» (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-48157174>).

У свою чергу, у Кремлі також заявили, що глави держав залишилися задоволеними розмовою, що мала «діловий і конструктивний характер».

С. Сандерс зазначила, що Д. Трамп говорив з російським колегою про ситуацію в Україні, хоча основною темою розмови двох президентів стала допомога народу Венесуели, де нещодавно загострилася ситуація на тлі антиурядових протестів. Президент США насамперед зосереджував увагу на необхідності надання допомоги народу Венесуели, зокрема наголошував на забезпеченні венесуельців їжею, питною водою, медичними засобами. Він наголосив на важливості мирного перехідного періоду у Венесуелі та чітко дав зрозуміти, що США стоять на боці населення Венесуели.

Президенти також «дуже коротко» торкнулися теми доповіді спеціального прокурора Департаменту юстиції США Р. Мюллера щодо російського втручання в президентські вибори в США у 2016 р. Д. Трамп і В. Путін обговорили це питання в контексті того, що розслідування завершено – «не було таємної змови» між представниками виборчого штабу Д. Трампа й російським урядом. «Про що, я дуже переконана, обоє лідерів дуже добре знали задовго до того, як відбулася ця телефонна розмова», – наголосила С. Сандерс (URL: <https://www.unian.ua/politics/10538208-u-bilomu-domi-rozpovili-pro-duzhe-pozitivnu-rozmovu-trampa-i-putina-govorili-pro-ukrajinu.html>).

Чимало часу під час розмови присвятили й Північній Кореї, зокрема згадали про зустріч В. Путіна з Кім Чен Ином. Речниця Білого дому

поінформувала, що обоє лідерів підтвердили свою відданість зусиллям щодо ядерного роззброєння. При цьому президент США наголосив на важливості посилення тиску на Північну Корею з боку Росії із цього приводу.

В. Путін поінформував Д. Трампа про основні результати зустрічі з північнокорейським лідером Кім Чен Ином у Владивостоку 25 квітня, повідомляє прес-служба Кремля. Водночас російський президент наголосив на тому, що виконання Пхеньяном своїх зобов'язань має супроводжуватися зниженням санкційного тиску на Північну Корею.

«Вони також обговорили ядерну угоду, можливі переговори з Китаєм із цього приводу», – зауважила С. Сандерс у контексті обговорення нової багатосторонньої угоди, яка може замінити Договір про ліквідацію ракет середньої й меншої дальності (ДРСМД). Після розмови Д. Трамп заявив журналістам: «Китай, я з ними вже говорив, вони б дуже хотіли стати частиною цієї нової угоди».

Як поінформував експерт з міжнародних відносин М. Белєсков, українське питання не було у топ-3 основних тем під час півторагодинної телефонної розмови Д. Трампа і В. Путіна (URL: https://gazeta.ua/articles/life/_pro-scho-putin-govoriv-iz-trampom-pivtorigodini/901250).

Так у прес-службі Кремля заявили, що під час бесіди Д. Трамп і В. Путін торкалися питання щодо ситуації в Україні, в контексті нещодавніх президентських виборів. Зокрема реалізації Мінських домовленостей. «В. Путін наголосив на тому, що новому київському керівництву потрібно зробити реальні кроки з реалізації Мінських домовленостей, що мають ключове значення для вирішення внутрішньоукраїнського конфлікту», – йдеться у повідомленні.

На думку М. Белєскова, могли говорити під час телефонної розмови про нового Президента України, але небагато. «На відміну від В. Путіна, Д. Трамп не знає багатьох деталей, які стосуються ситуації в Україні. Таких, як стан справ на Донбасі чи в Криму, перспективи або їх відсутність у Мінському процесі. Д. Трамп не має можливості істотно впливати на українську ситуацію. У нього зв'язані руки Конгресом. Він нічого не може запропонувати В. Путіну, навіть якби хотів. Вони обидва це розуміють. Тож не мали можливості говорити предметно. Обмежилися загальними фразами щодо ситуації в Україні», – зазначив експерт.

Щодо можливості «обміну» України на Венесуелу він вважає, що такий сценарій практично неможливий. «Суто теоретично, президенти могли обговорювати таку перспективу. Але, навіть якщо В. Путін намагався б зондувати цю ситуацію, американська політична та бюрократична система не дасть можливості реалізувати її. Вони розуміють, що будь-який обмін України не вигідний Сполученим Штатам Америки. Обміни – це тактика Росії, яка не має інших важелів і ресурсів для реалізації своєї зовнішньої політики. З іншого боку, аби реалізувати якийсь розмін, треба тримати ситуацію під контролем. Цього немає – не одні росіяни впливають на

ситуацію у Венесуелі. Там є кубинці, китайці. Фактор їхнього впливу доволі потужний. Так само американці не контролюють ситуації в Україні. Хай там що розповідають у Кремлі, Держдеп не має жодного ресурсу, щоб “віддати” Україну. Д. Трамп і В. Путін у цьому сенсі не мають що запропонувати один одному», – говорить М. Белєсков.

Він також наголосив, що в питанні зняття антиросійських санкцій, що є дуже важливим для Росії, Д. Трамп не може нічого обіцяти, адже це не його компетенція. Такі рішення ухвалює Конгрес, який у жодному разі не підтримає зняття санкцій.

Враховуючи важливість обговорюваних тем і обставини, що передували розмові (загострення ситуації у Венесуелі, результати президентських виборів в Україні, зустріч В. Путіна з Кім Чен Ином), окремі, особливо російські, експерти заговорили про те, що очікується велика угода між США й Росією, у яку буде включено інтереси країн у Венесуелі та Україні. Однак, на думку експерта Міжнародного центру перспективних досліджень М. Капітоненка, у США немає необхідності про щось домовлятися з росіянами (URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/world/2019-05-09/putin-zadumal-bolshuyu-sdelku-s-ssha-po-ukraine-chto-nujno-znat/25641>). На його думку, у США немає жодної необхідності з Росією домовлятися, тому що в них набагато сильніша позиція. Тим більше що М. Капітоненко не бачить потреби йти на поступки – ні у Венесуелі, ні в Україні, ні в Сирії, ні де б це не було.

Експерт також зауважив: «Як і в попередніх версіях схожих розмов про велику угоду ключова проблема полягає в тому, що США й Росія не впливають достатньою мірою на те, що відбувається в Україні. Тобто на відміну від ситуації після Другої світової війни, коли вони ділили світ і визначали світоустрій, а у Європі стояли радянська й американська армії, сьогодні всі розмови про угоди будуються на чийось бажаннях і фантазіях. Навіть якщо вони про щось домовляться, а чутки про це ходять з того часу, як Д. Трамп став президентом, то як вони це втілюватимуть у життя? За допомогою чого можна змусити будь-який український уряд або Президента прийняти умови цієї угоди? Я не бачу цих інструментів, тому будь-які угоди малоімовірні».

Що стосується ситуації у Венесуелі, то, як зазначає М. Капітоненко, ні США, ні Росія ситуацію там не контролюють. «Якщо, припустимо, вони домовляться, що президентом Венесуели буде Х. Гуайдо, як хочуть американці, то як вони його робитимуть президентом? У Венесуелі триває внутрішній конфлікт, у якому є прихильники і Н. Мадуро, і Х. Гуайдо. У боротьбі між ними і визначиться, хто переможе. Американці й росіяни там впливу не мають. Домовитися вони можуть про що завгодно, але як це втілювати? Вони розуміють, що шляхів втілення домовленості немає, тому в них не вийде всерйоз щось на щось розмінювати. І навіть якщо б в американців були можливості на щось впливати серйозніше, ніж вони

можуть сьогодні, то в них немає ніякої необхідності про щось домовлятися з росіянами і в чомусь йти на поступки».

Тому, підсумовуючи результати телефонної розмови Д. Трампа і В. Путіна, експерт доходить висновку, що ні про яку угоду, особливо щодо України, не йдеться. «А можливий максимум у таких діалогах – це уточнення позицій, оскільки в Україні новий Президент. У американців і росіян є загальний інтерес про те, щоб не втратити хоча б мінімальний контроль над ситуацією й не допустити в Україні гострих дій та криз. Природно, що в них є предмет для переговорів на різних рівнях – і Д. Трамп з В. Путіним, і С. Лаврова з М. Помпео. Вони це обговорюватимуть, але лише для того, щоб звірити позиції та ще раз озвучити власні пріоритети, а не домовлятися про щось», – вважає експерт.

На думку українського журналіста М. Михайленка, своїм дзвінком В. Путіну Д. Трамп убиває двох зайців – «дістає», як і раніше, недоброзичливо налаштований до себе істеблшмент, а також вселяє російському візаві помилковій надії в рамках торгу. «Є і третій “заєць” – американський лідер, який так чи інакше діє через голову європейців, яким США, з одного боку, продають усе більше газу, а з іншого – намагаються змусити до якоїсь збалансованої торговельної угоди. Так само Д. Трамп намагається показати китайцям (з якими проходять непрості переговори), що, незважаючи на їхній очевидний контроль над політичною поведінкою КНДР, він може шукати альтернативні способи досягти проголошеної ним мети, а саме ядерного роззброєння Пхеньяна», – зазначає журналіст.

М. Михайленко також зауважує щодо Венесуели, що тут США визнали законним лідером Х. Гуайдо. «І якщо Китай, найбільший кредитор режиму Н. Мадуро, зайняв вичікувальну позицію, то Росія й Куба протистоять США у Венесуелі найактивнішим і агресивним чином. У Москві та Гавані, так само як і в країнах-сусідах Венесуели, що входять у так звану групу Ліми, насамперед у Колумбії та Бразилії на сьогодні розглядають зусилля США як недостатні, що лежать більше у сфері войовничої риторики. Американці, зі свого боку, намагаються уникнути радикального вирішення питання, щоб відповідати політичній програмі Д. Трампа, що складається в максимально обмеженому втручанні США у внутрішні справи інших країн. Таким чином, у Каракасі сформувалася патова ситуація: Н. Мадуро, як і більше п'яти років тому В. Януковича, погрозами утримують від брутального придушення протестів, а в напівголодних і практично беззбройних прихильників Х. Гуайдо недостатньо сил, щоб звалити диктатуру. Скільки ще може тривати така ситуація, сказати важко, проте приклад Сирії показує, що роками», – переконаний М. Михайленко.

До речі, аналогія між Венесуелою та Сирією журналіст проводить, як мінімум, з двох причин. «По-перше, вона повертає до проблематики обмінів між США та іншими “великими державами”. Якись обміни – нехай навіть потенційні – нервують, апріорі небезпідставно, як Київ, так і інші східноєвропейські столиці, а також Єрусалим та деякі країни, зокрема на

Близькому Сході. По-друге, стагнація сирійської, української, а тепер і венесуельської ситуацій чимало говорить про стратегію як Білого дому Д. Трампа (і його попередника Б. Обами), так і Кремля В. Путіна, а також Ірану, Ізраїлю та ЄС. У своїй нещодавній статті для *New York Times* колишній радник з національної безпеки США С. Райс (2012–2017 рр.) інтерпретує зовнішню політику Д. Трампа в Латинській Америці як потурання пріоритетам його партійної бази. Так, агресивна лінія (але, в основному, на словах) проти режиму Н. Мадуро й нова ізоляція Куби, на думку С. Райс, є грою на настроях старої кубинської та нової венесуельської діаспори, головним чином у Флориді. Як правило, президентські перегони в США залежать від голосування в цьому величезному штаті, у якому немає стійких партійних уподобань. С. Райс вважає, що через Венесуелу Д. Трамп просто намагається “дістати” Кубу. І лише в другу чергу навпаки. Така політика повинна посилити популярність президента в латинській спільноті штату, але при цьому мало сприяє досягненню США своїх зовнішньополітичних цілей у Карибському й Латиноамериканському регіонах. За підсумками ж на сьогодні Білий дім допустив ситуацію, що провокує Пекін і Москву на продовження експансіоністської політики. Але чи може це вказувати на будь-які “обміни” на глобальній шахівниці? Навряд чи», – доходить висновку М. Михайленко.

Разом з тим журналіст вважає за потрібне звернути увагу на результат бесіди держсекретаря США М. Помпео із С. Лавровим на зустрічі Арктичної ради, що сталася вже після розмови Д. Трампа з В. Путіним. М. Помпео, що продовжує зберігати близькі відносини з президентом Д. Трампом, незважаючи на поточний провал північнокорейського діалогу та розмови про участь держсекретаря в прийдешніх в наступному році виборах у сенат, повідомив, що сторони вислухали один одного з усіх актуальних позицій, але залишилися при своїй думці.

Ще один діалог відбувся 14 травня, коли М. Помпео зустрівся в Сочі з міністром закордонних справ Росії С. Лавровим і президентом РФ В. Путіним. Зауважимо, що це перший його візит до Росії за час перебування на посаді. Днем раніше М. Помпео скасував запланований візит до Москви й поїхав до Брюсселя, аби провести переговори з представниками Франції, Німеччини та Великої Британії щодо Ірану (URL: <https://hromadske.ua/posts/dialog-supernikiv-pro-sho-pompeo-govoriv-iz-putinim-u-sochi>). «Сьогоднішня зустріч стала позитивним кроком уперед. США та Росія в минулому демонстрували, що можуть взаємодіяти з ключових міжнародних питань. Ми закликаємо Росію співпрацювати з нами, аби змінити траєкторію відносин на благо обох націй», – написав М. Помпео у своєму Twitter.

Російська сторона зазначила, що з ряду ключових питань «прориву поки не відчувається», однак переговори з М. Помпео були відвертими й корисними. На думку глави МЗС Росії С. Лаврова, телефонна розмова

Д. Трамп з В. Путіним 3 травня поклала початок поліпшенню діалогу між країнами.

Під час півторагодинної зустрічі М. Помпео з В. Путіним про Україну не говорили. «України не було, узагалі не було», – повідомив журналістам після зустрічі помічник президента Росії Ю. Ушаков. Натомість українське питання порушувалося в майже вдвічі тривалішій розмові держсекретаря з міністром закордонних справ РФ. Утім позиція США залишається незмінною. «Ми не визнаємо анексії Криму Росією. Наші санкції все ще залишаються в дії. Також ми закликаємо російський уряд випустити на свободу екіпажі суден, що затримані в Керченській протоці», – зазначив на підсумковому брифінгу М. Помпео.

Також він висловив сподівання щодо врегулювання ситуації на Донбасі й закликав Росію налагодити відносини з новою владою в Україні після перемоги В. Зеленського на президентських виборах. У свою чергу С. Лавров наголосив: «Щодо ситуації в Україні, є резолюція Ради Безпеки ООН, яка погодила Мінські домовленості. І ми розраховуємо, що нове керівництво зможе визначити свою позицію щодо Мінських домовленостей, спираючись на безальтернативність політичного врегулювання цієї внутрішньоукраїнської кризи».

Загалом у контексті українських реалій укотре йшлося про розбіжності в поглядах США та Росії. «Є моменти, де в нас геть різні підходи. Ви говорите про Україну – ми маємо відмінні думки щодо того, як має просуватися це питання», – зазначив М. Помпео в розмові з журналістами.

Більше уваги на зустрічі приділялося одному з найбільш нагальних міжнародних питань – кризі у Венесуелі. М. Помпео заявив, що закликав російських колег підтримати венесуельців у їхньому прагненні до встановлення демократії. Для Сполучених Штатів Америки це означає визнати легітимним керівником Венесуели опозиціонера Х. Гуайдо, як це зробили самі Сполучені Штати Америки й десятки інших країн. «Ми вважаємо, що для Н. Мадуро настав час піти. Він не приніс венесуельському народу нічого, крім страждань. І ми сподіваємося, що російська підтримка Н. Мадуро припиниться», – заявив М. Помпео під час брифінгу з міністром С. Лавровим. Обидва політики погодилися, що у Венесуелі гуманітарна та політична криза. Однак шляхи її вирішення викликають суперечності в сторін.

«Чому Росія займає саме таку позицію – на підтримку діалогу, розгляду всіх питань самими венесуельцями, без ультиматумів, без попередніх умов? Ця позиція витікає з того, що демократію не можна встановлювати силою. Погрози, які лунають на адресу уряду Н. Мадуро, – і з вуст офіційних представників адміністрації США, і з вуст пана Х. Гуайдо, який постійно нагадує про своє право запросити озброєну інтервенцію ззовні, – не мають нічого спільного з демократією», – наголосив С. Лавров.

Окрему увагу було приділено питанню втручання Росії в президентські вибори в США. Під час зустрічі з В. Путіним М. Помпео наголосив, що США

сподіваються, що Росія не втручатиметься в американські вибори у 2020 р., і очікують від Москви конкретних сигналів, що повторення ситуації 2016 р. не буде. За словами держсекретаря, це втручання Росії сильно підірвало її відносини зі Сполученими Штатами Америки.

Водночас глава російського МЗС звинувачення на адресу Росії відкинув. Він наголосив, що жодного її сліду на американських виборах у 2016 р. не було. Також С. Лавров зауважив, що передав М. Помпео меморандум про нібито наявні факти втручання США у внутрішню політику Росії. І засудив ухвалений сенатом і палатою представників США закон про підтримку свободи в Україні від 2014 р., згідно з яким дозволяється посилювати тиск на оборонну, енергетичну та фінансову сфери російської економіки.

Також у фокусі розмов М. Помпео з В. Путіним і С. Лавровим були питання стратегічної стабільності й актуальні регіональні проблеми, зокрема ситуація з КНДР, Афганістаном, Сирією, Іраном, Лівією. Щодо Північної Кореї політики загалом зійшлися в поглядах. «І США, і Росія згодні, що мета – денуклеаризація КНДР. Ми знімемо санкції після того, як Північна Корея виконає свої обіцянки. Наші команди працюють разом, ми працюємо в цьому напрямі дуже ефективно й продуктивно», – заявив М. Помпео.

Щодо Сирії лідери підсумували, що говорили про те, аби полегшити долю сирійського народу, аби сирійська територія більше не була притулком для терористів, говорили про деескалацію конфлікту в Ідлібі на півночі країни.

За словами Ю. Ушакова, В. Путін і М. Помпео також у загальних рисах обговорили можливу зустріч лідерів США й Росії на саміті G20 у японській Осаці. Проте такі зустрічі не дають підстав говорити про істотне «потепління» двосторонніх відносин, а тим більше про скасування чи пом'якшення санкцій. На підтвердження цієї тези свідчить нещодавня заява заступника помічника державного секретаря США з фінансової та санкційної протидії Д. Пеймана щодо американських санкцій проти Росії (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/david-peyman-interview/29834586.html>).

«Представник Міністерства фінансів США С. Манделкер заявила Конгресу, що адміністрація Д. Трампа за останні два роки запровадила санкції проти 270 осіб і організацій, пов'язаних з Росією. Деякі із цих санкцій мають на меті викликати конкретні зміни в поведінці Росії, наприклад дотримання режиму припинення вогню в Україні. Інші санкції покликані покарати Росію за певну політику, наприклад за втручання у вибори в США, що, як вважають, відбулося 2016 р. Наскільки успішними виявилися ці два вектори санкцій? Чи вдалося Держдепартаменту домогтися більшого успіху в зміні поведінки Росії або ж лише збільшити збитки Кремля? Я вважаю, що вони взаємопов'язані. Висока ціна, яку ми змусили заплатити Росію й російських олігархів, наближених до Кремля, внесла суперечки у їхні внутрішні відносини та відносини з владою, із самим Кремлем. Ми запроваджуємо санкції не лише з метою підвищити втрати, яких зазнає Росія,

але й для того, щоб домогтися зміни поведінки. Із цього питання ще у 2014 р. у нас встановилася міцна трансатлантична єдність з європейськими партнерами. Очевидно, нині вже не 2014 р. Зловмисна діяльність Росії активізувалася. У міру частішання зловмисних актів з боку Росії посилюватимуться й санкції США. Ми тісно співпрацюватимемо з нашими європейськими партнерами, щоб забезпечити дедалі більше посилення ефекту шкоди від санкцій, а також щоб на Росію було достатнього тиску і вона відчувала всю силу наслідків своєї зловмисної поведінки», – заявив Д. Пейман.

Водночас він наголосив: «Там, де у країн є ділянки співробітництва, ми продовжуємо вести діалог, прагнемо узгоджувати наші інтереси з Росією та працювати разом з нею. Але очевидно, що з таких питань, як Крим, Україна, втручання в наші вибори, ми повинні спочатку побачити позитивні зміни з боку Кремля, перш ніж розглядати будь-які можливості змін у нашій політиці санкцій».

Як бачимо, з боку США постійно та на всіх рівнях декларується підтримка України в питанні російсько-українського конфлікту, готовність продовження санкцій, також експерти не бачать ні підстав, ні можливості «обміну» України на Венесуелу чи інші міжнародні питання.

При цьому, як наголошує згаданий вище М. Михайленко, США мають до України особливий інтерес. «Україна, будучи важливою картою в газовій грі у Європі та навколо неї, знову цікавить Д. Трампа безпосередньо – як козир у його суперництві з Демпартією в рамках тематики втручання іноземних держав в американську внутрішню політику. Більше того, попередня хвиля побоювань щодо обмінів була пов'язана із Сирією – і закінчилася нічим. Можна, звичайно, вважати, що до певної міри це пов'язане не так із самим Д. Трампом і його бажаннями, як з роботою величезної зовнішньо- і військово-політичної машини США. Але це не скасовує того, що магістральний напрям американської зовнішньої політики залишається незмінним – скоріше за все, найближчим часом ми побачимо навіть збільшення підтримки українського військового потенціалу з боку США та розширення їх присутності не тільки на Близькому Сході та в Південно-Східній Азії, а і в Східній Європі», – підсумовує М. Михайленко.

Прогнозуючи майбутнє українсько-американських відносин, він говорить, що президентська «перезмінка» в Україні дасть можливість поглянути на ситуацію з іншого боку, спробувавши позбутися як старих фобій «зради», так і не надто реалістичних надій прямої американської військової присутності на лінії розмежування. В усьому іншому американсько-українські зв'язки на сьогодні залишаються сталими й навіть триває розширювання, а тому і В. Путін навряд чи зможе їх розірвати.

На його переконання, попри все у Вашингтоні розуміють необхідність зберігати, можливо, навіть посилювати вплив у європейських, так само як і в усіх інших, міжнародних справах. «При цьому партнерам Америки, що перебувають на різних рівнях і орбітах співпраці з нею, просто доводиться

мириться сьогодні з обмеженнями, зумовленими стилістикою концепції “спочатку Америка”. Стратегічні ж помилки, зроблені Росією протягом останніх шести років, позбавили її можливостей маневру на всіх тих театрах гібридних дій, у протистояння у яких вона продовжує бути залучена без будь-якої перспективи комфортного виходу. Тоді як США не створюють нових ситуацій, а просто отримують максимальну можливу користь з існуючих», – вважає М. Михайленко.

Водночас окремі експерти вважають, що якщо США втрутяться в конфлікт у Венесуелі, то Росія зможе використати цей прецедент для «виправдання» своєї агресії в Криму та на Донбасі. Зокрема, такий прогноз озвучив експерт з міжнародних питань Т. Семенюк ([URL: https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/tramp-i-putin-znajdeno-privid-vipravdati-krim-i-donbas.htm](https://www.obozrevatel.com/ukr/abroad/tramp-i-putin-znajdeno-privid-vipravdati-krim-i-donbas.htm)). На його думку, втручання Вашингтона може зіграти Москві на руку. «Росія апелюватиме до фактора Донбасу й Криму. Фактично вона в такий спосіб зможе легалізувати або хоча б говорити про те, що “якщо ви до Венесуели зайшли, тоді які у вас претензії до нас щодо Донбасу і Криму?”», – пояснив Т. Семенюк.

Він, як і більшість експертів, поділяє думку, що поки що немає жодних посилів про проведення військової кампанії у Венесуелі з боку американців. Хоча зазначимо, що в адміністрації президента США є прихильники агресивного підходу до вирішення венесуельської кризи. Наприклад, радник президента США з національної безпеки Д. Болтон.

Коментуючи ж телефонну розмову Д. Трампа і В. Путіна, Т. Семенюк зауважив, що про потепління відносин між РФ та США говорити зарано.

Що ж стосується майбутнього України, за його словами, Д. Трамп не має намірів «здавати» Україну В. Путіну. «Я думаю, що цього не буде, тому що Америка занадто багато інвестувала в Україну, щоб просто так її віддати в політичні орієнтири Москви», – підсумував він.

Отже, телефонна розмова Д. Трампа з В. Путіним, яка відбулася 3 травня, свідчить про відновлення діалогу лідерів двох країн після тривалої паузи. Подальші зустрічі держсекретаря США М. Помпео з міністром закордонних справ Росії С. Лавровим і президентом РФ В. Путіним, а також анонсовані майбутні зустрічі свідчать про загальний інтерес щодо ряду питань. Серед основних обговорюваних тем є криза у Венесуелі, контроль над ядерною зброєю, втручання Росії у вибори в США та ін. Українське питання хоча й не було основною темою переговорів, усе ж постійно порушувалося. Разом з тим наразі жодних спільних конкретних кроків щодо їх вирішення не спостерігається. Більше того, з більшості тем, зокрема й щодо ситуації в Україні, не має навіть спільної позиції. Тому більшість експертів вважають безпідставною та малоімовірною інформацію про можливість «обміну» України на Венесуелу за результатами переговорів лідерів двох країн. Водночас вони застерігають уже нове українське керівництво від підтримки певних політичних сил на виборах у США,

особливо у світлі останніх подій, аби не нашкодити двостороннім відносинам.

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Саміт ЄС і роль «Східного партнерства» для України

У румунському місті Сібіу 9 травня відбувся неформальний саміт глав Європейського Союзу під девізом «Майбутнє Європи». Саміт відбувався за участі лідерів європейських держав А. Меркель, Е. Макрона. Також у саміті взяли участь топ-чиновники ЄС: президент Ради ЄС Д. Туск, президент Європейської комісії Ж.-К. Юнкер, президент Європарламенту А. Тайянь, представник ЄС із зовнішньої політики й політики безпеки Ф. Могеріні.

Учасники саміту ухвалили Декларацію Сібіу з 10 зобов'язаннями щодо розбудови майбутнього Євросоюзу. «Ми визнаємо нашу відповідальність як лідерів за те, щоб зробити наш союз сильнішим і наше майбутнє кращим, визнаючи при цьому європейську перспективу (приєднання до ЄС) інших держав Європи. Ось чому сьогодні ми одностайно домовилися про 10 зобов'язань, які допоможуть нам виконати це зобов'язання», – ідеться в документі, затвердженому главами держав та урядів країн ЄС (URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/586367.html>. 2019. 9.05).

Як інформують ЗМІ, документ включає 10 пунктів, де йдеться про прихильність принципам єдиної Європи, намір приймати єдині спільні рішення, захищати європейський спосіб життя, демократію і верховенство права, нести справедливість та ставити людей вище політики й амбіцій. Також захищати своїх громадян, зберегти Європу для майбутніх поколінь і залишатися відповідальним глобальним лідером. «Сьогоднішня дискусія ознаменувалася тим, що ми здатні разом створювати майбутнє Європейського Союзу. Ми прийняли резолюцію про просування ідей демократії, розвитку та світу. Проект цієї резолюції важливий як для внутрішньої політики, так і для наших зовнішніх сусідів. Я радий, що сьогодні з Румунії виходить цей унікальний позитивний сигнал від країн-членів і європейських інституцій про консолідацію Європи на основі наших цінностей. Ми прийняли політичну декларацію, яка залишиться в історії ЄС. Це підтвердження нашої готовності розвивати разом європейський вектор», – заявив президент Румунії К. Йоханніса ((URL: <https://galfinance.info/evropa-ta-svit/18292.html>. 2019. 10.05).

За його словами, дискусія показала, що європейські країни готові продовжувати розвивати європейський проект. Крім того, одним з пунктів Декларації була обіцянка про відповідальне лідерство ЄС перед обличчям нових викликів.

У самому ж документі наголошується на необхідності поглиблення співпраці з партнерами. «Ми будемо продовжувати працювати з нашими партнерами у світі, щоб підтримувати й розвивати заснований на правилах

міжнародний порядок, максимально використовувати нові торгові можливості, спільно розв'язувати глобальні проблеми, такі як збереження навколишнього середовища, боротьба зі зміною клімату», – зазначається в Декларації.

Президент Ради ЄС Д. Туск повідомив, що під час обговорень кожен з європейських лідерів висловив готовність нести відповідальність за весь європейський простір і за підсумками саміту в Сібіу в червні Рада ЄС ухвалить нову стратегію на період 2019–2024 рр. «Результати дискусії буде видно в червні, коли Рада ЄС затвердить пріоритети Євросоюзу на наступні п'ять років. Лідери продемонстрували, що вони готові брати на себе відповідальність не тільки за свою країну, а й перед загрозами, з якими стикається вся Європа», – наголосив Д. Туск.

У свою чергу президент Франції Е. Макрон закликав європейських колег діяти швидше в питаннях клімату, захисту кордонів, економічного зростання. На тлі майбутніх виборів до Європарламенту Євросоюз має сконцентруватися на розв'язанні таких проблем, як загроза безпеці, зміни клімату на планеті, а також забезпечити економічне зростання, в іншому випадку ЄС загрожує крах. «Через 15 днів близько 400 млн європейців обиратимуть між проектом... подальшої розбудови Європи чи проектом знищення, деконструкції Європи та повернення до націоналізму... Ми маємо діяти швидше, сьогодні й більш упевнено щодо відродження Європи. Клімат, захист наших кордонів і модель (економічного) зростання, соціальна модель... це те, що я справді хочу побачити в найближчі роки», – зазначив президент Франції (URL: <https://www.dw.com/uk>. 2019. 9.05).

Канцлер Німеччини А. Меркель також закликала Європу до єдності. При цьому акцентувала увагу не лише на збереженні європейської єдності, а й на інноваціях. «Ми маємо бути інновативними, ми маємо бути сильними, ми маємо бути єдиними», – зазначила голова німецького уряду. За її словами, ЄС має очолити світову конкуренцію в економіці. «Світ не спить», – наголосила А. Меркель.

Оцінюючи результати саміту ЄС у м. Сібіу, експерти зазначають, що мало хто очікував якихось надзвичайних рішень. Проте прийнята Декларація засвідчує перспективи європейського співробітництва. Як зазначила румунський експерт А. Грамада, президент ESGA, цією Декларацією ЄС демонструє, що не обмежує можливості третіх країн для євроінтеграції, проте безпосередньо ЄС не вживатиме жодних заходів для зближення з кандидатами на вступ до Європейського Союзу. «У тексті не так багато амбіцій. Це – свого роду “список справ” для європейських лідерів, для осіб, які приймають рішення. Друге – зовнішня політика: роль, яку повинен взяти на себе ЄС, і можливості, які він повинен просувати як глобальний учасник. Мені б дуже хотілося, щоб ця заява стала ознакою емоційної зрілості та зрілості рішень з боку сторін, що підписали, а не декларативні зобов'язання щодо зовнішньополітичних дій або торгових партнерств, які показують

єдність за межами Європейського Союзу», – наголосила А. Грамада (URL: <https://galfinance.info/evropa-ta-svit/18292.html>. 2019. 10.05).

Щодо нашої країни, то, за словами експерта, Україні потрібно просувати внутрішні зміни для того, щоб домогтися результатів на зовнішній арені. «У Декларації прямо говориться, що Європейський Союз визнає європейську перспективу для інших європейських держав, але не уточнюється термін для тих державних суб'єктів, які бажають стати членами ЄС. Це означає, що ЄС не робить ніяких дій у найближчому майбутньому, хоча й не виключає цього. Київ повинен зрозуміти: Україна залежить від того, наскільки вона хоче, щоб ця європейська перспектива стала реальністю», – зазначила експерт. За її словами, Україна не може просто постукати в двері ЄС і її приймуть. Для цього потрібно підготуватися й прийняти всі механізми, що діють у ЄС. «Ви можете змусити Європейський Союз змінити визнання перспективи в наданні статусу члена тільки за допомогою внутрішніх скоординованих і відповідальних дій відповідно до європейських принципів і цінностей», – підкреслила А. Грамада.

Українські експерти погоджуються з таким твердженням і вважають, що Україні потрібно ще багато зробити для того, щоб сподіватися на членство у ЄС. При цьому вони наголошують, що наступні п'ять років Україна може відійти від уваги Європейського Союзу. Як зазначив український політолог Є. Магда, політика ЄС стане більш зрозумілою вже після виборів до Європейського парламенту. «Політика залежатиме не від цього саміту, а від виборів до Європарламенту, де все-таки євроскептики свої позиції посилять, тому потрібно бути реалістами й розуміти, що наступні п'ять років для України навряд чи будуть тріумфом на європейському напрямі. При цьому потрібно розуміти, що ми можемо досягти бажаного, просунути ближче до ЄС, тільки виконуючи Угоду про асоціацію, тобто те домашнє завдання, яке стоїть перед Україною. Це означає, що нам не потрібно виступати з позиції жебрака на міжнародній арені, а потрібно ставити перед собою амбітні, але реалістичні завдання й показувати насамперед свої сильні сторони», – наголосив Є. Магда.

Не прибавила оптимізму й зустріч голів міністерств закордонних справ країн Європейського Союзу та «Східного партнерства», яка відбулася в Брюсселі 13 та 14 травня. Конкретних рішень, щодо перспектив вступу до ЄС не приймалося. Щоправда, позитивних відгуків щодо України було чимало. Як інформують ЗМІ, у Брюсселі відзначили прогрес України за останні кілька років. Під час конференції наголошувалося, що країни Східної Європи є важливими стратегічними партнерами ЄС.

Під час ювілейного засідання учасників «Східного партнерства» високопосадовці обговорювали співпрацю ЄС і Східної Європи. На зустрічі слово мав і П. Порошенко. Він наголосив, що майбутні 10 років співпраця між країнами має ще більше поглибитися – особливо в процесі здійснення необхідних реформ.

П. Порошенко зазначив: «Ми маємо незаконну анексію Криму та російську агресію на Сході України. Не всі вірили в те, що Україна виживе. За п'ять років реформ ми маємо більше як 3 % економічного зростання. Учетверо збільшився золотовалютний резерв. Ми маємо зростання соціальних стандартів. Відбуваються реформи в різних сферах. Найважливіша з них – це децентралізація».

Президент Єврокомісії Ж.-К. Юнкер запевнив у зацікавленості Євросоюзу в завершенні всіх військових конфліктів, що стосуються країн-членів «Східного партнерства». «Для того щоб країни “Східного партнерства” наблизилися до Європи, необхідно, щоб конфлікти – як заморожені, так і ні – завершилися», – зазначив президент Єврокомісії (URL: <https://www.5.ua/polityka/yunker-yevrosoiuz-zatsikavlenyi-u-zavershenni-vsikh-viiskovykh-konfliktiv-u-yevropi-192198.html>. 2019. 14.05).

Крім того, він наголосив, що для досягнення миру у Європі необхідно використовувати всі можливі засоби.

Разом з тим у Брюсселі відзначили прогрес України за останні кілька років і подякували П. Порошенку за незмінний проєвропейський демократичний курс. «Я хочу подякувати Президентові Порошенку. Можливо, він востаннє тут як Президент, але це точно не остання наша зустріч. Ми дружимо вже сім років і дуже плідно співпрацюємо. Він служить інтересам своєї країни, я – інтересам Європейського Союзу. Дякую, Петре, за все, що ви робите», – наголосив президент Єврокомісії Ж.-К. Юнкер (URL: <https://www.5.ua/polityka/podiakuvav-za-druzhbu-iak-mynuv-druhyi-den-samitu-lideriv-krain-skhidnoho-partnerstva-192215.html>. 2019. 14.05).

Щоправда, про перспективи вступу України до ЄС він нічого не говорив. Натомість представники деяких країн досить позитивно ставляться до перспектив поглиблення інтеграції України і ЄС. Як інформують ЗМІ, в уряді Чехії вважають, що ЄС має надати «стратегічну перспективу» трьом державам «Східного партнерства», включно з Україною. Про це заявив глава МЗС Чехії Т. Петршичек. За його словами, Євросоюз має узгодити нові плани «Східного партнерства». «Формат партнерства довів, що він є успішною політикою, але нам необхідно обговорити, що ми будемо робити після 2020 р.», – зауважив міністр (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/05/13/7096061>. 2019. 13.05).

Чеський міністр вважає, що ЄС має ухвалити рішення про нові можливості для трьох держав «Східного партнерства», які вже виконують угоди про асоціацію та прагнуть подальшого зближення з ЄС. «Я вважаю, що має бути чітка європейська перспектива для цих країн (які хочуть поглиблювати відносини з ЄС). Наразі потрібно надати певну стратегічну перспективу для найбільш просунутих держав, таких як Україна, Грузія та Молдова, забезпечивши їх практичними результатами співпраці», – зазначив Т. Петршичек. Але така ідея не має одностайної підтримки серед інших держав-членів Євросоюзу, а тому не має значних шансів на затвердження.

Як відомо, «Східне партнерство» створили в рамках політики сусідства ЄС. Ця програма об'єднує Україну, Грузію, Молдову, Азербайджан, Білорусь і Вірменію. Росії пропонували приєднатися до неї, але Москва відмовилася, вважаючи себе партнером іншої ваги. «Оскільки країни-учасниці “Східного партнерства” є дуже різними, то ЄС застосовує такий підхід: ті, хто хоче більшого, можуть отримати більше», – зазначає експерт брюссельської аналітичної організації European policy centre І. Пауль (URL: <https://www.dw.com/uk>. 2019. 13.05). За його словами, Брюссель приймає той рівень амбіцій, який обирають його партнери. Наприклад, Україна, Грузія та Молдова підписали угоди про асоціацію з ЄС у 2014 р. Натомість інші три країни таку угоду або взагалі не хотіли, або ж не підписали її, зокрема Вірменія, через тиск Москви.

На думку експерта, ці три угоди про асоціацію, які передбачають зону вільної торгівлі (ЗВТ) з ЄС, є значними досягненнями за 10 років. «Для пересічних людей результати можуть бути не такими видимими, як для бюрократів, але ми вже бачимо результати в обсягах торгівлі, які зросли через ЗВТ», – наголосив експерт.

У свою чергу директор секретаріату Форуму громадянського суспільства «Східного партнерства» Н. Єрашевич вказує на те, що ця ініціатива посприяла й процвітання ЄС. «Ідеться не лише про торгівлю, у якій шість країн як блок займають 10 місце серед партнерів Євросоюзу, але також і про українців або білорусів, які приїжджають працювати, наприклад до Польщі. Адже в ряді секторів у ЄС не вистачає робочої сили», – зазначає Н. Єрашевич.

Не менш важливим досягненням експерти називають і безвізовий режим, який ЄС надав для громадян України, Грузії та Молдови.

За словами експерта, у Брюсселі бачать прогрес у реформі державного керування – воно стало більш орієнтованим на надання доступного сервісу. Найменший прогрес, традиційно, у боротьбі з корупцією. У цій сфері всім країнам «Східного партнерства» ще треба багато чого зробити.

Н. Єрашевич зауважує, що не бачить, як завдання у судовій реформі та боротьбі з корупцією вдасться виконати навіть до кінця 2020 р. Тому, на її думку, Євросоюзу варто було б чіткіше ставити завдання щодо реформ.

Одне з найважливіших завдань ЄС – створення зони стабільності біля своїх кордонів. Щоправда, за час існування «Східного партнерства» ситуація лише погіршилася: нині територіальні конфлікти стосуються п'яти із шести країн, які приєдналися до цієї ініціативи. Саме тому в питанні врегулювання конфліктів експерти вбачають ледь не найменше прогресу. ЄС надає допомогу у вирішенні конфліктів, проте, на думку експертів, Брюсселю варто було би робити більше. Як зазначила Н. Єрашевич: «Для нас, як Форуму громадянського суспільства, дуже важливо збільшити безпековий вимір “Східного партнерства” в майбутньому».

За її словами, нині ЄС зосереджується на допомозі країнам-партнерам у покращенні цивільної оборони. «Україні ЄС допомагає в реформуванні

поліції та прокуратури. Брюсселю варто було б допомагати країнам «Східного партнерства» в підготовці їхніх збройних сил для кращої оборони», – наголосила експерт.

Експерти вважають, що через 10 років після свого запровадження «Східне партнерство» потребує зміни формату й підходів. Про це говорить не лише влада України, чітко окреслюючи свої амбіції щодо вступу в ЄС, а й представники деяких країн-членів Євросоюзу. Але ті, хто закликає надати Україні перспективу членства у ЄС, усе ж таки залишаються в меншості. Така пасивність ЄС, на думку експертів, викликає обурення серед країн-лідерів у євроінтеграції – України, Молдови й Грузії. На цьому тлі виникають пропозиції щодо створення окремої гілки «Східного партнерства», яка передбачатиме конкретну програму для цих трьох країн та окрему для Азербайджану, Вірменії й Білорусі.

Зокрема, своє незадоволення перспективами висловив міністр закордонних справ України П. Клімкін під час святкового саміту «Східного партнерства». «Можна або залишити це немов кошик, з якого кожен дістає те, що хоче, – але і зараз цей підхід практично не працює, – або ми дивимося на це як на політичну візію, політичну амбіцію, спрямовану на те, щоб у наших країнах лишалося менше кремлівського режиму, менше Росії, а ставало більше Євросоюзу», – наголосив міністр (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/tenth-anniversary-of-the-eastern-partnership/29938096.html>. 2019. 14.05).

Як інформують ЗМІ, під час саміту вкотре не було важливих рішень щодо України. В опублікованій заяві за підсумками святкового саміту очікувано не було відображено подальшої конкретики, лише вказано спільні прагнення «продовжувати розвиток стратегічного партнерства».

Проте на саміті «Східного партнерства» обговорили ризики скасування Мінських домовленостей і розвиток України в контексті майбутнього отримання плану дій щодо членства в НАТО. Рішення РФ роздавати російські паспорти громадянам України на тимчасово окупованих територіях Донбасу було обговорено у форматі Ради міністрів ЄС із закордонних справ, тож наступні кроки за результатами цього обговорення можна чекати пізніше. Про це під час прес-конференції за підсумками першого дня роботи Ради міністрів ЄС із закордонних справ заявила високий представник ЄС Ф. Могеріні. «Ми обговорювали це питання (щодо реакції на роздавання російських паспортів) не лише в рамках зустрічі «Східного партнерства», а й серед міністрів під час Ради ЄС. Я впевнена, що будуть наступні кроки щодо цієї проблеми протягом наступних тижнів», – наголосила Ф. Могеріні (URL: <https://www.5.ua/polityka/nastupni-kroky-yes-shchodo-pasportyzatsii-budut-perekonana-moherini-192175.html>. 2019. 13.05).

За підсумками саміту було прийнято Декларацію, яка не задовольняла представників деяких країн. Зокрема, делегація Азербайджану висловила невдоволення текстом документа, оскільки він не порушував питання територіальної цілісності цієї країни (URL:

<https://www.radiosvoboda.org/a/news-yuvileina-deklaratsia-shidnoho-partnerstva/29938306.html>. 2019. 13.05).

Проте текст Декларації змінювати не стали, але замість підписів усіх учасників саміту він отримав підпис тільки голови зустрічі високої представниці ЄС з питань зовнішньої й безпекової політики Ф. Могеріні.

Як відомо, Азербайджан має територіальний спір з Вірменією через район Нагорного Карабаху. Цей район, заселений переважно етнічними вірменами, заявив про свою незалежність від Азербайджану під час війни 1988–1994 рр. Унаслідок конфлікту загинуло 30 тис. осіб, сотні тисяч стали біженцями. З 1994 р. район перебуває під контролем місцевих військових – етнічних вірмен, однак Баку стверджує, що до них входять і військові, яких надсилає Вірменія.

У свою чергу під час обговорення тексту Грузія та Україна також висловили невдоволення тим, що він не містив визнання Брюсселем «європейських прагнень « окремих країн «Східного партнерства». Однак представники Грузії та України визнали задовільним те, що Декларація містить відсилання до попередніх документів, зокрема заяв за результатами самітів Східного блоку. «Ми підтверджуємо спільні зобов'язання, закріплені в деклараціях саміту “Східного партнерства” і підкреслюємо наш твердий намір виконувати їх надалі», – ідеться в ювілейній заяві.

Разом з тим, як інформують ЗМІ, Євросоюз не планує запроваджувати нових санкцій проти РФ через рішення Російської Федерації роздавати російські паспорти на Донбасі. Про це розповіли журналістам міністри закордонних справ держав-членів ЄС, які зібралися в Брюсселі. Зокрема, про це заявив глава МЗС Чехії Т. Петршичек. «Сьогодні ми більше прихильні до пошуку діалогу, а не до тиску, як це робить безпосередньо Російська Федерація», – заявив він (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/05/13/7096063>. 2019. 13.05).

Румунський міністр Т. Мелешкану також запевнив журналістів, що нові санкції проти РФ не потрібні українцям. «Це створить проблеми безпосередньо Україні», – заявив він.

Позиція України є іншою, і МЗС закликав ЄС до посилення тиску на РФ. Частина держав ЄС, яких зазвичай зараховують до друзів України у Євросоюзі, виступає за посилення санкцій, заявив литовський міністр Л. Лінкявічюс. «Це (роздача паспортів) – глибоке порушення міжнародного права. Ми домовлялися, що подальше порушення міжнародного права має вести до посилення тиску, тому я вірю, що мають бути нові санкції», – заявив він.

З подібною заявою виступив естонський міністр У. Рейнсалу, який зазначив: «Ми маємо запровадити персональні санкції проти росіян, причетних до цього рішення, а також маємо ухвалити рішення, що ЄС не визнає ці паспорти».

Але для запровадження санкцій у ЄС потрібен консенсус, який наразі відсутній. Перспективи України щодо членства у ЄС також не визначено.

Відбуваються зміни як у ЄС, так і в Україні. Невідомо, яким буде склад Ради ЄС після виборів і який курс обере нова українська влада.

І. Рудь, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

75-та річниця депортації кримських татар

В Україні 18 травня вкотре, як і останні роки, провели заходи, пов'язані з річницею депортації кримських татар.

У травні 1944 р. сталінський режим підготував і здійснив силами НКВС – НКДБ спецоперацію примусового виселення корінного народу Криму – кримських татар. Їх загнали в товарні вагони й повезли до Сибіру та Середньої Азії. Унаслідок депортації загинув майже кожний другий представник кримськотатарського народу. Тепер Росія, анексувавши Крим, знову чинить тиск на кримських татар.

Голова меджлісу кримськотатарського народу Р. Чубаров прокоментував роковини трагедії свого народу У коментарі одному з українських каналів він назвав депортацію великою трагедією ХХ ст. За його словами, катастрофи минулого, особливо ті, які були вже за Новітньої історії, у ХХ ст., у будь-який момент можуть повернутися в більш жахливому «варіанті». «Треба намагатися здійснити все, щоб уникати в майбутньому подібних катастроф. Треба допомагати Україні, Криму, кримським татарам. Якщо ми сьогодні зможемо вийти із цієї великої геополітичної прірви, можливо, ми зупинимо повторення катастроф минулого у майбутньому», – наголосив глава меджлісу кримськотатарського народу (URL: https://24tv.ua/katastrofi_minulogo_mozhut_povtoryuvatisya_refat_chubarov_pro_deportatsiyu_krimskih_tatar_n1155028. – 2019. 18.05).

У 75-ту річницю початку депортації кримських татар новообраний Президент України В. Зеленський висловив упевненість, що Україна «звільнить Батьківщину кримських татар від окупації». Про це він заявив 18 травня на своїй сторінці у Facebook. «Сьогодні 75-та річниця початку депортації кримських татар. Цей день нагадує нам, що можна знищити людей, але дух цілого народу – ніколи. Кримські татари повернулися на історичну Батьківщину, та зараз вони знову стали жертвами репресій – як і ті, хто залишився відданим Україні в окупованому Криму, – зазначив В. Зеленський. – Наша підтримка, наші зусилля, наші думки з ними щодня. Я вірю, що ми звільнимо Батьківщину кримських татар від окупації. І хай яким довгим буде шлях до повернення Криму, ми пройдемо його разом з кримли... Не забуваймо, що навіть найтемніша ніч закінчується світанком!» (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/05/18/7215399>. 2019. 18.05).

Президент України 2014–2019 рр. П. Порошенко написав у Facebook про те, що йдуть з життя свідки, але спогади про влаштований Москвою геноцид залишаються в історичній пам'яті кримських татар – і в пам'яті усього українського народу. «Ми ніколи не забудемо злочину радянського

режиму. І сучасні злочинці понесуть покарання за окупацію Кримського півострова, за тортури та знущання над кримчанами. Переконаний, право кримських татар вільно жити на своїй рідній землі буде обов'язково відновлено», – наголосив П.Порошенко.

«Я захоплююся їхнім (кримських татар) характером, мужністю і незламністю... І в цьому захопленні, замішаному на співчутті, співпереживанні та чутті спільної долі, я говорю з усією впевненістю: ми обов'язково повернемо Крим і відновимо мир в Україні. Інакше бути не може», – написала в мережі лідер ВО «Батьківщина» Ю. Тимошенко.

«Ми маємо пам'ятати трагічні події 75-річної давнини! Бо й нині, у 2019 р., кримські татари знову вимушені боротися за свої права в окупованому Росією Криму», – написав у мережі лідер гурту «Океан Ельзи» та партії «Голос» С. Вакарчук.

Виконуючий обов'язки міністра охорони здоров'я У. Супрун нагадала, що геноцид кримських татар мав катастрофічні наслідки: 190 тис. осіб депортовано, понад 30 тис. загинуло.

«Разом з кримськотатарським народом сумуємо за жертвами примусового виселення, організованого сталінським режимом», – написав экс-прем'єр А. Яценюк (URL: https://24tv.ua/richnitsya_deportatsiyi_krimskih_tatar_shho_pro_tragediyu_pishut_ukrayinski_politiki_n1154895. 2019. 18.05).

У рамках пам'ятних заходів до 75-ї річниці депортації кримських татар у Києві відбулися пам'ятні заходи. О 12:01 у фойє Центрального залізничного вокзалу в Києві відбувся запланований перформанс молоді та художників Devam («Продовження»).

О 13:00 в кінотеатрі «Ліра» стартував спеціальний показ фільмів: «Мустафа» (режисер А. Сарихаліл), о 14:45 – «Хайтарма» (режисер А. Сеїтаблаєв), о 16:30 – «Алім» (режисер Г. Тасін), о 18:00 – «Чужа молитва» (режисер А. Сеїтаблаєв), о 20:00 – Jamala.UA (режисер Г. Акулевич).

О 14:00 18 травня в Національному музеї історії України по вул. Володимирська, 2, відбулася лекція про депортацію «Сюрґюн. 75 років депортації – геноциду кримських татар».

Цього ж дня о 14:00 на базі Національного комплексу «Експоцентр України» (ВДНГ) у будівлі першого павільйону по вул. Глушкова, 1, відбулося офіційне відкриття мистецького проекту «Вкрадений Крим. Історія депортації».

О 15:00 там же відбувся реквієм за участі державних осіб, дипломатів, політиків.

О 16:30 на площі перед головним входом у НК «Експоцентр України» стартував автопробіг, маршрут якого завершується на майдані Незалежності.

О 18:00 тут же ж жалобні заходи продовжилися мітингом пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу (URL: <http://khp.org/index.php?id=1558104723>. 2019. 19.05).

Не маючи можливості ігнорувати питання депортації, підконтрольна Росії кримська влада теж проводить у різних регіонах Криму заходи до 75-х роковин депортації кримських татар. Як повідомляють незалежні ЗМІ, майже в усіх районах Криму, де некомпактно проживають татари, ці заходи проводяться за одним і тим же сценарієм: покладання квітів до пам'ятних знаків, мітинги й молитви в мечетях.

У Керчі 18 травня представники кримськотатарського народу, студенти й школярі поклали квіти до пам'ятного знаку «Проти жорстокості та насильства», встановленому на привокзальній площі залізничного вокзалу.

Там також помолилися про невинно загиблих під час депортації 1944 р. Молитва в пам'ять про жертв політичних репресій також відбулася в керченській мечеті Джума-Джамі.

Представники адміністрації Керчі на траурному заході цього року не виступали й обмежилися лише покладанням квітів до пам'ятного знаку.

В Армянську пам'ять загиблих вшанували хвилиною мовчання біля пам'ятного знака, встановленого там у 50-ту річницю депортації.

У Сімферополі квіти поклали спочатку на привокзальній площі, потім біля Меморіалу жертвам депортації біля ботанічного саду Кримського федерального університету ім. Вернадського, а також біля меморіального комплексу «Відродження» в Кримському інженерно-педагогічному університеті, де в траурних заходах узяв участь голова невизнаного підконтрольного Росії уряду Криму С. Аксьонов.

У Ялті 18 травня відбулися мітинги й молебні на автовокзалі та біля Меморіалу жертвам депортації, звідки 1944 р. депортували кримських татар з Ялти.

Імам Ялтинського регіону О. Топуз провів жалобний молебен, після чого до учасників заходу звернувся настоятель ялтинського собору святого О. Невського протоієрей отець Адам, який зачитав лист митрополита Сімферопольського і Кримського Лазаря (УПЦ МП).

У рамках жалобних заходів учні ялтинських шкіл також прочитали вірші про депортацію. На згадку про трагічні події в небо випустили 75 блакитних повітряних куль.

Водночас треба нагадати, що до 2014 р. кримські татари традиційно проводили багатотисячні жалобні мітинги, присвячені роковинам депортації, на центральній площі Леніна в Сімферополі. З 2014 р. підконтрольна Росії кримська влада відмовляється погоджувати жалобні заходи в цьому місці. Альтернативні ж акції проводяться під наглядом поліції (URL: <https://ua.krymr.com/a/news-molytvy-i-povitryani-kuli-v-krymu-prohodyat-provkladni-aktsii-do-dnya-deportatsii-krymskyh-tatar/29949701.html>. 2019. 19.05).

Торкаючись питання Криму, неможливо не згадати про полонених у листопаді 2018 р. у Керченській протоці українських моряків. Юридична частина цього питання на міжнародному рівні розглядається в Міжнародному трибуналі з морського права в Гамбурзі.

Міжнародний трибунал з морського права (МТМП) – судовий орган, незалежний, постійно діючий, при цьому вузькоспеціалізований. Він вирішує спори між державами, що виникають виключно на підставі Конвенції ООН з морського права 1982 року (UNCLOS. – Прим. авт.). Цей суд молодий за віком, що, утім, його авторитету у світі не зменшує. Розпочавши діяльність у 1996 р., Міжнародний трибунал з морського права з того часу розглянув 25 справ.

У Гамбурзі 10 травня відбулися усні слухання Міжнародного трибуналу з морського права в справі щодо імунітетів трьох військових кораблів і 24 членів їхніх екіпажів, незаконно захоплених Російською Федерацією 25 листопада 2018 р. у Чорному морі.

Під час слухань агент України заступник міністра закордонних справ О. Зеркаль представила позицію щодо запиту про застосування тимчасових заходів, який було направлено до Міжнародного трибуналу з морського права 15 квітня 2019 р.

Від імені України також виступали: професор Ж.-М. Тювенін (Університет Paris-Nanterre), професор А. Соонс (Університет м. Утрехт), М. Чік і Д. Гімблет, партнери юридичної компанії Covington and Burling LLP.

До складу делегації увійшли експерти з міжнародного права Міністерства закордонних справ, Військово-Морських сил ЗСУ та адвокати, що представляють українських моряків під час незаконних судових засідань в Москві.

Делегація звернулася до Міжнародного трибуналу з вимогою зобов'язати Російську Федерацію негайно звільнити три українські військово-морські судна та 24 військовослужбовців, незаконно захоплених й утримуваних Російською Федерацією.

Російська Федерація відмовилася брати участь у слуханнях. Неучасть сторони в справі не приводить до зупинення судових процедур чи звільнення від обов'язку виконувати рішення Міжнародного трибуналу з морського права.

Публічні слухання в Гамбурзі доповнили комплекс політико-дипломатичних зусиль МЗС України, що мають на меті звільнення, повернення під контроль України кораблів, а також звільнення й безперешкодне повернення в Україну 24 членів екіпажу цих кораблів.

Згідно з усталеною практикою рішення Міжнародного трибуналу з морського права може бути ухвалено протягом найближчих двох-трьох тижнів (URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/u-gamburzi-projshli-sluhannya-mizhnarodnogo-tribunalu-z-morskogo-prava-u-spravi-shchodo-ukrayinskih-moryakiv-mzs>. 2019. 10.05).

Позов значущий, доленосний – для полонених військових моряків, їхніх родин. Водночас справа, яку нині розглядають у Гамбурзі, є лише частиною судово-дипломатичного протистояння між Україною й Росією – тривалого, багатовекторного. У цьому переконаний професор кафедри міжнародного і європейського права Національного університету «Одеська

юридична академія», координатор Південного регіонального центру Української асоціації міжнародного права Т. Короткий.

На думку експерта, шанси на позитивне рішення Міжнародного трибуналу з морського права є високими. Але для цього Міжнародний трибунал передусім має визнати наявність своєї юрисдикції по цій справі.

Як повідомив Т. Короткий, рішення органів міжнародного правосуддя складаються з двох частин. У першій частині визнається (або не визнається) юрисдикція; другою частиною є рішення власне по суті справи, тобто про тимчасові заходи.

Таким чином, насамперед трибунал у Гамбурзі відповість на питання, чи має він відповідну юрисдикцію. Це питання – найбільш проблемне в цій справі. Російська Федерація наполягає на відсутності в трибуналу юрисдикції на основі застереження Росії до Конвенції ООН з морського права щодо військової діяльності (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29940534.html>. 2019. 10.05).

Отже, Міжнародний трибунал з морського права в Гамбурзі та 75-та річниця депортації кримських татар укотре привернули увагу до сучасних проблем окупованого Криму та його минулого. Політики, суспільні діячі та просто небайдужі свідомі громадяни висловили свою позицію із цих важливих проблем.

Питання в іншому: яку стратегію обере нова українська влада?

Наразі повернення Криму залишається перспективою, на якій спекулюють до певних дат, однак за п'ять років суспільно-політичної стратегії щодо півострова так і не з'явилося.

Ю. Якименко, мл. науч. сотр. ФПУ НБУВ

Ход и перспективы выдачи российских паспортов на неподконтрольных Украине территориях Донбасса в оценках СМИ

Проблема резонансной инициативы РФ по выдаче российских паспортов жителям неподконтрольных Украине территорий Донецкой и Луганской областей продолжает сохранять свою актуальность, требуя от украинской стороны адекватной реакции и выработки механизмов ее эффективного решения с учетом в том числе сохраняющих свою силу Минских договоренностей. Очевидно, в условиях политической неопределенности, связанной с кадровыми изменениями в правительстве и приближением парламентской избирательной кампании, эта проблема может стать одной из наиболее сложных для команды нового украинского Президента.

Напомним, 24 апреля президент России В. Путин подписал указ об упрощенном порядке получения гражданства для жителей «ДНР» и «ЛНР», а вскоре в Ростовской области был открыт первый центр выдачи российских

паспортов для жителей самопровозглашенных республик. Также российский президент сообщил, что упрощенная процедура получения российского гражданства может быть распространена и на другие категории граждан Украины.

В ответ на это Президент Украины В. Зеленский заявил, что язык «угроз, военного и экономического давления – не лучший путь к прекращению огня и разблокированию Минского процесса».

Также Украина обратилась в Совет Безопасности ООН, подчеркивая, что действия российского руководства противоречат Минским договоренностям.

Украинский МИД, требуя отменить указ В. Путина и все принятые для его исполнения документы, в своем заявлении отметил: «Международно-противоправные деяния Кремля грубо нарушают государственный суверенитет и территориальную целостность Украины... Противоправные решения Кремля, которые имеют целью облегчить получение гражданами Украины российского гражданства, является юридически ничтожными и не признаются Украиной. Они никоим образом не влияют на принадлежность жителей временно оккупированных Россией территорий в Донецкой и Луганской областях к гражданству Украины, определенного Конституцией и законодательством Украины... Украина призывает международных партнеров не признавать и не принимать паспорта, выданные Россией жителям временно оккупированных территорий Донбасса» (URL: <https://lifedon.com.ua/home/44868-rossiyskie-pasporta-v-l-dnr-cto-i-kak-izmenitsya-dlya-zhiteley.html>).

Пресс-секретарь президента России Д. Песков сообщил в свою очередь, что Россия продолжит выдавать паспорта жителям Донбасса вне зависимости от реакции украинских властей. «Кремль продолжит выдавать паспорта тем гражданам, которые это пожелают, которые попадают под действие президентского указа», – сказал он (URL: https://www.novayagazeta.ru/news/2019/05/08/151502-ukraina-priznala-nedeystvitelnymi-vydannye-zhitelyam-dnr-i-lnr-rossiyskie-pasporta)).

Как сообщили СМИ, 29 апреля в г. Новошахтинск Ростовской области открылся центр выдачи российских паспортов жителям Луганской области. 30 апреля в с. Покровское Неклиновского района Ростовской области открылся центр выдачи паспортов РФ жителям территорий Донецкой области. 3 мая первый «пункт по первичному приему документов на получение российского гражданства» был открыт в Донецке, а 6 мая такой пункт начал свою работу в Луганске. 7 мая в «ДНР» к приему заявлений на получение гражданства России в упрощенном порядке приступили уже все 33 территориальные подразделения миграционной службы МВД самопровозглашенной республики. По сообщению главы «ДНР» Д. Пушилина, к 17 мая этими подразделениями было принято уже порядка 2,5 тыс. заявлений на получение российских паспортов. Аналогичный процесс, по сообщениям СМИ, происходит и в «ЛНР». По словам ее главы Л.

Пасечника, о количестве жителей «ЛНР», желающих получить российское гражданство, свидетельствует тот факт, что очередь на получение паспортов «республики», без которых нельзя подать заявление на получение российского паспорта, расписана до конца июня. Принятые заявления на получение паспорта РФ направляются затем в Ростовскую область для дальнейшего рассмотрения. Предполагается, что максимальный период времени для получения российского гражданства составит 90 дней.

Факт сбора заявок на получение паспортов Российской Федерации в Донецке зафиксировали наблюдатели специальной мониторинговой миссии Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (СММ ОБСЕ). Также в ходе этих мероприятий наблюдатели отметили присутствие представителей российских СМИ.

«СММ ОБСЕ подтверждает, что российская оккупационная власть начала принимать заявки в оккупированном Донецке на получение российских паспортов. Наблюдатели зафиксировали присутствие представителей СМИ, что соответствует устоявшейся пропагандистской практике России», – говорится в заявлении мониторинговой миссии (URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/dnr-nachali-prinimat-zayavki-poluchenie-pasportov-1557392264.html>).

Как утверждает заместитель министра обороны Украины по вопросам европейской интеграции А. Петренко, российские паспорта на Донбассе будут выдавать в первую очередь представителям силовых структур самопровозглашенных республик. «Есть основания утверждать, что в первую очередь паспортизация будет проведена в “силовых структурах” оккупационных администраций. Поэтому и де-факто и де-юре применение оружия на незаконно оккупированных территориях будет осуществляться гражданами Российской Федерации, которые теперь будут иметь российские паспорта», – отметил он (URL: https://lb.ua/news/2019/05/11/426565_rossiyskie_pasporta_ordlo.html).

По сообщению представителя украинского Министерства обороны А. Мотузяника, российское командование приказало участникам вооруженных формирований ОРДЛО в обязательном порядке получить российские паспорта. «Российским командованием доведено распоряжение личному составу соединений и частей 1 (Донецк) и 2 (Луганск) АК ВС РФ об обязательности получения всеми военнослужащими российского гражданства», – заявил он (URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/boevikam-dnr-i-lnr-prikazali-poluchit-paspor-353064>).

В то же время Восточная правозащитная группа также сообщает, что чиновники местных администраций в ОРДЛО, участники силового блока НВФ («народная милиция», военизированные структуры, МЧС и т. д.) станут получателями российских паспортов в принудительном порядке.

При этом, как отмечает спикер Министерства обороны по вопросам ООС Д. Гуцуляк, оформленный по упрощенной процедуре российский

паспорт для жителей Донбасса будет иметь примечание об «ограниченных возможностях». «Среди местных жителей растет недовольство особенностями предоставления российского гражданства. Возмущение вызывает то, что оформленный паспорт гражданина РФ для большинства лиц будет иметь примечание об “ограниченных возможностях” и будет действителен только на территории Ростовской области», – отметил Д. Гуцуляк, ссылаясь на данные Главного управления разведки (URL: <https://nv.ua/ukraine/events/vydannye-v-ordlo-pasporta-rf-budut-deystvovat-lish-v-odnoy-oblasti-minoborony-50021141.html>).

Напомним, что после подписания указа об упрощении выдачи украинцам российских паспортов Украина признала их недействительными. По словам Премьер-министра Украины В. Гройсмана, этот шаг «призван привлечь международное внимание к очередному пренебрежению нормами международного права» российской стороной.

Министр по делам временно оккупированных территорий В. Черныш сообщил о подготовке санкционного списка, в который войдут российские чиновники, участвовавшие в организации выдачи паспортов гражданам Украины. «Мы знаем сейчас перечень лиц, которые непосредственно задействованы в незаконных действиях по выдаче паспортов украинским гражданам и фактически к действиям по давлению и принуждению граждан к получению таких документов», – отметил он, подчеркнув, что к ним будут применены персональные санкции «во взаимодействии с международными партнерами» (URL: <https://www.bbc.com/russian/news-48202675>).

По словам заместителя министра по вопросам временно оккупированных территорий и внутренне перемещенных лиц Ю. Грымчака, Украина будет лишать получивших российские паспорта украинского гражданства. «Конституция Украины говорит, что украинец должен иметь только одно гражданство – украинское. Те люди, которые будут получать гражданство Российской Федерации, могут потерять гражданство Украины, и я думаю, что так надо будет делать – аннулировать паспорта Украины, паспорта зарубежные, внутренние и т. д.», – сказал он (URL: <https://lifedon.com.ua/home/44868-rossiyskie-pasporta-v-l-dnr-chto-i-kak-izmenitsya-dlya-zhiteley.html>).

Кроме того, как заявила недавно министр по делам ветеранов Украины И. Фриз, жителей Донбасса, получивших российские паспорта, могут лишить социальных выплат и пенсий. «Инициирована обработка предложения о внесении граждан, получивших паспорта РФ способом, нарушающим международное право и угрожающим суверенитету нашего государства, в базу данных с последующим лишением их статуса бенефициара на получение социальных выплат или пенсий со стороны Украины», – написала министр на своей странице в Facebook.

Что касается возможности получения российских пенсионных выплат украинскими гражданам, оформившими паспорт РФ, то, как сообщает российский Пенсионный фонд, жители Донецкой и Луганской областей

Украины, которые получают российское гражданство в упрощенном порядке, смогут получать российские страховые пенсии по старости, но только если переедут на постоянное жительство в Россию. «Пенсии назначает и выплачивает государство постоянного проживания лица независимо от его гражданства (России или Украины). В связи с этим российские пенсии гражданам, постоянно проживающим в Украине, в том числе в Донецкой и Луганской областях не назначаются. Гражданину России, переехавшему из Донецкой и Луганской областей на ПМЖ в Россию, пенсионное обеспечение будет осуществляться в общем порядке по нормам законодательства нашей страны», – сообщил Пенсионный фонд РФ (URL: <https://lifedon.com.ua/home/44868-rossiyskie-pasporta-v-l-dnr-cto-i-kak-izmenitsya-dlya-zhiteley.html>).

Поскольку с точки зрения России жители самопровозглашенных республик официально проживают не на территории РФ, а на территории Украины, то пенсии им должна выплачивать Украина. Украина же настаивает, что финансовые обязательства перед жителями оккупированной части Донбасса должна нести оккупировавшая эту часть Россия. Сегодня Украина готова выплачивать пенсии лишь тем, кто выехал на контролируемую территорию, получил статус ВПЛ и постоянно проживает на ее территории.

Как отмечают наблюдатели, дискуссия о перспективах паспортизации продолжает сопровождаться комментариями о том, что подобные проекты успешно проводились в Южной Осетии и Абхазии. Своими действиями российское руководство готовит почву для официального признания неподконтрольных сегодня Украине территорий, полагают некоторые эксперты. В то же время в экспертной среде существует мнение, что паспортизация может быть «подготовкой к эвакуации идейно сочувствующих России жителей и руководителей сепаратистских территорий и оставлению самих земель» (URL: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2019/04/18/80271-moskva-dostaet-iz-shirokih-shtanin>).

В защиту такого мнения наблюдатели приводят информацию о разрабатываемой российским МИД новой миграционной концепции, согласно которой Россия должна стать «центром притяжения» для сочувствующих ей людей со всего мира. «В подготовке такой концепции уже можно видеть оптимистический сигнал к тому, что власти, наконец, готовы сместить акцент с агрессивного “собираания земель” на практику “собираания людей”, использование “мягкой силы” и т. д.», – пишет «Новая газета» (URL: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2019/04/18/80271-moskva-dostaet-iz-shirokih-shtanin>).

Эксперты также напоминают о новой демографической доктрине России, утвержденной В. Путиным в конце 2018 г., которая предусматривает переселение в Россию от 5 до 10 млн русскоязычных граждан из стран ближнего зарубежья – прежде всего из Украины, Казахстана и Молдовы.

В то же время части наблюдателей сценарий, в соответствии с которым руководство РФ будет способствовать массовому переселению жителей неподконтрольной Украине части Донбасса в Россию, представляется не вполне логичным, поскольку, контролируя Донбасс, Россия «удерживает на крюке» всю Украину. При этом, отмечают наблюдатели, даже несмотря на заявления о необходимости реинтеграции неподконтрольных Украине территорий, российская сторона проводила политику активной экономической и культурной экспансии в самопровозглашенных республиках. В частности, в образовательных учреждениях «ДНР» и «ЛНР» вводились российские учебные стандарты, сохранившиеся предприятия переориентировались на Россию, социальная сфера стала целиком зависимой от рублевых вливаний.

«Россия уже давно признает выданные в “ДНР” и “ЛНР” внутренние документы. Однако до сих пор рассматривает жителей “республик” как граждан Украины. Скорее всего, так останется и в будущем – вряд ли Москва станет требовать от донбассовцев отказа от украинского гражданства в обмен на свое. И тогда жители региона смогут иметь сразу по три паспорта. При этом даже если раздача паспортов вызовет массовый исход жителей “республик” Донбасса (всего там проживает около 3,5 млн чел) в Россию, а сами территории опустеют, Москва не потеряет своего влияния в регионе», – заключает «Новая газета» (URL: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2019/04/18/80271-moskva-dostaet-iz-shirokih-shtanin>).

При этом, как отмечают некоторые эксперты, Россия сегодня не заинтересована в интервенции на Донбассе. «В случае с аннексией Крыма – при всех экономических санкциях Запада – можно говорить о том, что эта тема негласно вынесена за скобки. Но если Россия обозначит свои претензии на материковую территорию, которая во всем мире считается территорией современной Украины, последствия в международном плане могут быть совсем другими, и вопрос в том, нужно ли это Путину», – считает заведующий отделом новейшей истории и политики Института истории Украины Национальной академии наук Украины Г. Касьянов. Кроме того, по его мнению, неподконтрольные украинской власти регионы Донбасса не нужны России и с экономической точки зрения: согласно всей ее предыдущей тактике, эти территории полезны для РФ именно в составе Украины как средство давления на Киев (URL: <https://www.dw.com/ru>).

Эксперт Московского центра Карнеги К. Скоркин, указывая на сходство с действиями России в Южной Осетии, Абхазии и Приднестровье, подчеркивает, что администрации «республик» тесно связаны с Россией, а выдача их гражданам российских паспортов окончательно закрепит существующий статус-кво. «Паспорта – это сдерживающий фактор, гарантия того, что Украина не попытается как-то изменить ситуацию. Это предупреждение, что Россия всегда может защитить своих граждан, применив силу», – считает он (URL: <https://www.dw.com/ru>).

Каким образом будет развиваться сложившаяся ситуация далее, вероятно, может стать ясно уже в ближайшем будущем. В то же время, учитывая, в частности, наметившиеся кадровые изменения в высших органах власти, в том числе в руководстве МИД, эксперты избегают однозначных прогнозов на этот счет.

Так, как сообщал министр иностранных дел Украины П. Климкин незадолго до заявления о своей отставке, Украина работает над системным международным ответом на инициативу РФ по выдаче паспортов украинским гражданам, который не должен ограничиться персональными санкциями против отдельных должностных лиц РФ. «Очень важно, что Европейский Союз понимает, что на этот раз какими-то формальными санкциями, персональными уже ничего не должно закончиться – это точно будет тем, что у нас называют “измена”. Если мы 10, 20, 50 человек поставим под санкции – это не ответ ... Я думаю, что мы постепенно будем двигаться к тому, чтобы сделать системный ответ», – подчеркивал министр (URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-politics/2699040-ukraina-rabotaet-nad-sistemnym-mezdunarodnym-otvetom-na-pasportizaciu-rf-klimkin.html>).

«На самом деле будет несколько сюрпризов, я не буду их разглашать. Есть идеи, связанные с применением практических, технических вещей биометрии. Есть идеи, связанные со следующей переписью. То есть очень-очень много вещей. Мы их сейчас консолидируем. Есть идеи, о которых вы вообще не услышите, потому что они будут делаться на уровне спецслужб, а есть идеи, о которых вы услышите в ближайшее время», – сообщал также П. Климкин (URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-politics/2699058-ukraina-gotovit-neskolko-surprizov-dla-rf-v-otvet-na-pasportizaciu-klimkin.html>).

По его словам, сегодня в ЕС существуют различные мнения относительно возможной реакции на выдачу Россией своих паспортов жителям Донбасса, но украинская сторона продолжит работу с международными партнерами в этом направлении. В любом случае решение этой проблемы может стать серьезным вызовом для команды нового Президента Украины.

Економічний ракурс

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Українська сільськогосподарська продукція та продовольство на міжнародних ринках: споживачі, конкуренти, оцінювання перспектив

У нинішньому столітті Україна дедалі більше заявляє про себе як про потужного експортера сільськогосподарської продукції та продовольства на міжнародних ринках. Крім реальних матеріальних передумов, певною мірою цьому сприяє й доволі поширений в Україні та за її межами історично сформований стереотип сприйняття нашої держави як держави, що в

минулому була житницею СРСР, а нині має необхідні природні й трудові ресурси для виконання аналогічної функції в міжнародному масштабі.

Проте сучасні міжнародні ринки сільськогосподарської продукції та продовольства вельми диверсифіковані, складні та висококонкурентні. Тому нарощування обсягів та підвищення ефективності експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції та продовольства не може бути просто автоматичною функцією потужного агрокліматичного потенціалу України. До того ж на сучасному етапі розвитку людства питання забезпечення потреб населення тих чи тих регіонів світу в продовольстві нерідко мають не лише суто економічне, а і важливе соціально-політичне значення. Зазначені чинники пояснюють, чому на шляху вдосконалення структури та збільшення обсягів експорту української сільськогосподарської продукції та продовольства виникає доволі багато складнощів. Причому зазначені процеси так чи так відображаються в ЗМІ.

Однак для формування адекватного уявлення про проблеми та перспективи експорту української сільськогосподарської продукції й продовольства спочатку коротко окреслимо значення цієї сфери бізнесу для вітчизняної економіки та українського суспільства в цілому.

Загалом сільськогосподарська продукція та продовольство завжди посідали вагоме місце в українському експорті. Але після глобальної економічної кризи 2008–2009 рр. значення цього напрямку зовнішньої торгівлі для вітчизняної економіки істотно зросло. Зокрема, за даними Державної служби статистики (Держстату) України, у 2018 р. підприємства-резиденти України експортували сільськогосподарської продукції та продовольства на 18,6 млрд дол. США. Загалом на цю категорію товарів минулого року припадало 39,4 % від сукупної вартості українських експортних товарів. За розрахунками ж Національного банку України (НБУ), які він робить при підготовці платіжного балансу України, питома вага продовольчих товарів та сировини для їх виробництва у 2018 р. становила 42,9 % від сукупного обсягу експорту українських товарів. При цьому зазначимо, що такі розбіжності в даних Держстату України та НБУ пов'язані насамперед з оцінюванням умов і вартості поставки експортних товарів у процесі складання платіжного балансу України та не відносяться до експорту продовольчих товарів і сировини для їх виробництва. Підкреслимо, що ці розбіжності мають суто обліковий характер і не впливають на результати цього дослідження.

Водночас треба наголосити, що експортні операції вітчизняних сільського господарства та харчової промисловості справляють значний позитивний мультиплікативний вплив не лише на ці сегменти української економіки, а й на нашу національну економіку загалом. Зокрема, значні обсяги експорту сільськогосподарської продукції та продовольства сприяють загальному збільшенню обсягів виробництва в цих галузях. Це дає можливість підвищувати їхню ефективність завдяки так званому ефекту масштабу, який забезпечує зниження собівартості виробництва в розрахунку

на одиницю продукції, що є матеріальною основою для успішної цінової конкуренції вітчизняних товаровиробників на внутрішньому та зовнішньому ринках. До того ж від обсягу експортних операцій багато в чому залежить рівень ділової активності та зайнятості у вітчизняному продовольчому комплексі. Лише в сільському господарстві створюється 10 % валового внутрішнього продукту (ВВП) та зосереджено майже 18 % зайнятих в Україні. З урахуванням харчової промисловості та обслуговуючих продовольчий комплекс сфер економічної діяльності ці показники можна збільшити приблизно в 1,5 раза, а можливо, і більше. Також треба враховувати, що експорт сільськогосподарської продукції та продовольства забезпечує значні обсяги надходження вільноконвертованої валюти (ВКВ) в українську економіку й таким чином працює на підтримання її фінансової стабільності.

Тому варто наголосити, що, попри доволі поширені в ЗМІ критичні зауваження щодо низькотехнологічного, сировинного характеру вітчизняного агропродовольчого експорту, цей напрям української зовнішньої торгівлі виконує ряд дуже важливих для нашої держави економічних і навіть соціально-політичних функцій. Це, звичайно, не заперечує необхідності структурного вдосконалення українського агропродовольчого експорту, але задля вирішення цього завдання вітчизняними експортерами їм зовсім не обов'язково поступатися вже завойованими ними позиціями на міжнародних ринках своїм численним конкурентам.

Як зазначалося вище, протягом останніх років український експорт сільськогосподарської продукції та продовольства доволі успішно розвивався. Так, за даними НБУ, у 2013–2018 рр., попри всі військові, політичні та соціально-економічні складнощі цього періоду його обсяги коливалися в межах 14,5–18,6 млрд дол. США. Минулого року обсяги українського експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва перевищили рекордний рівень 2012 р. Важливо й те, що в найтяжчий для вітчизняної економіки кризовий період 2014–2015 рр. спад в експорті продовольчих товарів та сировини для їх виробництва був істотно меншим, ніж в експорті українських товарів загалом.

Причому протягом 2015–2018 рр. частка експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва коливалася в межах 40,9–45,4 % від загального обсягу експорту українських товарів. Таким чином, значення експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва для вітчизняної зовнішньої торгівлі, а певною мірою і для української економіки загалом у цей період зіставне з аналогічним значенням вітчизняного металургійного експорту в 2005–2008 рр.

Характерною рисою вітчизняного агропродовольчого експорту є провідна роль продукції рослинництва в його формуванні. Причому лівова частка цього експорту припадає на торгівлю зерновими й олійними культурами та олією, переважно соняшниковою. Так, за даними Держстату

України, у 2018 р. продаж зернових культур забезпечив 15,3 % валютних надходжень від сукупної вартості експорту всіх українських товарів, а продаж насіння та плодів олійних рослин – 4,1 %, жирів й олії – 9,5 % відповідно. Тобто на ці три категорії товарів припадає 2/3 вартості вітчизняного агропродовольчого експорту. Протягом 2013–2018 рр. частка зазначених категорій товарів у сукупній вартості експорту українських товарів коливалася відповідно в межах 10,1–16,7, 3,1–4,8 і 5,5–10,9 %. Причому менша питома вага зернових та олійних культур й олії в сукупній вартості експорту українських товарів припадала на 2013 р., тобто до початку збройної агресії та розгортання активної фази гібридної війни Росії проти України.

З іншого боку, у 2018 р. частка продуктів тваринного походження й живих тварин становила 2,6 %, а всіх готових харчових продуктів – 6,4 % від сукупної вартості експорту всіх українських товарів. Але частки цих товарів у сукупній вартості українського експорту були вищими, ніж у 2013–2014 рр.

Таким чином, зміни в товарній структурі українського продовольчого експорту протягом 2014–2019 рр. значною мірою обумовлені не стільки внутрішньою трансформацією цього сектора вітчизняної економіки, скільки чинниками зовнішнього порядку, пов'язаними з геополітичною та геоекономічною переорієнтацією України, що відбувалася протягом цього періоду під акомпанемент гібридної агресії Росії проти нашої держави.

Якщо глобальна фінансово-економічна криза 2008–2009 рр. завдала потужного удару по експорту продукції української металургії, то гібридна агресія Росії проти нашої держави, практично вже з другої половини 2013 р., сильно вдарила по експорту продукції українського машинобудування. У результаті саме сільське господарство разом з харчовою промисловістю вийшли в безумовні лідери вітчизняного експорту.

При цьому варто окремо звернути увагу на роль сільського господарства й харчової промисловості у формуванні структури українського експорту за широкими економічними категоріями в розрізі товарних груп. Ідеться про поділ товарів українського експорту на засоби виробництва, товари проміжного споживання (тобто ті, що підлягають подальшому переробленню, споживчі та інші товари).

Аналіз статистичних даних НБУ щодо вітчизняної зовнішньої торгівлі з таких позицій свідчить, що в експорті продовольчих товарів та сировини для їх виробництва відсутні засоби виробництва, такі як, наприклад, племінна худоба. Утім, у 2018 р. 64,1 % вартості експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва припадало на товари проміжного споживання, 35,5 % – на споживчі товари й близько 0,4 % – на інші категорії товарів. Поряд з тим аналіз динаміки структури українського експорту за широкими економічними категоріями в розрізі товарних груп свідчить, що, наприклад, у 2013 р. у вартості експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва 76,6 % припадало на товари проміжного споживання, 23,4 % – на споживчі товари. Отже, в українському експорті продовольчих

товарів та сировини для їх виробництва протягом зазначеного періоду відбулися помітні зрушення в бік збільшення питомої ваги саме споживчих продовольчих товарів у сукупній вартості цього експорту. І це є дуже позитивною тенденцією розвитку вітчизняного продовольчого комплексу та української економіки в цілому.

Водночас з макроекономічних позицій також варто звернути увагу на те, яку роль відіграють сільське господарство та харчова промисловість у формуванні структури експорту українських товарів загалом. Зокрема, аналіз структури вітчизняного експорту за широкими економічними категоріями в розрізі товарних груп засвідчив, що в 2018 р. серед українського експорту всіх товарів проміжного споживання понад третину (35,9 %) становили продовольчі товари та сировина для їх виробництва, а в усьому вітчизняному експорті споживчих товарів на зазначену категорію товарів у цей період припадало 83,8 % від сукупної вартості експорту таких товарів.

У структурі українського експорту за широкими економічними категоріями в розрізі товарних груп у 2013 р. на продовольчі товари та сировину для їх виробництва припадало 27,8 % від загальної вартості товарів проміжного споживання експортованих Україною, тоді як в експорті споживчих товарів на продовольчі товари та сировину для їх виробництва припадало 67,3 % від загальної вартості експорту українських споживчих товарів.

Як бачимо, роль продовольчого комплексу в українському експорті товарів проміжного споживання та, особливо, споживчих товарів протягом 2013–2018 рр. істотно зросла. Нині саме продовольчий комплекс формує основну частину українського експорту споживчих товарів. На жаль, цей процес пов'язаний не лише з удосконаленням структури вітчизняного продовольчого експорту, а й одночасно свідчить про істотні вади вітчизняної експортної діяльності, які не пов'язані безпосередньо із сектором продовольчих товарів та сировини для їх виробництва. Утім ця проблема потребує окремого дослідження.

Водночас усе наведене вище зовсім не заперечує подальшої необхідності товарної диверсифікації українського продовольчого експорту, включаючи збільшення частки готових продовольчих товарів з вищою доданою вартістю. Причому успіх товарної диверсифікації продовольчого експорту значною мірою залежить від ефективності його географічної диверсифікації. Адже продовольчі ринки конкретних країн різняться за кулінарними уподобаннями та споживчими традиціями місцевого населення, структурою та обсягами попиту на продовольство й сировину для його виробництва, офіційними правовими нормами, що регулюють функціонування цих ринків тощо. Тому саме від успішності політики географічної диференціації зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією та продовольством залежить ефективність цього напряму українського експорту.

Характерною ознакою трансформації географічної структури експорту українських продовольчих товарів та сировини для їх виробництва, починаючи з 2014 р., стала переорієнтація вагової частини цього сегмента вітчизняної зовнішньої торгівлі з російського ринку на інші ринки – як наслідок впроваджених урядом РФ санкцій проти поставок українських продовольчих товарів до Росії. Тому в результаті гібридної агресії Росії проти України український продовольчий експорт до РФ протягом останніх п'яти років стрімко скорочувався. За даними НБУ, в 2018 р. його обсяги порівняно з 2013 р. зменшилися в 21 раз. Через це торік на Росію припадало лише 0,5 % від сукупної вартості експорту українських продовольчих товарів та сировини для їх виробництва, тоді як у 2013 р. (тобто перед початком російської збройної агресії) аналогічний показник становив 11,6 %.

Причому російські санкції щодо українських підприємств певною мірою позначилися на українському продовольчому експорті до інших країн СНД, крім Росії. Хоча на цих географічних ринках скорочення обсягів українського продовольчого експорту було незрівнянно меншим, ніж до Росії. Так, у 2015 р. український продовольчий експорт до інших країн СНД, крім Росії, у 2015 р. порівняно з 2014 р. скоротився на 23,8 % і після того почав поступово зростати, хоча й не досяг попереднього рівня. До того ж деякі ЗМІ нещодавно повідомили, що уряд Росії опрацьовує поправки до законодавства щодо транзиту підсанкційних українських товарів через Росію на територію інших країн. За словами першого заступника керівника апарату уряду РФ С. Приходька, «за підсумками розгляду звернень казахстанської і киргизької сторін дозволено транзитні перевезення з України пріоритетного для партнерів переліку промислових товарів» (URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/04/29/647464>). Щоправда, поки незрозуміло, чи це стосуватиметься якихось видів саме продовольчих товарів.

Російські санкції стимулювали прискорену переорієнтацію українських експортерів сільськогосподарської продукції та продовольства на інші географічні ринки. Щоправда, оскільки на російський ринок у 2013 р. припадало лише 11,6 % від сукупного обсягу цього товарного сегмента українського експорту, то така його переорієнтація, вочевидь, не мала надзвичайно сильного впливу на географічні ринки-реципієнти українських продовольчих товарів та сировини для їх виробництва. Зокрема, за інформацією НБУ, у 2018 р. на країни СНД припадало 8,0 % від загального обсягу українського експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва, на країни Європи – 33,1 %, на країни Азії – 44,9 %, на країни Африки – 12,5 %, на країни Америки – 1,0 %. Тоді як у 2013 р. на країни СНД припадало 8,0 % від загального обсягу українського експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва, на країни Європи – 27,0 %, на країни Азії – 36,4 %, на країни Африки – 14,9 %, на країни Америки – 0,4 %.

Як видно з наведених статистичних даних, протягом останніх п'яти років українські експортери продовольчих товарів та сировини для їх

виробництва доволі успішно переорієнтували свої торгові операції на інші географічні ринки, замість ринків країн СНД, особливо Росії.

Що ж стосується товарної структури експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва, то в рамках уже згадуваної вище географічної переорієнтації української зовнішньої торгівлі продовольчими товарами та сировиною для їх виробництва одночасно відбувалася й певна трансформація товарної структури експорту. Наприклад, українські експортери продовольчих товарів та сировини для їх виробництва останніми роками більш високими темпами нарощували поставки олії та жирів до країн ЄС. У 2018 р. обсяги експорту цієї категорії товарів зросли порівняно з 2013 р. у 2,3 рази, тоді як обсяги всього українського продовольчого експорту до ЄС – в 1,4 рази. Причому в урожайний 2017 р. питома вага тільки жирів та олії тваринного або рослинного походження сягала 10,5 % від усього обсягу українського продовольчого експорту до ЄС.

При цьому, як підкреслюють фахівці Національного банку, «за останні п'ять років змінилася структура експорту харчових продуктів до країн ЄС, де також збільшилася частка оброблених виробів. Зокрема, у 2013 р. частка м'ясної та молочної продукції становила 1,5 % експорту харчових продуктів, у 2018 р. – уже 10 %. Основною причиною таких змін була поступова реалізація заходів, передбачених Угодою про асоціацію України з ЄС. Завдяки цьому експорт продовольчих товарів до країн ЄС зазнав найбільших змін порівняно з іншими регіонами. Його обсяг за останні п'ять років збільшився на 1,5 млрд дол. – до 6 млрд дол. Обсяги експорту передусім зросли за вже наявними позиціями. Однак з'явилися й нові товари, що не постачалися раніше до країн ЄС. Тож за підсумками 2018 р. Україна закріпилася на четвертому місці в переліку країн – основних постачальників харчової продукції до країн ЄС».

Але вже в квітні нинішнього року з'явилися повідомлення ЗМІ, що «серед країн – головних постачальників агропродовольчої продукції у ЄС за останні 12 місяців Україна посіла третє місце, обігнавши Китай... Обсяг українських поставок становив 5,9 млрд євро, китайських – 5,7 млрд євро. Перше місце залишилося за США з 12,4 млрд євро, друге – за Бразилією з 11,8 млрд євро». Загалом найбільшими неєвропейськими конкурентами українських експортерів продовольчих товарів та сировини для їх виробництва на ринку ЄС є компанії зі США, Бразилії, Китаю, Аргентини та деяких інших країн, наприклад Канада.

Також, судячи з повідомлень ЗМІ, загалом Україна більш-менш успішно диверсифікує географію свого продовольчого експорту і в інших, крім Європи, частинах світу. Причому вельми позитивним є те, що це стосується не лише продукції рослинництва, а й продукції тваринництва. Так, за інформацією Державної служби з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба), Україна за підсумками 2018 р. розширила географію експортних поставок продукції та збільшила кількість підприємств, які отримали право експорту харчових продуктів

тваринного походження. Зокрема, «у 2018 р. було відкрито 85 нових ринків із різних видів продукції – це ринки Албанії та Гани (м'ясо птиці та продукти з нього), Гонконгу (м'ясо птиці та продукти з нього, яйця та яєчні продукти), Марокко (м'ясо птиці та продукти з нього, яєчні продукти), Македонії (молочна продукція, комбікорми), ОАЕ (живі вівці та кози, молодняк домашньої птиці, жива птиця, інкубаційні яйця), Тунісу (м'ясо птиці), Чорногорії (яйця та яєчні продукти) тощо. Крім того, право експорту до країн ЄС на сьогодні мають 126 українських виробників харчових продуктів (м'ясо птиці, риби, мед, яйця, молочна продукція)». У 2018 р. «було розроблено та погоджено 20 міжнародних сертифікатів на експорт і 24 сертифікати на імпорт тварин і продуктів тваринного походження – загалом 44 форми міжнародних сертифікатів для імпорту/експорту. Це дало змогу нівелювати економічний вплив від втрати ринку Російської Федерації та сприяло підвищенню рівня України як надійного торговельного партнера», – зазначили в Держпродспоживслужбі (URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/567882.html>).

Хоча, звичайно, певні макрорегіональні відмінності в українському продовольчому експорті зберігаються й надалі. Наприклад, питома вага зернових культур в українському продовольчому експорті до країн Азії та Африки вища, ніж до країн ЄС, що здебільшого обумовлено специфікою попиту на продовольство на цих континентах, з порівняно менш платоспроможним населенням.

Треба наголосити, що український продовольчий експорт продовжує доволі успішно розвиватися й нинішнього року. Так, за повідомленням прес-служби Міністерства аграрної політики та продовольства, за січень – лютий 2019 р., порівняно з аналогічним періодом 2018 р., експорт продукції аграрного сектора збільшився на 683,8 млн дол., або на 24,4 %. Сума експорту становила 3,5 млрд дол. «Аграрна та харчова продукція в загальному експорті України зайняла частку 43,9 %. Лідерами серед експортованих продуктів стали: кукурудза (частка в загальному аграрному експорті – 33,6 %), олія соняшникова, сафлорова або бавовняна (20,13 %) та пшениця й суміш пшениці з житом (11,84 %)», – зазначила в. о. міністра аграрної політики та продовольства України О. Трофімцева. До топ-10 найбільших імпортерів української сільськогосподарської продукції за січень – лютий 2019 р. увійшли: Індія – 9,6 %, Єгипет – 9,1 %, Туреччина – 7,8 %, Нідерланди – 7,4 %, Іспанія – 6,7 %, Китай – 5,8 %, Італія – 3,8 %, Польща – 3,3 %, Німеччина та Білорусь з часткою експорту – 2,9 % (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/04/2/7094678>).

Цілком закономірно, що в процесі своєї експансії на світовому ринку українські експортери продовольчих товарів та сировини для їх виробництва конкурують з аналогічними іноземними компаніями. Зокрема, наведені вище факти щодо останніх успіхів українських експортерів у Європі свідчать, що їхніми найбільшими неєвропейськими конкурентами на продовольчому ринку ЄС є компанії зі США, Бразилії, Китаю, Аргентини та деяких інших

країн, наприклад Канади. Компанії саме цих країн постачають до ЄС продовольчі товари та сировину для їх виробництва аналогічні українським. Із цієї ж причини українські експортери зазвичай не конкурують на ринку ЄС із постачальниками субтропічної та тропічної агропродовольчої продукції.

Натомість на ринку ЄС, крім неєвропейських конкурентів, українським експортерам доволі часто протистоять постачальники продовольчих товарів та сировини для їх виробництва з країн-членів ЄС. Причому претендентів на поставку продовольчих товарів та сировини для їх виробництва на високо платоспроможний ринок ЄС у світі дуже багато, що загрожує розвитку місцевого агропродовольчого виробництва. І відповідні органи ЄС змушені брати це до уваги. Наслідком такої ситуації є запровадження відповідних митних тарифів та квот на безмитну поставку до ЄС продовольчих товарів і сировини для їх виробництва. Це стосується й українських експортерів означених товарів.

Тим часом вигідність поставок продовольчих товарів та сировини для їх виробництва на ринок ЄС для вітчизняних товаровиробників призводить до того, що такі квоти нерідко швидко вичерпуються. Наприклад, як повідомило агентство «УкрАгроКонсалт», у період з 1 по 5 січня 2018 р. Україна повністю вичерпала основні й додаткові квоти на експорт пшениці та кукурудзи в країни Європейського Союзу. Отже, квоти на поставки пшениці та кукурудзи вичерпано на 100 % – 1035 тис. і 1125 тис. т відповідно. Україна до 11 січня 2018 р. вичерпала 100 % річної експортної квоти на постачання меду до ЄС. Станом на 18 березня 2019 р. Україна повністю вичерпала квоти на кукурудзу, мед, виноградний і яблучний соки.

З іншого боку, Україна сповна використовує далеко не всі квоти на безмитну поставку продовольчих товарів та сировини для їх виробництва до ЄС. Так, за інформацією Міністерстві економічного розвитку і торгівлі (МЕРТ), Україна в 2018 р. повністю використала 11 з 40 квот на безмитний експорт товарів до Європейського Союзу в рамках зони вільної торгівлі. Ідеться, зокрема, про квоти на експорт кукурудзи, меду, кукурудзяного борошна й гранул, виноградного і яблучних соків, оброблених томатів, продуктів переробки солоду та крохмалю, пшениці м'якої, пшеничного борошна й гранул, ячмінної крупи та борошна, обробленого крохмалю, а також основну квоту на експорт м'яса птиці й напівфабрикатів з неї. «У 2018 р. основна квота з експорту грибів була вичерпана на 0,03 %, квота на експорт сигарет – на 0,01 %, харчових продуктів – на 0,9 %, обробленої продукції з молочних вершків – на 4,2 %, етанолу – на 10,4 %, обробленої продукції з цукру – на 13,9 %, молока, йогуртів і вершків – на 15 %, ячменю – на 16,6 %, продукції з обробленого молока – на 22,1 %, сухого молока – на 24,1 %, вівса – на 36,5 %». За даними МЕРТ, основну квоту на експорт яєць українські компанії використали на 74,6 %, додаткову – на 48,3 %. Квота на оброблену продукцію із зернових вичерпана на 40,1 %, висівки – 43,2 %, цукор – 85 %. Додаткову квоту по м'ясу птиці і напівфабрикатах використали на 59,2 %.

При цьому, скажімо, Європейський Союз відмовився впустити на свій ринок українську картоплю. Нам порадили гармонізувати європейське й українське законодавство в галузі картоплярства, після чого повернутися до обговорення перспектив української картоплі у Європі.

З іншого боку, Комітет Європарламенту з міжнародної торгівлі розкритикував Україну за використання лазівки в Угоді про асоціацію, що збільшило експорт української курятини у Євросоюз. Це пов'язано з тим, що український агрохолдинг «Миронівський хлібопродукт» (МХП) відправляє курятину з кісткою на заводи ЄС без сплати будь-яких мит, а далі кістки відрізають і продають як куряче філе. Тому Єврокомісія (ЄК) та Україна домовилися змінити угоду про зону вільної торгівлі, щоб обмежити неконтрольоване ввезення курятини у ЄС. Передбачається, що ЄС збільшить безмитні квоти на курятину з України й таким чином ліквідує лазівку, яку використовує МХП. До речі, у відповідь на критику деяких євродепутатів, зокрема від Польщі та Німеччини, представник ЄК підкреслив, що експорт курячого м'яса з ЄС в Україну становить 180 тис. т, а у зворотному напрямі – 120 тис. т. Довідково: нагадаємо, що, за повідомленням представників МХП, у 2018 р. цей холдинг експортував близько 286 тис. т курятини, переважно в країни Близького Сходу, ЄС та Африки. Причому експорт курятини становив близько 48 % від загального обсягу продажів курятини «Миронівським хлібопродуктом».

Вельми успішний розвиток українського експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва, що спостерігається протягом останніх років, сприяв дедалі більшому поширенню у вітчизняному інформаційному просторі поглядів, згідно з якими експортна діяльність вітчизняного агропромислового комплексу може стати ледь не провідним напрямом української зовнішньої торгівлі. Не відкидаючи важливості подальшого нарощування обсягів експорту українських продовольчих товарів та сировини для їх виробництва, водночас треба враховувати й певні об'єктивні загрози та обмеження на шляху розвитку цього напряму вітчизняної зовнішньої торгівлі.

По-перше, вагома частина вітчизняного агропродовольчого експорту все-таки припадає на сировинні товари. І це є результатом використання Україною її природних конкурентних переваг на світовому ринку. Адже навіть США, у технологічному світовому лідерстві яких ніхто не сумнівається, є потужним світовим експортером зерна. Однак, як справедливо підкреслює на сторінках «Дзеркала тижня» старший економіст CASE Україна, член Несторівської групи В. Дубровський, структура вітчизняного експорту є додатковим джерелом фіскальної та валютної нестабільності. «Як і в більшості країн з переважно сировинним експортом, валютні та бюджетні надходження в Україні сильно залежать від кон'юнктури світових ринків на сировинні товари, які є дуже волатильними. Завдяки “ефекту храпового колеса”, витрати не вдається істотно номінально зменшувати в періоди несприятливої кон'юнктури, і це відбувається де-

факто через інфляцію або компенсується масованими запозиченнями (як сталося в Україні в 2009 р.)» (*Дзеркало тижня*. 2019. № 16. С. 1, 9). І український власне сільськогосподарський експорт (зернові, олійні культури тощо), на який і надалі припадатиме дуже велика частка вітчизняного експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва, об'єктивно належить до категорії таких товарів.

По-друге, значною мірою обсяги й ціна експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва залежать від коливання погодних умов, що підтверджується відповідною міжнародною статистикою. І це об'єктивно впливає як на коливання доходів виробників й експортерів сільськогосподарських та харчових товарів, так і на коливання надходжень коштів до державного та місцевих бюджетів і вільноконвертованої валюти до офіційних міжнародних резервів України з року в рік. І повністю позбутися такого впливу на вітчизняну економіку об'єктивно неможливо.

Наприклад, за даними Продовольчої та сільськогосподарської Організації Об'єднаних Націй (ФАО ООН), очікується, що світове виробництво зернових досягне нового рекорду – 2722 млн т у 2019 р., що на 2,7 % більше за показник минулого року (2, 59 млрд т). Світове споживання зернових досягне нового максимуму та найближчим часом збільшиться на 1,5 %. Причому попит на рис у світі зростатиме ще швидшими темпами, а попит на фуражне зерно для корму тварин і промислового використання, за прогнозами, буде ще вищим. Однак, як свідчить статистика ООН, у неврожайні роки виробництво тих чи тих сільськогосподарських культур у різних регіонах світу сильно скорочується.

І, нарешті, варто враховувати, що, попри потужність українського експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва, його видова структура не є унікальною для сфери міжнародної торгівлі. Практично по всіх експортованих товарах (зернові, олійні та інші сільськогосподарські культури, курятина, мед тощо) українським доводиться доволі гостро конкурувати на світовому продовольчому ринку з багатьма постачальниками з інших держав. І така ситуація зберігатиметься й надалі. Наприклад, на думку С. Феофілова, генерального директора аналітичної агенції «УкрАгроКонсалт», яку він висловив у своїй презентації «Чорноморський регіон: сценарії розвитку олійного комплексу, 2018–2020» у рамках VI Міжнародної конференції Black Sea Oil Trade-2018 у Києві, основними трендами наступних 10–15 років на глобальному ринку олійних будуть конкуренція й торгівлі війни. На його переконання, протягом наступного десятиліття на ринку олійних відбуватиметься зниження темпів зростання глобальної торгівлі. Тому не варто очікувати на постійну надприбутковість українського експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва. Хоча це аж ніяк не зменшує надзвичайно великого значення цього напрямку експорту для розвитку української економіки й означає, що цей напрям вітчизняної зовнішньої торгівлі заслуговує на подальшу належну підтримку з боку держави (*При підготовці цієї роботи була використана інформація з*

таких джерел: Державна служба статистики (<http://www.ukrstat.gov.ua>); Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Офіційний веб-сайт (<http://www.me.gov.ua>); Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Дзеркало тижня. – 2019. – № 16; Економічна правда (<https://www.epravda.com.ua/news>). – 2019. – 29.04; Європейська правда (<https://www.eurointegration.com.ua>). – 2018. – 2.06; 2019. – 31.01; 2.04; Інтерфакс-Україна (<https://ua.interfax.com.ua>). – 2019. – 22.02; Ліга. Бізнес (<https://biz.liga.net>). – 2019. – 4.04; Новое время (<http://nv.ua>). – 2019. – 16.01; 25.03; 19.04; 17.05; Продовольственная и сельскохозяйственная организация Объединенных Наций (<http://www.fao.org>); «УкрАгроКонсалт» (<http://www.ukragroconsult.com>). – 2018. – 20.09; 2019. – 16.01; 17.04; 10.05).

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

16 травня 2019 р. під головуванням президента Національної академії наук України академіка Б. Патона відбулося чергове засідання Президії НАН України.

За традицією присутні спершу заслухали дві наукові доповіді.

Зі співповіддю «Про підготовку видання багатотомної «Великої української енциклопедії» виступили академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України академік В. Локтєв і директор Державної наукової установи (ДНУ) «Енциклопедичне видавництво» доктор історичних наук А. Киридон.

Підготовка фундаментального академічного видання – багатотомної «Великої української енциклопедії» (ВУЕ) – здійснюється на виконання указів Президента України від 2.01.2013 р. № 1 «Про Велику українську енциклопедію» та від 12.01.2015 р. № 7 «Питання підготовки та видання Великої української енциклопедії», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.03.2013 р. № 172 «Про заходи щодо виконання Указу Президента України від 2.01.2013 р. № 1 “Про Велику українську енциклопедію”», постанови Президії НАН України від 29.11.2012 р. № 241 «Про підготовку та видання Великої української енциклопедії», розпоряджень Президії НАН України від 11.02.2013 р. № 86 «Про створення робочої групи з підготовки Словника Великої української енциклопедії», від 7.05.2013 р. № 315 «Про участь НАН України у виконанні плану заходів щодо підготовки та видання протягом 2013–2020 років “Великої української енциклопедії”», постанов Президії НАН України від 11.07.2014 р. № 167 «Про стан підготовки “Великої української енциклопедії”», від 21.10.2015 р. № 248 «Про внесення змін до складу Науково-редакційної ради та Головної редакційної колегії “Великої української енциклопедії”», від 18.11.2015 р. № 268 «Про хід підготовки “Великої української енциклопедії”» та від

27.12.2017 р. № 357 «Про стан підготовки “Великої української енциклопедії”».

За час роботи над створенням енциклопедії фахівцям НАН України спільно з ДНУ «Енциклопедичне видавництво» вдалося досягти вагомих результатів. Зокрема, вийшли друком «Словник» та перший том ВУЕ, «Методичні рекомендації з підготовки, редагування та оформлення статей до Великої української енциклопедії», а також колективні монографії «Наукові засади та теоретико-методологічні принципи створення сучасних енциклопедій», «Традиції та сучасні концепти енциклопедичної справи в Україні» й «Енциклопедичні видання в сучасному інформаційному просторі». Видано тематичні словники ВУЕ з напрямів «Біологічні науки», «Політичні науки», «Фізичне виховання та спорт», «Історичні науки», «Юридичні науки», «Соціологічні науки», «Релігієзнавство», «Фізика. Радіотехніка». Підготовлено до друку другий том енциклопедії, тематичні словники з напрямів «Архітектура», «Економіка» та ін. Відповідно до Календарного плану підготовки та видання Великої української енциклопедії на 2016–2026 рр., затвердженого наказом Держкомтелерадіо України від 25.12.2016 р. № 36, триває робота над написанням, експертизою та редагуванням статей до наступних томів.

Співробітники ДНУ «Енциклопедичне видавництво» також розробили методичні рекомендації для авторів і редакторів ВУЕ (для друкованої та електронної версій). З метою популяризації проекту організовано низку заходів. Зокрема, третього листопада 2015 р. проведено круглий стіл «Наукові засади та теоретико-методологічні принципи створення сучасних енциклопедій»; 15 вересня 2016 р. – презентацію «Словника» енциклопедії; 28 березня 2017 р. – презентацію першого тому енциклопедії; 18 жовтня 2017 р. – круглий стіл «Створення енциклопедій у сучасному інформаційному просторі»; 14 листопада 2018 р. – наукову конференцію «Енциклопедистика в Україні: люди, ідеї, поступ»; 13 листопада 2018 р. – презентацію портальної версії ВУЕ. Сьогодні колектив установи продовжує роботу над паралельною реалізацією фактично двох окремих проектів – друкованої та електронної версій Енциклопедії (e-ВУЕ).

19 грудня 2018 р. відбулося чергове засідання Головної редакційної колегії ВУЕ, на якому розглядалися поточні питання підготовки видання. Учасники засідання також мали змогу оцінити особливості функціонування введеної в дію електронної версії Енциклопедії. На сьогодні e-ВУЕ містить статті з першого тому ВУЕ, відбувається поступове наповнення енциклопедичного порталу як статтями з другого тому (літера А), так і новими статтями на літери Б – Я. Водночас наявний контент збагачується ілюстративним матеріалом, здійснюється озвучування статей та підбір тематичного відеоряду для їх доповнення. Фахівці Інституту програмних систем НАН України залучені до вдосконалення дизайну порталу, який передбачає сучасні елементи веб-сторінки: слайдер, анімовані графічні

елементи, плагіни для зручного перегляду відео- і фотоілюстрацій та для прослуховування аудіозаписів.

На жаль, не вирішеними залишаються деякі проблеми матеріального та науково-організаційного характеру. Насамперед, це серйозні фінансові труднощі, пов'язані з відсутністю необхідного бюджетного фінансування для підготовки ВУЕ. У свою чергу, нестача коштів зумовлює недоукомплектованість штату установи, брак відповідного забезпечення комп'ютерною технікою й новітніми технічними засобами. Внаслідок недостатнього фінансування не передбачено також виплату авторських гонорарів за підготовку статей, що викликає значні труднощі при доборі авторів за низкою напрямів наукових знань. Крім того, брак коштів не дає змоги співробітникам ДНУ «Енциклопедичне видавництво» взаємодіяти із Центральним державним кінофотофоноархівом України ім. Г.С. Пшеничного – залучати архівні матеріали для підготовки мультимедійного енциклопедичного контенту.

«Про стан реалізації Меморандуму про співробітництво між Національною академією наук України та Українським союзом промисловців і підприємців» доповів перший віце-президент НАН України академік А. Наумовець.

Налагодження взаємовигідної співпраці вітчизняних наукових установ та промислових підприємств є важливим фактором для розвитку підприємництва, поліпшення інвестиційного клімату та підвищення конкурентоспроможності й зростання вітчизняної економіки.

Активізацію розвитку співробітництва НАН України з Українським союзом промисловців та підприємців (УСПП) й іншими об'єднаннями представників бізнесу було передбачено Концепцією розвитку НАН України на 2014–2023 рр. З метою реалізації цього завдання постановою Президії НАН України від 14.09.2016 р. № 177 було створено робочу групу з координації співпраці НАН України з галузевими та громадськими організаціями промисловців, підприємців і роботодавців. Важливим результатом її діяльності стала підготовка й укладання 19 квітня 2017 р. Меморандуму про співробітництво між Національною академією наук України та Всеукраїнською громадською організацією «Український союз промисловців та підприємців».

Меморандум передбачає спільне проведення та організацію конференцій, семінарів, круглих столів тощо з тематики, що становить взаємний інтерес, обмін і розповсюдження в інтересах сторін торговельно-економічної, науково-технічної, аналітичної інформації, а також допомогу суб'єктам підприємницької діяльності у вирішенні проблем, які можуть виникнути під час реалізації спільних проектів або домовленостей.

У рамках реалізації меморандуму в липні 2018 р. відбулася зустріч науковців Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій і систем НАН України та МОН України з представниками Спілки підприємців і промисловців м. Києва. У ході зустрічі було організовано

презентацію сучасних розробок центру в галузі інформаційних технологій та цифрової медицини, частина яких вже поставлена на виробництво й успішно впроваджується в кількох країнах світу.

Для ознайомлення вітчизняних промисловців з сучасними розробками та наявним у НАН України значним науково-технічним потенціалом у галузі матеріалознавства в грудні 2018 р. в Інституті надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля НАН України було проведено нараду з представниками промислових підприємств м. Києва, керівництвом і фахівцями УСПП, Київської торговельно-промислової палати, Ради директорів промислових підприємств м. Києва, Федерації роботодавців України та Управління промисловості та інноваційної політики Київської міської державної адміністрації. Обговорення проблемних питань співпраці науки та промисловості, презентація науково-технічних розробок дали змогу активізувати й розвинути робочі контакти між учасниками зустрічі, зокрема співробітники інституту в подальшому відвідували ВО «Київприлад», ПрАТ КЦБ «Арматуробудування», ТОВ КМЗ «Магістраль», «Вагоноремонтний завод КП «Київський метрополітен»», АТ «Київполіграфмаш», ЦКТБ «Арсенал», «Релеекспорт» та інші підприємства. Уже є конкретні приклади успішного співробітництва: для ВО «Київприлад» відновлено гальмівний вузол шліфувального верстата; для ЦКТБ «Арсенал» здійснюються поставки алмазних інструментів; з АТ «Київполіграфмаш» проводяться роботи зі шліфування валів та зубчастих коліс.

У квітні 2019 р. відбулося спільне засідання Президії Ради директорів підприємств, установ та організацій м. Києва, керівництва УСПП, Департаменту промисловості та розвитку підприємництва Київської міської державної адміністрації та Інституту технічної теплофізики НАН України. Учасники зустрічі ознайомились як з науковими розробками вчених зазначеного інституту, так і зі станом та можливостями промислового комплексу м. Києва. За її результатами досягнуто домовленостей про проведення в травні 2019 р. консультацій та переговорів між інститутом і підприємствами столиці щодо налагодження виробництва розроблених науковцями інноваційних приладів, призначених, зокрема, для підвищення ефективності та рівня безпеки котельних установок.

У лютому 2019 р. в Інституті проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України за підтримки Українського союзу промисловців і підприємців відбулося засідання круглого столу, присвячене проблемним питанням розвитку ринку інноваційних товарів як одного із засобів подолання деіндустріалізації економіки України. З метою формування спільної позиції громадських об'єднань підприємців, роботодавців, представників науки, освіти та бізнесу щодо розв'язання нагальних проблем у промисловому секторі економіки на засіданні було розглянуто питання сучасних трендів розвитку України, впливу на економіку України світових тенденцій розвитку ринку інноваційних товарів, забезпечення реіндустріалізації вітчизняної економіки через інноваційний розвиток тощо.

Науковці Відділення економіки НАН України підготували для УСПП, Торгово-промислової палати України та інших об'єднань промисловців і підприємців низку науково-аналітичних та інформаційно-аналітичних матеріалів щодо законодавчого, нормативного та методичного забезпечення реалізації заходів із розвитку вітчизняної промисловості, зокрема матеріали з дослідження шляхів збалансування та можливості розвитку трудового потенціалу, пропозиції до проекту Стратегії розвитку промислового комплексу України на період до 2025 р. в частині залучення зовнішніх і внутрішніх інвестицій у промисловість, довідку про можливі наслідки зупинення транспортного сполучення з Російською Федерацією, матеріали щодо завдань уряду в сприянні промислового розвитку, взаємодії уряду та бізнесу, науково-аналітичну доповідь «Розвиток промисловості для забезпечення зростання та оновлення української економіки», науково-довідкову записку щодо пріоритетів інвестиційного забезпечення виробництва з високою доданою вартістю.

Важливу роль у взаємодії НАН України й УСПП відіграє діяльність Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України в співпраці з громадською організацією «Інститут еволюційної економіки». Зокрема, у 2018 р. Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України й УСПП уклали та реалізували Угоду щодо виконання науково-технічного проекту «Розроблення економіко-інституційних механізмів сприяння співпраці академічної науки з високотехнологічним сектором економіки». У рамках взаємодії у сфері пропаганди та експертного забезпечення розвитку інноваційної економіки зазначені сторони спільно взяли участь у підготовці та проведенні парламентських слухань з питань «Національна інноваційна система: стан та законодавче забезпечення розвитку» (2018 р.), «Збалансований розвиток людського капіталу в Україні: завдання освіти і науки» (2019 р.) і в підготовці проекту Стратегії інноваційного розвитку України в складі робочої групи при МОН України.

З ініціативи Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, УСПП, НАН України, Інституту еволюційної економіки проведено круглі столи, форуми, семінари з питань прогнозу макроекономічної динаміки економіки України та світу, інвестиційних аспектів інноваційних процесів, макроекономічного прогнозу на 2018–2019 рр., розвитку інноваційної системи в Україні в контексті євроінтеграції.

Фахівці Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України брали участь у спільних засіданнях Антикризової ради громадських організацій України та Правління УСПП, у підготовці, проведенні, інформаційному забезпеченні й публікації матеріалів XXII та XXIII міжнародних науково-практичних конференцій «Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки в контексті інтеграції України в Європейський науково-інноваційний простір» (2017 р.) та «Академії сучасного політика» (2018 р.). У рамках взаємодії НАН України й

УСПП в інформаційно-аналітичній сфері за участі науковців інституту підготовлено чотири макроекономічні прогнози для Мінекономрозвитку України на 2019–2022 рр.; а вони взяли участь у двох бізнес-форумах із представниками Агентства інвестицій та розвитку Латвії.

Практика взаємодії науковців НАН України з представниками промислових підприємств свідчить про їхню значну фахову зацікавленість у науково-технічних розробках наукових установ академії. Разом з тим ситуація, що склалася в економіці України, не викликає значної зацікавленості бізнесу в інвестуванні в реалізацію науково-технічних розробок і налагодженні випуску інноваційної продукції. У зв'язку з цим є необхідність не лише системної взаємодії реального сектора економіки України з фахівцями НАН України, а й вжиття державою дієвих заходів зі стимулювання інноваційної діяльності для уникнення загострення негативних тенденцій в економіці України.

Додаткову інформацію про захід шукайте в прес-релізі з розділу «Засідання Президії НАН України» офіційного веб-сайту НАН України (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 17.05).

***

17 травня 2019 р. в Інституті електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України відбулось урочисте відкриття XIII Всеукраїнського фестивалю науки – науково-популярної події загальнодержавного значення, засновником і одним із організаторів якої є Національна академія наук України.

Фестиваль проводиться для популяризації досягнень науки в нашій країні, залучення молоді до наукових досліджень, піднесення авторитету та престижу науки в Україні. У рамках фестивалю проходять науково-популярні заходи найрізноманітнішого формату – від днів відкритих дверей до квестів. Цьогоріч таких заходів заплановано понад тисячу. Організатори XIII Всеукраїнського фестивалю науки – Національна академія наук України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство молоді та спорту України, Національний центр «Мала академія наук України», Національна академія медичних наук України, Національна академія педагогічних наук України, Національна академія аграрних наук України, Національна академія правових наук України, Національна академія мистецтв України, Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського». Генеральний партнер – Посольство Китайської Народної Республіки в Україні. Головний партнер – Посольство Французької Республіки в Україні, Інститут Франції. Партнер – компанія Huawei.

Фестиваль офіційно відкрив перший віце-президент НАН України, голова Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академік А. Наумовець. Він представив високих гостей урочистого заходу –

Надзвичайного і Повноважного Посла Китайської Народної Республіки в Україні Д. Вей, Надзвичайного і Повноважного Посла Французької Республіки в Україні пані І. Дюмон, генерального секретаря Європейської академії наук, мистецтв і літератури Н. Лемер д'Агаджіо, а також оголосив присутнім вітання президента Національної академії наук України академіка Б. Патона учасникам фестивалю.

«Шановні учасники та гості фестивалю! Вітаю вас із XIII Всеукраїнським фестивалем науки! Відкриття, покладені в основу сучасних досягнень науки і техніки, сформували світ у тому вигляді, яким ми бачимо і знаємо його сьогодні. Наука й освіта – це галузі, доступ до яких має бути в якомога більшої кількості людей будь-якого віку. Тому особливо цінним є те, що Всеукраїнський фестиваль науки, який згуртовує навколо себе велику кількість учасників, щороку розширює свої масштаби. Фестиваль уже став доброю традицією в житті нашої держави. Фестиваль дає можливість майбутнім ученим і винахідникам по всій Україні отримати уявлення про багатогранність науки, дізнатися про нові дослідження, почути найкращих науковців і зробити свої перші кроки на шляху до великих відкриттів. У всіх країнах фестивалі науки орієнтовані, перш за все, на молодь. І дуже важливо, що багато заходів проводиться не тільки для студентів і школярів, а й для дітей молодшого віку. Таким чином, Фестиваль науки сприяє формуванню інтелекту, стимулює інтерес до пізнання світу, викликає повагу до науки. Головними нашими цінностями є високий професіоналізм, досвід та відданість справі наших учених, талант і цілеспрямованість української молоді. Наша відданість державі та велике бажання працювати для покращення життя людей стануть запорукою того, що Україна посідатиме гідне місце в глобальній економіці. Хочу висловити щире подяку всім організаторам, а також Посольству Китайської Народної Республіки в Україні та Посольству Французької Республіки в Україні за підтримку й активну участь в організації та проведенні фестивалю. Бажаю всім учасникам фестивалю великих відкриттів, досягнень і успіхів», – ішлося у зверненні.

Далі головний учений секретар НАН України академік В. Богданов оголосив привітання Голови Верховної Ради України А. Парубія з нагоди Дня науки.

Із вітальним словом до присутніх звернувся також Президент Національного центру «Мала академія наук України» НАН України та МОН України (МАН) академік С. Довгий: «Дуже приємно бачити сьогодні, під час святкування, наших давніх друзів – представників Посольства Китайської Народної Республіки в Україні, Посольства Французької Республіки в Україні й інших. І дуже приємно, що з кожним роком наша співпраця поглиблюється. Є багато проектів, за якими українські академічні інститути, дослідницькі команди залучають молодь. Цього року ми матимемо великий проект із Асоціацією науковців Китаю, яка опікується молодими талантами. Ми підписали з цією організацією угоду про співпрацю та започаткували проект із проведення літніх шкіл і створення Українсько-китайського

аерокосмічного університету. Українські діти навчатимуться в Китаї, а китайські – приїжджатимуть до України. У нас також багато проектів із таким надійним партнером, як Французька Республіка. У МАН працює секція французької мови. Водночас у секціях історії, краєзнавства та інших вивчаються різні аспекти історії і культури Франції. Один із наших партнерів – Університет Поля Сабатьє, з яким ми вже багато років проводимо спільні літні школи. Останній проект, який ми реалізували разом з Європейською академією наук, мистецтв і літератури, присвячувався поєднанню науки та мистецтва. Хочу особисто подякувати Посольству Французької Республіки в Україні й особисто пані Послу за надану підтримку та можливість запросити до України Генерального секретаря Європейської академії наук, мистецтв і літератури, доктора, професора Н. Лемер д'Агаджію».

Академік С. Довгий також проанонсував виставку Генерального секретаря «Наука і мистецтво» та запросив усіх присутніх відвідати цю подію 17 травня 2019 р. о 18:00 в Арт-галереї за адресою: Київ, вул. Грушевського, 28. На завершення свого виступу вчений привітав учасників заходу з Днем науки і запевнив, що МАН підтримувала, підтримує та підтримуватиме науку в Україні.

Від імені генерального партнера XIII Всеукраїнського фестивалю науки – Посольства Китайської Народної Республіки в Україні – з вітальним словом до присутніх звернувся Надзвичайний і Повноважний Посол Китайської Народної Республіки в Україні Д. Вей. «Для мене це велика честь – бути запрошеним на Всеукраїнський фестиваль науки. Хотів би привітати вчених усієї України зі святом. Україна, ця сильна держава, що виховала не одну плеяду талановитих учених, має розвинену науково-технічну сферу з міцним фундаментом, посідає важливе місце в історії світової науки і техніки. Саме зараз ми перебуваємо у відомому на весь світ Інституті електрозварювання ім. Є. О. Патона. Нещодавно, до урочистого відкриття, в нас була нагода відвідати Музей інституту, і хотів би відзначити, що розроблені інститутом технології електрозварювання у відкритому космосі й у морських глибинах отримали широке визнання. Минулого року в мене також була нагода відвідати Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського”. З його стін вийшла велика кількість випускників – таких яскравих, які сяють, неначе зорі на небі.

Проведення Всеукраїнського фестивалю науки спрямоване на передачу любові до науки, звеличення поваги до знань. Як говорив відомий французький учений Л. Пастер, немає батьківщини в науки, але мають батьківщину вчені. Протягом останніх років, хоча розвиток України й зіштовхнувся з певними труднощами, проте українські вчені, як і раніше, не полишають рідну землю. Вони не бояться складнощів, займаються чесною справою. Ви – найліпші люди України. Я хотів би висловити вам свою глибоку повагу та шану. Ви поруч – і в Україні є надія.

Протягом багатьох років Китай та Україна здійснюють тісне науково-технічне співробітництво. Але в порівнянні з вами ми колись були

школярами. Наразі науково-технічна галузь Китаю досягла значного прогресу. А втім ми, як і раніше, готові у вас навчатися. Водночас ми готові задіяти свої сильні сторони та сформуванати модель використання власних переваг для взаємної вигоди та виграшу.

Цього року у фестивалі беруть участь також китайські компанії, зокрема, ті, що займають провідні позиції у сфері телекомунікаційних технологій, і ті, що мають виняткову креативність у сфері комерціалізації науково-технічних результатів та розвитку підприємництва. Крім цих двох компаній, є ще багато надзвичайно зацікавлених у співпраці з Україною першокласних китайських компаній науково-технічного спрямування, а також провінцій та міст. Сподіваюся, що спільні зусилля та спільна робота трансформуються в дедалі більші результати, стимулюючи розвиток економіки обох держав, несучи вигоди китайському й українському народам.

Шановні друзі-вчені! Сьогодні ви відзначаєте своє свято. Та цього року і ми відзначатимемо власне свято – 70-ту річницю утворення Китайської Народної Республіки. За 40 років ми пройшли важкий шлях, але досягли успіхів, що привертають увагу всього світу. Китайський народ завжди пам'ятатиме, що в процесі розвитку науково-технічної сфери Україна надала нам цінну допомогу. Сьогодні на шляху відродження нації Уряд та народ Китаю готові і прагнуть рухатися з дружнім народом України в одному напрямі, пліч-о-пліч іти вперед, підтримуючи один одного. Нехай живе дружба між Китаєм та Україною!» – сказав він.

Від імені головного партнера XIII Всеукраїнського фестивалю науки й багаторічного учасника фестивалю – Посольства Французької Республіки в Україні – присутніх привітала Надзвичайний і Повноважний Посол Французької Республіки І. Дюмон. «Хотіла б спочатку сказати кілька слів французькою мовою, насамперед тому, що зараз триває Рік французької мови в Україні, який за кілька місяців завершиться. Мене дуже зворушила молодь, яка нас сьогодні так гарно зустрічала, зокрема, учні школи № 49. Насамперед хочу подякувати всім дітям, які нас тут сьогодні зустрічали. Серед них були молодші й старші. І серед дорослих, яких приємно сьогодні бачити, я з подивом впізнала наших друзів Влада та Єву. Бачу, як вони подорослішали відтоді, коли ми вперше побачилися чотири роки тому в цьому ж приміщенні та з такої ж нагоди. А тепер вони вже майже дорослі. Але приємно відзначити, що продовжують співати і вдосконалювати своє знання французької мови.

Французька мова – це мова серйозних наукових досліджень. Вивчаючи французьку мову, ви отримуєте можливість продовжувати свої наукові дослідження у франкомовному світі. Звичайно, англійська мова перебуває в такому ж статусі, і її повинен знати кожен із нас. Те саме стосується й китайської мови. Моя рідна мова – французька, та, звичайно, вивчаю й українську мову і за декілька місяців почну вивчати китайську.

Наукове співробітництво є одним із пріоритетних напрямів діяльності Посольства Французької Республіки в Україні та налічує багато різних

програм: надання стипендій, фінансування успішних дослідницьких проектів, підтримку науковців у пошуку партнерів. Підтвердженням успішного співробітництва наших країн є факт активної участі України в європейських проектах Erasmus+ та “Горизонт 2020”, у яких Франція є одним із її основних партнерів. Завдяки цим інструментам французькі й українські наукові групи тісно співпрацюють, і ми можемо пишатись успішністю співробітництва наших науковців. Наша спільна праця над виконанням дослідницьких проектів за умов об’єднання технічних ресурсів і знань стає необхідною задля нових наукових досягнень.

Франція – країна культурних звичаїв та традицій: гастрономія, парфумерія, мода. Але це також країна інновацій та великої кількості стартапів, наукових відкриттів і багатьох нобелівських лауреатів. Один із них виступав перед вами минулого року. Цього року в рамках XIII Всеукраїнського фестивалю науки ми пропонуємо вам послухати лекцію блискучого французького науковця пана Давіда Пастре, який використовує свої знання з фізики й оптики в дослідженнях у галузі молекулярної біології, генетики та медицини. Мені б хотілося нагадати, що Посольство підтримує заходи Малої академії наук, зокрема, ті, що спрямовані на посилення пізнавального інтересу молодого покоління задля розбудови науки майбутнього».

На завершення посол побажала всім плідного фестивалю та майбутнього, наповненого відкриттями й успіхами, зокрема в рамках французько-українського наукового співробітництва.

Останньою слово взяла генеральний секретар Європейської академії наук, мистецтв і літератури, доктор, професор Н. Лемер д’Агаджіо. «Мені надзвичайно приємно брати участь у цьому заході як представниці, генеральному секретарю Європейської академії наук, мистецтв і літератури в Парижі. Академію було створено 40 років тому, коли ще існувала “залізна завіса” між Західною та Східною Європою. Знаю, що українська наукова традиція має давню історію. І я щаслива, що ми зможемо ближче познайомитися з нашими українськими колегами. У нас уже є традиція співпраці з Національною академією наук України. Кілька років тому ми спільно організували колоквіум із президентом НАН України академіком Б. Патонем.

Наша академія теж має давні традиції організації міжнародних наукових заходів, оскільки у нас представлені учасники 55-ти країн світу і понад 50 національних академій наук, з якими ми співпрацюємо. У нашій академії налічується понад 40 нобеліатів, не лише французьких, а й іноземних. Ми також давно співпрацюємо з Китайською Народною Республікою. Кілька років тому на запрошення Міністерства охорони здоров’я Китаю ми взяли участь у міжнародному конгресі з питань охорони здоров’я. І ми продовжуємо співпрацю з нашими китайськими партнерами.

Завдяки іншим нашим партнерам із різних країн світу реалізуємо різні проекти. В межах видавничої серії, заснованої нашою академією, в Парижі

зараз готуються антологічні видання, пов'язані з мистецтвом, зокрема антологія китайської поезії. Треба зазначити, що всі ці проекти ми реалізуємо звичайно, за підтримки наших видатних діячів, зокрема академіка С. Довгого, який дуже давно з нами співпрацює. Зараз спільно готуємо антологію української поезії. І продовжуватимемо цю роботу й у майбутньому. Для нас дуже важливо поєднувати наукові й мистецькі пошуки, тому що, зрештою, наука – це теж творчість. Творчість же має розвиватися і може виявлятися в дуже різних формах.

Розповім вам дещо кумедну історію. Один із наших членів, нобелівський лауреат з фізики, професор П.-Ж. де Жен, якого, власне, наша академія і висувала на здобуття цієї нагороди, після отримання премії відкрив ресторан. Замість того щоб займатися науковою роботою. Проте це була інша сторона його творчості. Тому я заохочую вас до творчості в різноманітних сферах.

Ми дуже раді, що сьогодні тут багато талановитої молоді. Саме молодь створюватиме майбутній світ, нові наукові розробки. Останнім часом у цьому напрямі вдало розвивається Китайська Народна Республіка, яка зробила великий крок уперед. Але й Європа не має від неї відставати. Тож будемо над цим працювати. Маю надію, ви працюватимете разом із нами «, – підкреслила висока гостя фестивалю й на завершення свого виступу подякувала Національній академії наук України за запрошення, а академіку С. Довгому – «за всіляку підтримку й багаторічну співпрацю».

Далі академік А. Наумовець від імені Національної академії наук України вручив Надзвичайному і Повноважному Послові Китайської Народної Республіки в Україні Д. Вей відзнаку НАН України за сприяння розвитку науки. «Сподіватимемося, що наші спільні дії і надалі сприятимуть підвищенню престижу науки в суспільстві і слугуватимуть подальшому зміцненню науково-технічного співробітництва між нашими двома державами», – зазначив академік А. Наумовець.

«Для мене це велика честь – отримати відзнаку Національної академії наук України за сприяння розвитку науки. Ця відзнака вручається не мені особисто, а демонструє позицію наукових кіл України щодо розгортання співпраці з Китаєм, а також закладає новий початок для такого співробітництва. Дійсно, це й визнання роботи, проведеної Посольством Китайської Народної Республіки в Україні. Ми з колегами цінуватимемо виявлену нам честь. Ми обов'язково виправдаємо ваші сподівання, сприятимемо двосторонньому співробітництву в сфері науки і техніки, що дозволить науково-технічному й інноваційному співробітництву надати нашим двом величним націям крил для стрімкого злету. Слава Україні! Слава Франції! Слава Китаю!» – сказав дипломат у своєму подячному слові.

Надзвичайному і Повноважному Послу Французької Республіки в Україні І. Дюмон академік А. Наумовець вручив пам'ятну відзнаку на честь 100-річчя НАН України. «Ми сподіваємося, що наші спільні дії сприятимуть підвищенню престижу науки в суспільстві, а співробітництво між науковими

установами України і Французької Республіки буде зміцнюватись і розквітати», – наголосив він, вітаючи посла з нагородою.

«Це мій останній фестиваль, адже за кілька місяців я завершую свою місію в Україні. Хочу вас запевнити: я дуже рада, що останні чотири роки ми працювали разом. Переконана, що наступний посол продовжить співпрацю з вами. Бо справа не в особі посла, а в підтримці Франції, яка ще довгі роки працюватиме з вами. Всім дякую!» – сказала І. Дюмон. «Пані Посол, нам буде дуже шкода розлучатися з Вами. Але ми пам'ятатимемо Вас, Вашу чудову, щирю роботу, котра значно зміцнила наше співробітництво та наші наукові й людські зв'язки», – підкреслив академік А. Наумовець.

Почесну грамоту за активну участь в організації та проведенні XIII Всеукраїнського фестивалю науки отримала від Національної академії наук України генеральний секретар Європейської академії наук, мистецтв і літератури, доктор, професор Н. Лемер д'Агаджіо.

Нагороди з нагоди Дня науки отримали також митці. «Наприкінці минулого року наша академія відсвяткувала свій 100-річний ювілей, а також ювілей президента НАН України Б. Патона. Велику допомогу в проведенні урочистого засідання з цієї нагоди нам надав Національний академічний театр опери і балету України ім. Т. Шевченка. Від імені академії та від імені Фестивалю науки хочу висловити щирю вдячність колективу Національної опери України й особисто її генеральному директору академіку Національної академії мистецтв України, народному артистові України П. Чуприні за багаторічну співпрацю та повідомляю, що Президія нашої академії прийняла рішення про відзначення подякою НАН України трудового колективу Національного академічного театру опери та балету ім. Т. Шевченка, а його генерального директора нагородила пам'ятною відзнакою на честь 100-річчя Національної академії наук України. На превеликий жаль, через зайнятість П. Чуприна не зміг узяти участь у нашому Фестивалі. Тому ми попросимо передати цю відзнаку іншого нашого шановного друга і колегу, який багато років допомагає прикрашати наші академічні збори своїм мистецтвом – відомого в Україні та за її межами керівника симфонічного оркестру “Київ-Класик”, народного артиста України, професора Г. Макаренка, творчий колектив якого – симфонічний оркестр “Київ-Класик” і його особисто як головного диригента і художнього керівника Президія НАН України нагородила пам'ятною відзнакою на честь 100-річчя Національної академії наук України», – поінформував академік А. Наумовець.

Виступаючи зі словами подяки, народний артист України Г. Макаренко наголосив: «Дві сфери – емоційна й інтелектуальна – роблять людину гармонійною та творять із неї особистість. НАН України – інтелектуальна слава і гордість нашої країни. Для оркестру це велика честь – 15 років співпрацювати з академією».

На продовження заходу його учасники мали можливість прослухати дві науково-популярні лекції від визначних учених сучасності.

Про «Контроль експресії генів через поділ клітин та людські хвороби»

розповів професор Університету Еврі, директор Лабораторії структур і діяльності нормально-патологічних біомолекул (SABNP, Франція) Д. Пастре, який прибув до нашої країни на запрошення своєї української колеги – завідувача відділу функціональної геноміки Інституту молекулярної біології і генетики НАН України члена-кореспондента НАН України А. Риндич.

З промовою «Національна наукова спадщина – інтелектуальні скарби держави» виступив лауреат Золотої медалі ім. В. І. Вернадського НАН України, почесний генеральний директор Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського академік О. Онищенко.

На завершення урочистостей відбулося вручення дипломів і почесних грамот за організацію та проведення фестивалю.

Перший день XIII Всеукраїнського фестивалю науки прикрасили музичні номери у виконанні учнів спеціалізованої школи з поглибленим вивченням французької мови № 49 і київської гімназії східних мов № 1.

Перед початком і під час урочистостей у стінах Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України тривали виставка-презентація наукових досягнень установ НАН України і презентація науково-дослідницьких робіт, стендові доповіді учнів-членів Малої академії наук України й учнів середніх навчальних закладів м. Києва.

Додатково про фестиваль дізнавайтесь зі статті у свіжому номері газети Верховної Ради України «Голос України»: <http://www.golos.com.ua/article/317096> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 17.05).

***

29 травня 2019 р. відбудеться чергове засідання дискусійного клубу «Елітарна світлиця» з циклу «Від української політики до проблем світогляду».

Організатор заходу – Український міжнародний комітет з питань науки і культури при НАН України.

Тема зустрічі: «Як змінювалося українське суспільство за останні п'ять років? І що нас очікує після обрання нового Президента України?».

Гість: заступник директор Інституту соціології НАН України член-кореспондент НАН України Є. Головаха.

Вестиме захід директор Головної астрономічної обсерваторії НАН України академік Я. Яцків.

Початок – о 18:00 у Блакитній вітальні Київського будинку вчених НАН України (м. Київ, вул. Володимирська, 45).

До участі в зустрічі запрошуються науковці установ НАН України, вітчизняних університетів, а також усі зацікавлені особи (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 15.05).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

У 17 випуску Міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» (11–17 травня 2019 р.) вийшла друком стаття провідного наукового співробітника відділу досліджень людського розвитку Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України кандидата економічних наук І. Новак «Зникаюча солідарність. Яким має бути суспільний договір XXI сторіччя».

Бізнес вимагає зниження Єдиного соціального внеску (ЄСВ), аж до повного його скасування. Державі не вдається навіть зменшити дефіцит Пенсійного фонду та забезпечити конституційну гарантію достатнього рівня життя для непрацездатних громадян. Пенсіонери потерпають від бідності через малі розміри пенсій і невідповідність трудового внеску та страхових виплат. За таких умов, коли результат гри за правилами солідарної системи соціального страхування не влаштовує всіх трьох її учасників, вочевидь потрібно змінювати правила.

Про це на початку своєї публікації спеціально для тижневика «Дзеркало тижня» пише І. Новак. Вона зауважує, що черговим інформаційним приводом для активізації дискусії з цих питань став оприлюднений Міністерством соціальної політики України в лютому цього року законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників та протидії застосуванню незадекларованої праці», що передбачає визначення критеріїв ідентифікації трудових відносин.

При цьому, як зазначає автор статті, деякі експерти виступають за радикальні заходи, аж до повного скасування Єдиного соціального внеску (ЄСВ) і ліквідації Пенсійного та інших фондів, або за фактичну відмову від системи загальнообов'язкового державного соціального страхування (ЗОДСС), в основі якої лежить ідея солідарності.

Яким же має бути суспільний договір XXI сторіччя? Детально про це читайте в повній версії статті І. Новак за посиланням: https://dt.ua/macrolevel/znikayucha-solidarnist-310938_.html (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 13.05).

***

8 травня 2019 р. на сайті українського суспільно-політичного інтернет-видання Gazeta.ua опубліковано коментар завідувача відділу досліджень рівня життя населення України Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України кандидата економічних наук Л. Черенько стосовно того, чому в рейтингу якості життя Україна потрапила до останньої десятки країн (згідно з результатами дослідження сервісу Numbeo).

У рейтингу якості життя згідно з результатами дослідження сервісу Numbeo Україна потрапила до останньої десятки країн: Україна опинилася на 62 місці, всього ж у списку 71 країна. Сходиною вище опинився Таїланд,

нижче – Гонконг. У всіх трьох країнах індекс якості життя заледве перевищує 100 (в Україні, наприклад, 102,34). Натомість у лідера списку Данії бал удвічі вищий – 198,57. Дослідники окремо оцінювали купівельну спроможність країн, їхню безпеку, охорону здоров'я, вартість життя, доступність нерухомості, транспорт, забруднення й екологію. Найгірша ситуація з купівельною спроможністю (32,72 бали), вартістю життя (27,94) і транспортом (14,35).

Завідувач відділу досліджень рівня життя населення України Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України кандидат економічних наук Л. Черенько зазначає: «Часто для складання рейтингів, де оцінюють багато країн, використовують застарілі дані, бо повну інформацію за минулий рік матимемо тільки в серпні. Тобто зараз є дані лише за 2017 р. А якщо потрібна об'єктивна інформація для міжнародного рейтингу, то можуть використовувати її і за 2016 р.».

На думку вченої, Україна має такий низький показник через те, що війна знижує рівень безпеки. Також досі відчутний вплив обвалу гривні 2014–2015 рр. За іншими показниками все стабільно: «Із 2017 р. ситуація з купівельною спроможністю почала покращуватися, хоча в рейтингу інші дані з причин, вказаних вище. Так само і з транспортом. Низька оцінка може бути пов'язана з порівняльною характеристикою з іншими країнами. Це не перша проблема для нас. Людей більше турбують доступність послуг охорони здоров'я, купівельна спроможність та інші соціальні проблеми».

Д. Черенько зауважує: «Не потрібно мірятися та доводити іншим, що ми кращі. Усе це – іграшки. Влада має займатися цим не для рейтингів. Тим паче, будь-яка статистична похибка може змінити позицію одразу на 10 місць. Для будь-якої країни рейтинг має бути орієнтиром. Це просто цікаво порівнювати. Можна побачити ще раз проблеми, які є. Хоча влада і так знає про них. Рівень економіки не вирішує всі питання. Проте дуже багато від нього залежить. Коли зростають доходи, людям простіше забезпечувати себе всім необхідним та не сподіватися на державу. Зараз маємо 2–3 % зростання рівня економіки. Це замало. Але навіть якщо темпи прискоряться, цього найближчим часом буде недостатньо для бідних верств населення».

Наразі неможливо відслідкувати чи призупиняє війна підвищення рівня життя: «Великі бюджетні кошти йдуть на утримання армії, озброєння. Це мінус для соціальних видатків, адже гроші могли піти на інші проблеми. Також значні території не розвиваються. Іється про ті, на яких триває війна або є така загроза. Внутрішній валовий продукт від цього стає меншим. З історії знаємо, що під час війни активно розвивається промисловість, стає більше робочих місць. Поки зарано аналізувати чи мала такі результати війна на Донбасі».

Л. Черенько також розглядає можливості розвитку подій – як житимуть українці за 5–10 років: «Із прагматично-оптимістичного погляду – краще. За роки незалежності нам завжди не вистачало тривалого поліпшення рівня життя. Якщо не внутрішні, то були зовнішні чинники, які призупиняли

процес. За останні два-три роки українська економіка почала рухатися вгору. Якщо так триватиме й надалі, то до 2025 р. зможемо повернутися до рівня якості життя 2007 р. Тоді він був найвищим за нашу історію. У 2008 р. Україну зачепила фінансова криза, показники стали гіршими. У 2009 р. стався повний обвал економіки, а в 2010–2012 рр. – стагнація. Нова криза почалася у 2013 р.. Усі ці роки ми не рухалися вперед, бо перебували в кризових умовах. Хочеться вірити, що буде краще».

Докладніша інформація за посиланням: https://gazeta.ua/articles/life/_poyasnili-chomu-v-ukrayini-nizkij-riven-yakosti-zhittya/901659 (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>) – 2019. – 14.05).

***

Надзвичайно декоративна рослина сакура є, як відомо, національним символом країни сонця, що сходить. Однак аби помилуватись її цвітінням, яке нині триває, не обов'язково вирушати до Японії, адже сакура зростає і на українських теренах. Свою колекцію сакур має і Криворізький ботанічний сад (КБС) НАН України. Про те, яких умов і якого догляду потребують ці рослини, в інтерв'ю програмі «Зелена стратегія» телеканалу «Перший міський» (м. Кривий Ріг) розповіла науковий співробітник відділу інтродукції та акліматизації рослин КБС НАН України Ю. Юхименко.

«Колекція сакури в нашому саду почала створюватися в 2015 р. Висаджено вже 110 екземплярів п'яти сортів цієї рослини – Аколе, Роял Бургунді, Кіку-Шідаре, Коджо-но-май і Тайхаку. На батьківщині сакури, у Японії, налічується понад 600 її сортів. Усі вони походять від одного виду – вишні дрібнопильчастої (*Prunus serrulata*). У природному ареалі махрові (з багатопелюстковими квітками) сорти не зустрічаються, це культивари – справа рук людини. Розмножуються вони штучно, – пояснює вчена. – Так, рослини сорту Роял Бургунді мають великі пурпурові листки і махрові рожеві квітки. Як і попередній сорт, Аколет є сортом західної селекції, для нього характерні махрові рожево-білі квітки. Рослини цього сорту є найбільш ранніми й найдекоративнішими серед сакур. Сорту Кіку-Шідаре притаманна крона плакучого характеру – зі схиленим додолу гіллям. Кіку-Шідаре, Коджо-но-май і Тайхаку – сорти японської селекції, останні два з них – це чагарникові рослини заввишки близько 1,5 м. Кущі сакури Коджо-но-май мають вигнуті пагони і, загалом, досить цікавий габітус (зовнішній вигляд). Рослину рясно вкривають дрібні білі квіточки. Вони не махрові, проте дуже прикрашають кущ, створюючи ефект щойно випалого снігу. Ці сакури найкраще підійдуть для створення міні композицій. Такою ж білосніжною хмаркою вкриваються під час цвітіння й сакури Тайхаку: бутони, що з'являються на цих рослинах, спершу мають пурпуровий колір, який згодом змінюється білим».

Як продемонструвала тележурналістам Ю. Юхименко, дерева сакури, що належать до колекції КБС НАН України, представлено штамбовими екземплярами. З таких рослин, за її словами, доцільно створювати алеї та солітери (композиції зелених насаджень, які складаються з окремо розташованих рослин), оскільки вони мають більш-менш симетричну крону та високий штаб (штаблом називається частина стовбура дерева від рівня землі до початку розгалуження).

Дослідниця також поділилася порадами щодо того, як не помилитися при купівлі саджанців сакури та якого догляду потребує ця високодекоративна рослина: «Купуючи саджанці сакури, треба звертати увагу на місце щеплення. Адже ці рослини є культиварами й розмножуються за допомогою щеплювання. Якщо місця щеплення не видно, покупець ризикує придбати звичайний дичок, викопаний десь у посадці. Крім того, ні нижче, ні вище місця щеплювання не повинно бути морозобоїн, якщо операцію виконано справді якісно. Стовбур має бути цілісним і здоровим.

Сакура є надзвичайно красивою і витонченою рослиною та водночас потребує ретельного догляду. Висаджувати її бажано в затишному місці, де немає протягів і сильних вітрів, а поливати – регулярно. Пристовбурові ділянки ґрунту навколо сакури необхідно систематично розрихлювати й оброблювати, видаляючи звідти бур'яни. Постійно видаляти варто також нововірські пагони та листя підщепи, оскільки вони відбирають у рослини поживні речовини. Важливий агротехнічний захід – захист стовбура сакури з використанням агротекстилю, який захищає рослину від сонячних опіків і обмороження (при перепаді температур узимку), а також від шкідливої для неї біоти (патогенів, комах, гризунів)».

Більше дізнавайтесь з відеозапису телепередачі: <https://youtu.be/bqOFbRGLQeU> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 17.05).

Наукові видання НАН України

Нещодавно було видано монографію директора Інституту економіки природокористування та сталого розвитку (ІЕПСР) НАН України доктора економічних наук М. Хвесика, у якій висвітлюються проблеми економіки природокористування, вектори розвитку та наукового супроводу цієї сфери, спрямовані на забезпечення економічного піднесення України.

У монографії на основі багаторічних наукових досліджень автора та вчених ІЕПСР НАН України вперше в системній формі презентовано нові результати, які стосуються надзвичайно актуальних проблем економіки природокористування та сталого розвитку. Сформульовано базові імперативи та стратегічні напрями раціоналізації всіх сфер ресурсокористування на основі інноваційно-інвестиційної моделі, розкрито методологічні та методичні засади капіталізації природно-ресурсної складової соціально-

економічного потенціалу сталого розвитку й інституціонального забезпечення сфери природокористування, природно-техногенної та екологічної безпеки, поводження з відходами та вторинного ресурсокористування в умовах децентралізації влади й посилення євроінтеграційного вектора розвитку України. Запропоновано фінансово-економічний механізм управління територіальними природно-господарськими комплексами та рентні засади модернізації природно-ресурсної сфери.

Уперше з позицій інноваційної методології визначено вартість природного багатства країни, розкрито змістовні ознаки і структуру організаційних, економічних та інституційних механізмів упровадження комплексної економічної оцінки природного багатства територій у процес забезпечення збалансованого природокористування й ефективного управління сталим розвитком держави. Охарактеризовано особливості застосування публічно-приватного партнерства в сфері природокористування та наведено основоположні принципи реалізації цієї моделі на регіональному і локальному рівнях.

Дослідження має фундаментальний характер, базується на широкому аналізі матеріалів і джерел, є піонерним, оскільки містить багато нових, оригінальних ідей. Робота претендує на важливий внесок у становлення такої галузі економічної науки, як економіка природокористування і сталий розвиток, розв'язання актуальних проблем збереження природних ресурсів і довкілля з одночасним екологічно збалансованим природокористуванням.

Видання буде корисним для науковців, педагогічних працівників, фахівців державного управління, місцевих органів влади, неурядових організацій та осіб, які цікавляться проблемами екології, економіки природокористування і сталого розвитку.

Бібліографічний опис: Хвесик М. А. Економіка природокористування: вектори розвитку / М. А. Хвесик. – Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2019. – 398 с. (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 14.05*).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Українсько-німецька програма UKRATOR оголошує новий конкурс на стипендії.

У рамках проекту «Топологічний порядок електронів у твердих тілах: нові матеріали, явища та концепції застосування» (UKRATOR), який фінансується Федеральним міністерством освіти та досліджень (BMBWF) і має на меті створення українсько-німецького центру передового досвіду з топологічних матеріалів, відкрито прийом заявок на отримання стипендій для молодих українських дослідників (студентів магістратури, аспірантів і постдоків) для підтримки спільних досліджень Київського академічного

університету (КАУ) НАН України та МОН України та IFW Dresden / TU Dresden. Кінцевий термін подання заявок – 15 травня 2019 р.

Ідея цих стипендій полягає в стимулюванні спільних досліджень українських і німецьких учених. Очікується, що студенти й аспіранти захищатимуться в Україні, що буде підставою встановлення співробітництва між українськими та німецькими науковими керівниками цих студентів.

Докладніша інформація на сайті КАУ за посиланням: <https://kau.org.ua/centers/ukrator> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 13.05).*

***

14 травня 2019 р. Київський університет права (КУП) НАН України відвідали представники Інституту правових досліджень Наукового центру суспільних наук Угорської академії наук (УАН): його директор Ф. Гардош-Орос, старший радник інституту, член Конституційного суду Угорщини доктор юридичних наук, професор А. Бродьова, почесний професор-дослідник інституту доктор юридичних наук Ч. Варга, а також фахівець із прав національних меншин, представник угорської меншини в Україні М. Товт.

Від КУП НАН України на зустрічі були присутні ректор професор Ю. Бошицький, проректор з наукової роботи Н. Кудерська, завідувач відділу міжнародних зв'язків та грантів О. Сарських і голова наукового товариства Т. Кортукова.

Зустріч присвячувалася пошуку нових напрямів і форм співробітництва між КУП НАН України й УАН як в освітньому, так і в науковому просторі.

Гості університету також мали нагоду детально розповісти про діяльність Угорської академії наук та Інституту правових досліджень УАН, а співробітники КУП НАН України – поставити свої запитання.

На завершення візиту ректор Ю. Бошицький вручив почесним гостям наукові видання університету та пам'ятні подарунки на згадку про КУП НАН України (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 15.05).*

***

Національна академія наук (НАН) України та Словацька академія наук (САН) на підставі укладеної між ними Угоди оголошують конкурс українсько-словацьких проектів на 2020–2022 рр.

Умови конкурсу

До конкурсу з української сторони допускаються проектні пропозиції вчених, які працюють в установах НАН України та партнерами яких є науковці САН. Узгоджені заявки подаються: українськими співкерівниками проектів – до НАН України українською та англійською мовами; словацькими співкерівниками проектів – до САН.

Заявки для участі в конкурсі з української сторони, підготовлені відповідно до встановлених НАН України форм, треба направляти разом із супровідним листом на ім'я начальника Відділу міжнародних зв'язків НАН України А. Мирончука на адресу: 01601 МСП, Україна, Київ 30, вул. Володимирська, 54, Президія Національної академії наук України, Відділ міжнародних зв'язків НАН України.

Наявність електронних версій обов'язкова (надсилати у форматі doc на адресу: petrushenko@nas.gov.ua).

Довідки за телефоном: (044) 234-37-28 (Ганна Григорівна Петрушенко).
(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 15.05).

Діяльність науково-дослідних установ

23 травня 2019 р. о 10:00 у конференц-залі Інституту органічної хімії НАН України (Київ, вул. Мурманська, 5) розпочнеться урочисте засідання Вченої ради, присвячене 80-річчю від дня заснування інституту. До участі в заході запрошуються всі охочі, вхід – вільний.

Інститут органічної хімії НАН України – одна з провідних наукових установ Національної академії наук України. Його виникнення пов'язане з діяльністю наукових шкіл видатних учених-хіміків: члена-кореспондента АН СРСР С. Реформатського – в Київському університеті (нині – Київський національний університет ім. Т. Шевченка) й академіка АН УРСР В. Шапошникова – в Київському політехнічному інституті (нині – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського»).

Учені Інституту органічної хімії НАН України зробили вагомий внесок у скарбницю світової науки. Загальне визнання отримали дослідження з теорії кольоровості й будови органічних сполук, взаємозв'язку кольору та молекулярної асиметрії, впливу просторових чинників і природи розчинника на поглинання світла барвниками, ролі взаємодії хромофорів у їхніх молекулах (феномен А. Кіпріанова). Світового значення набули роботи вчених Інституту з хімії фосфору, зокрема щодо синтезу і вивчення фосфазосполук, фосфінів, синтезу йодидів фосфору (реакції О. Кірсанова), а також сірка-азотовмісних органічних сполук.

Визначну роль у становленні сучасних уявлень про механізми органічних реакцій відіграла концепція багатоцентрових циклічних перехідних станів (комплекси Є. Шилова). Було проведено фундаментальні дослідження з хімії низькокоординованого фосфору, супрамолекулярної хімії та хімії макроциклічних сполук (Л. Марковський).

На основі результатів фундаментальних досліджень у галузі хімії п'яти- і шестичленних кисень-, азот-, сірковмісних гетероциклічних сполук і їхніх конденсованих систем та з'ясування природи взаємозв'язку будови органічних сполук із їхніми фізико-хімічними властивостями та характером

біологічної активності було створено нові типи лікарських препаратів для медицини й ветеринарії, а також засобів хімізації сільського господарства (М. Лозинський).

Велике теоретичне та практичне значення мають роботи вчених Інституту органічної хімії НАН України з хімії фтороорганічних сполук, які дали змогу розробити зручні методи введення фторованих замісників в аліфатичні, ароматичні й гетероциклічні сполуки, що дало можливість здійснити синтез і впровадити у виробництво фторовмісні лікарські засоби. Запропонований принцип конструювання надсильних електроноакцепторних замісників шляхом заміни атома кисню в сірко-, фосфоро-, селено-, вуглецевмісних угрупованнях на N-трифторометилсульфоніліміногрупу уможливив створення суперсильних органічних кислот (Л. Ягупольський).

В інституті працювали такі відомі вчені, як: академіки А. Кіпріанов, О. Кірсанов, В. Кухар, М. Лозинський, Л. Марковський, Є. Шилов, В. Яворський; члени-кореспонденти П. Головін, Ю. Гололобов, Г. Деркач, К. Корнеєв, О. Ясніков; професор Л. Ягупольський.

Сьогодні установа є провідним вітчизняним центром з органічної та елементоорганічної хімії. В інституті на світовому рівні здійснюються фундаментальні дослідження з цілеспрямованого молекулярного дизайну й синтезу нових типів фізіологічно активних макроциклічних і гетероциклічних сполук, які демонструють високу активність як модулятори кальцієвих каналів, антитромботики, інгібітори ферментів, інгібітори рН-чутливих іонних каналів, модулятори лікарської резистентності, противірусні препарати, речовини для генної трансфекції, флуоресцентні сенсори для біомедичних досліджень. Розробляються стереоселективні методи синтезу енантімерно чистих органічних сполук різноманітних класів, у тому числі фізіологічно активних речовин. Створюються нові технологічно зручні й екологічно безпечні методи синтезу високоефективних фторуєчих реагентів – органілтрифторосульфуранів, які широко використовуються в лабораторній практиці та промислового виробництві фторовмісних органічних речовин різноманітного призначення.

Прикладні роботи Інституту органічної хімії НАН України спрямовані на створення: лікарських препаратів, фізіологічно активних речовин для медицини й ветеринарії; ціанінових барвників для фотовольтаїки, голографії, лазерної техніки; каталізаторів органічних реакцій для хімічної промисловості; високоселективних комплексоутворювачів молекул та іонів для сенсорних пристроїв, екстрагентів і сорбентів радіонуклідів.

Наукові дослідження вчених установи висвітлено в понад 8 тис. наукових публікаціях і узагальнено в 90 монографіях. Одержано понад 1 тис. 550 авторських свідоцтв і патентів.

Згідно з даними наукометричної платформи Web of Science, за кількістю публікацій, кількістю цитувань та h-індексом інститут органічної хімії НАН України є лідером серед інститутів органічного профілю на пострадянських теренах.

Установа проводить велику роботу з підготовки висококваліфікованих наукових кадрів. Наразі підготовлено вже 370 кандидатів і 68 докторів наук для науково-дослідних установ і закладів вищої освіти за спеціальностями «Органічна хімія» та «Хімія елементоорганічних сполук».

На базі наукових підрозділів інституту в різний час було створено Інститут хімії високомолекулярних сполук НАН України, Фізико-хімічний інститут ім. О. В. Богатського НАН України, Інститут біоорганічної хімії та нафтохімії НАН України ім. В.П. Кухаря НАН України.

Учені установи плідно співпрацюють із науковими центрами й університетами США, Німеччини, Великої Британії, Франції, Польщі, Іспанії, Бразилії, Фінляндії, Швейцарії, Італії, Чехії, Литви й Казахстану, беруть активну участь в організації та проведенні міжнародних наукових конференцій, входять до складу редколегій міжнародних фахових видань. Інститут органічної хімії НАН України брав і продовжує брати участь у міжнародних програмах INTAS, INCO-COPERNICUS, УНТЦ, FP-7, CRDF, НАТО, «СупраХем», «Молекулярна хімія», «Горизонт-2020» та ін.

Спільно з Національним фармацевтичним університетом (Харків) інститут видає «Журнал органічної та фармацевтичної хімії».

Наукові досягнення працівників інституту відзначено численними високими державними і урядовими нагородами, серед яких – Державні премії України, Премії Кабінету Міністрів України, премії імені видатних учених, ордени й медалі, Почесні грамоти Президії Верховної Ради України, почесні звання (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 13.05*).

Нагороди та відзнаки

4 травня 2019 р. Президент України П. Порошенко підписав Указ № 188/2019 «Про відзначення державними нагородами України», за яким нагороджено в тому числі й учених Національної академії наук України.

Згідно з цим документом, за значний особистий внесок у державне будівництво, соціально-економічний, культурно-освітній розвиток України, вагомі трудові здобутки та високий професіоналізм відзначено двох науковців НАН України:

– орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня нагороджено директора Інституту телекомунікацій і глобального інформаційного простору НАН України, президента Національного центру «Мала академія наук України» академіка С. Довгого;

– почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України» присвоєно провідному науковому співробітникові відділу Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України доктору політичних наук В. Горбатенку.

Вітаємо колег і бажаємо їм нових наукових досягнень! (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 14.05*).

До уваги держслужбовця

С. Блиндарук, мол. наук. співроб. НБУВ

33-річчя Чорнобильської трагедії

«Не згасне пам'яті свіча»

Аварія на Чорнобильській атомній електростанції (ЧАЕС) 26 квітня 1986 р. – найбільша техногенна катастрофа в історії людства. Вона поставила перед людським суспільством безліч проблем, які й досі повністю не вирішено, адже сумарна радіація ізотопів, викинутих у повітря внаслідок аварії в Чорнобилі, була в 30–40 разів більшою, ніж під час вибуху атомної бомби в Хіросімі. Участь у гасінні пожежі на ЧАЕС брало 240 тис. осіб. Усі вони отримали високі дози радіації. Однак саме пожежникам вдалося врятувати населення прилеглих територій України, Білорусі та Росії й запобігти ще більш масштабній катастрофі – сильному водневому вибуху, який міг стати наступним етапом трагедії. Одразу після аварії було опромінено майже 8,5 млн людей, високе радіоактивне забруднення охопило близько 155 тис. кв. км територій, з них 52 тис. кв. км – сільськогосподарські землі. Унаслідок забруднення повітря, ґрунтів і вод з'явилася так звана зона відчуження, де небезпечно, а тому заборонено проживати людям. Проте в цій зоні продовжують жити близько 400 видів тварин, птахів і риб, 1 тис. 200 видів флори, 60 з яких занесено до Червоної книги України, а 20 є рідкісними. У зоні відчуження тваринний і рослинний світ зазнає генетичних мутацій.

До сьогодні не існує єдиних даних щодо кількості людей, які загинули чи згодом померли від наслідків вибуху на ЧАЕС. Так, німецькі представники організації «Лікарі світу за запобігання війні» тільки серед ліквідаторів нарахували 50–100 тис. смертей, оцінивши загальну кількість жертв у 246 тис. осіб. За іншими даними, загальна кількість постраждалих оцінюється в 540–900 тис. осіб. Нині від 2 до 7 млн осіб продовжують проживати на територіях з підвищеною радіоактивністю. У 20 тис. з них діагностується рак щитовидної залози.

Хоча полум'я давно вже приборкано, зона визначена, карти радіаційного забруднення опубліковано, але небезпека не минула, відчуття тривоги за середовище проживання продовжує турбувати людей. Чорнобильська АЕС усе ще становить велику небезпеку для навколишнього світу, оскільки діючий об'єкт «Укриття» (так званий саркофаг), споруджений над зруйнованим енергоблоком № 4, зазнає поступової руйнації. Він будувався в умовах високого рівня радіоактивності методом дистанційного монтажу, щоб запобігти поширенню радіоактивного пилу за межі реактора. На думку експертів, руйнація його конструкції може призвести до більш значних екологічних наслідків, ніж аварія 1986 р. Напередодні 33-ї річниці трагедії проводиться випробування нових безпечних конструкцій об'єкта «Укриття»

на ЧАЕС, що згодом дасть змогу здійснити демонтаж нестабільних частин саркофагу й гарантувати безпеку населенню України та сусідніх країн ще на декілька десятиліть.

Отже, Чорнобиль – це страшний, повчальний урок для всього людства, який змушує замислитися над мірою відповідальності влади перед народом за рішення, які вона приймає. Адже питання, які виникли ще в часи Чорнобильської катастрофи, і досі залишаються без відповіді. Якщо прихильники атомної енергетики планують і в майбутньому будувати нові АЕС в усьому світі, то варто думати не про збільшення потужностей, а насамперед про безпеку: як зробити так, щоб аварії не мали подібних масштабних і катастрофічних наслідків, або як запобігти поширенню радіації на далекі відстані. Згідно з Указом Президента України від 10 листопада 2006 р., 14 грудня встановлено як День вшанування учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

Для більш глибокого та детального вивчення цієї страшної катастрофи в історії людства, зокрема, її причин та наслідків відділ науково-бібліографічної інформації підготував список видань, присвячених Чорнобильській трагедії ХХ ст.

Офіційні документи

1. Офіційні документи

1. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 5 серп. 2011 р. : (офіц. текст). – Київ : Паливода А. В. [вид.], 2011. – 56 с. – (Закони України).

Шифр зберігання НБУВ: ВА750779

Шифр зберігання ВНБІ: Х87(4Ук) я2 3-19

2. Соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС : зб. законодав. та нормат. док. (до 15-ї річниці Чорнобильської катастрофи) / [уклад. О. Л. Стерін ; ред. А. М. Миколук]. – Харків, 2001. – 200 с.

У збірнику вміщено законодавчі та нормативні документи, що стосуються соціального захисту громадян України, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, чинні станом на 1 березня 2001 р. При укладанні видання було використано офіційні видання документів та публікації їх у засобах масової інформації.

Наприкінці книги додано адресні та контактні дані державних органів із соціального захисту постраждалих осіб і громадських чорнобильських організацій Харкова.

Шифр зберігання НБУВ: Вє35182

Шифр зберігання ВНБІ: Х87(4Ук) я2 С69

3. Соціальний захист постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи: загальні положення, соціальний захист, судова практика / упоряд. Г. І. Балюк. – Київ : Юрінком Інтер, 2007. – 304 с. – (Законодавство).

Збірник містить основний масив законодавчих актів, що гарантують правову допомогу та соціальний захист громадян України, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Шифр зберігання НБУВ: Ва695394

Шифр зберігання ВНБІ: Х81(4УК) я2 С69

2. Збірники документів і матеріалів, дослідження

4. Соціальні наслідки Чорнобильської катастрофи (результати соціол. дослідж. 1986–1995 рр.) / Ін-т соціол. НАН України, дослід.-навч. центр «Демократичні ініціативи» ; відп. ред.: В. Ворона [та ін.]. – Харків : Фоліо, 1996. – 415 с. : іл., табл., фотогр. – Бібліогр.: С. 402–413.

У пропонованому виданні вперше досліджено проблеми соціальних наслідків аварії на Чорнобильській АЕС для населення регіонів з підвищеним рівнем радіоактивного забруднення, переселенців із зони аварії, ліквідаторів. Унікальний матеріал розкриває становище чорнобильців у суспільстві, їхні думки, оцінки трагедії та її наслідки, їхнє ставлення до соціальної політики держави й міжнародної гуманітарної допомоги. Книга відкриває нові сторінки в соціальному літописі постчорнобильської доби й дає можливість побачити справжні масштаби й проблеми соціальних і психологічних наслідків Чорнобильської катастрофи.

Збірник складається із шести розділів і ґрунтовної бібліографії до кожного з них: статті зі збірників наукових праць науково-дослідних установ, періодичних та газетних видань; матеріали науково-практичних конференцій; тези доповідей міжнародних конференцій; зарубіжні видання тощо. Особливі елементи (таблиці, діаграми, ілюстрації) доповнюють та унаочнюють викладені відомості.

Шифр зберігання НБУВ: Ва567418

Шифр зберігання ВНБІ: С5 я2 С69

5. Чорнобиль: проблеми здоров'я населення : зб. док. і матеріалів у 2-х кн. / Ін-т іст. України, Центр. держ. архів громад. об'єднань України ; редкол.: В. А. Смолій [та ін.]. – Київ, 1995.

Кн. 1. – 1995. – 259 с.

Кн. 2. – 1995. – 239 с.

Збірник містить документи центральних і республіканських державних та партійних органів, що висвітлюють проблеми Чорнобильської катастрофи, її негативний вплив на стан здоров'я населення. Він є першою спробою

авторів простежити позицію вищих керівних, державних і партійних інстанцій колишнього Радянського Союзу і УРСР, громадських організацій в означеній проблемі.

Науково-допоміжний апарат складається з іменного, географічного покажчиків та переліку 206 документів (1986–1994 рр.). Додатком служать примітки з наведенням даних про допустимі норми вмісту радіоактивних речовин у харчових продуктах (лікарській сировині).

Шифр зберігання НБУВ: В340759/1-2

Шифр зберігання ВНБІ: Р(4Укр) я2 Ч-75

6. Чорнобильська трагедія : док. і матеріали / НАН України, Ін-т історії України, Центр. держ. архів громад. об'єднань України ; упоряд.: Н. П. Барановська [та ін.] ; ред. рада: П. П. Толочко (голова) [та ін.]. – Київ : Наук. думка, 1996. – 783 с. – (Пам'ятки історії України, Джерела новітньої історії ; Сер. 5).

У збірнику подано системний аналіз документів і матеріалів засідань ЦК Компартії та уряду СРСР, ЦК Компартії України, установ Академії наук УРСР та інших відомств упродовж 1967–1995 рр., що розкривають ряд питань: від історії будівництва ЧАЕС до її аварії, післяаварійного стану станції та становище України загалом. Висвітлюються заходи державних, господарських, наукових, громадських установ та організацій щодо ліквідації наслідків катастрофи.

Книга містить таблиці зі статистичними даними: про переселення постраждалих унаслідок аварії на ЧАЕС у регіони України; до країн СНД, США, Чехії, Словаччини; про звернення громадян до Комісії Верховної Ради України з питань Чорнобильської катастрофи в 1993 р. тощо.

До збірника включено понад 500 документів з архівних фондів Президії Національної академії наук України та Центрального державного архіву громадських об'єднань України.

Посібник має перелік документів, примітки та покажчик географічних назв.

Шифр зберігання НБУВ: Вc31013

Шифр зберігання ВНБІ: Т(4Ук)6 я2 Ч-75

2.1. Книги пам'яті

7. Книга памяти ликвидаторов последствий аварии на Чернобыльской АЭС. Донецкая область. – Донецк : ООО «Юго-Восток», 2006 –2008.

Т. 1 / отв. за вып. А. В. Кириченко. – 2006. – 230 с. : ил., фот.

Т. 3 / ред. Т. О. Ружинская. – 2008. – 246 с. : ил., фот.

У книзі увічнено імена 2 тис. 154 померлих ліквідаторів аварії на Чорнобильській АЕС із числа жителів Донецької області. Представлено

архівний фотоальбом загиблих ліквідаторів, статистичні відомості про чисельність громадян, які мають статус постраждалих унаслідок Чорнобильської катастрофи, подана динаміка зростання смертності серед ліквідаторів аварії на ЧАЕС Донецькій області упродовж 1986–2006 рр.

У третьому томі матеріал згруповано за чотирма блоками: «Чернобыльский излом: взгляд из XXI века», «Вспомним всех поименно...», «Деятельность Донецких организаций “Союз Чернобыль Украины”, “Чернобыльские тетради”». Окремо подано відомості про діяльність Донецької обласної організації ВГО «Спілка Чорнобиль України».

Завершує обидва видання поетична сторінка, присвячена учасникам ліквідації аварії.

Шифр зберігання НБУВ: В352203/1,3

Шифр зберігання ВНБІ: ТЗ(4Ук-Дон)д. я2 К53

8. Книга пам'яті померлих та загиблих внаслідок Чорнобильської катастрофи ліквідаторів, евакуйованих і переселенців, які мешкали в Харківській області / уклад.: О. М. Дорожко [та ін.] ; відп. за вип. Н. С. Борова. – Харків : РВП «Оригінал», 1997. – 320 с. : іл.

Шифр зберігання НБУВ: Ва717037

Шифр зберігання ВНБІ: ТЗ(4УК-ХАР) я2 К53

9. Книга пам'яті померлих та загиблих внаслідок Чорнобильської катастрофи ліквідаторів, евакуйованих і переселенців, які мешкали в Харківській області / уклад.: О. М. Титаренко [та ін.] ; відп. за вип. Н. С. Борова. – вид. 2-ге, доп., перероб. – Харків : ТО «Ексклюзив», 2002. – 444 с. : іл.

У книзі розповідається про героїв-ліквідаторів, про жителів з територій, прилеглих до аварії на ЧАЕС, які були евакуйовані в Харківську область. До видання включено імена померлих з підтвердженим статусом ліквідаторів і постраждалих унаслідок аварії. Окремий розділ присвячено співробітникам УМВС України.

Книга пам'яті також включає вірші з рукописної поетичної збірки «Быль и боль», упорядкованої В. Болотовим у Чорнобилі 1986 року, зі збірки В. Шовкошитного «Жорстоке свято», поетичні твори та довідкові матеріали з обласної та районної преси Харківщини.

Видання доповнено списком померлих ліквідаторів Чорнобильської катастрофи, евакуйованих і переселенців, які проживали в Харківській області та переліком умовних скорочень.

Шифр зберігання НБУВ: Ва628511

Шифр зберігання ВНБІ: ТЗ(4Ук)д. я2 К53

10. Книга Пам'яті України. Чорнобильська трагедія. Житомирська область. – Житомир : Полісся, 2016. – 672 с. : фотоіл.

Історико-меморіальне видання, присвячене вшануванню подвигу ліквідаторів аварії на Чорнобильській АЕС, які свідомо пішли на смертельну боротьбу з невидимим ворогом – радіацією, щоб щасливо жили наступні покоління.

Книга містить імена та короткі біографічні дані учасників ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, доля яких пов'язана з Житомирською областю. Матеріал розміщено за районами і містами за алфавітом. «Книга Пам'яті...» базується на документах Державного архіву Житомирської області, архівів районних, міських управлінь праці та соціального захисту населення, громадських організацій, музеїв, газет, а також містить спогади ліквідаторів та мемуари.

Видання збагачене ілюстративними фотоматеріалами. Для зручності користування подано перелік умовних скорочень.

Шифр зберігання НБУВ: Вc62201

Шифр зберігання ВНБІ: ТЗ(4УКР-ЖИТ)д. я2 К53

11. Не гаснет памяти свеча... : воспоминания родных и близких о москвичах – участниках ликвидации аварии на Чернобыльской АЭС / ред. кол. Т. Д. Рудакова [и др.] ; Москов. благотвор. обществ. орг. членов семей умерших участников ликвидации после аварии на Чернобыльской АЭС «Вдовы Чернобыля». – Москва, 2001.

Кн. 1. – 2001. – 304 с.: фотоил.

Книга-спогадів рідних, друзів, товаришів по службі про тих, хто брав участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС – найстрашнішої техногенної катастрофи ХХ ст. До книги увійшли спогади не всіх, хто міг би сьогодні розповісти про близьких людей – героїв-ліквідаторів. Видання побачило світ завдяки громадській організації «Вдови Чорнобиля», що зберігає й доносить до нових поколінь пам'ять про героїв-чорнобильців.

Додаткова інформація містить перелік померлих москвичів-учасників ліквідації аварії на ЧАЕС та фотографії із сімейних альбомів, документальні матеріали.

Шифр зберігання НБУВ: В346779/1

Шифр зберігання ВНБІ: ТЗ(4Рос)д. я2 Н38

12. Чернігів Чорнобильський. Книга пам'яті / упоряд. Є. Г. Сонник. – Чернігів : РВК «Деснянська правда», 2007. – 560 с. : фотоіл.

Видання Ради обласного фонду допомоги інвалідам Чорнобиля та учасникам ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС складається з двох частин. Перша – це спогади учасників ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС 1986 р., у яких узагальнюється внесок Чернігівщини в ліквідацію Чорнобильської катастрофи. Друга містить списки загиблих і померлих учасників ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС Чернігівської області станом на 1 січня 2007 р.

Шифр зберігання НБУВ: ВА688536

Шифр зберігання ВНБІ: ТЗ(4УК-ЧЕР) я2 Ч-49

13. Чернігів Чорнобильський. – Чернігів : РВК «Деснянська правда», 2008.

Кн. 2 : Книга мужності / авт. ідеї і упоряд. Є. Г. Сонник. – 2008. – 912 с.: іл. – Бібліогр.: с. 909.

У книзі висвітлено спогади учасників ліквідації наслідків чорнобильської катастрофи про внесок підприємств, організацій області в боротьбу з радіаційною небезпекою. Розкриваються причини, що призвели до ядерної катастрофи, подаються списки учасників ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС у 1986–1990 рр. та стан радіаційної безпеки через 20 років після аварії.

Матеріал доповнено кольоровими фотографіями активістів фонду допомоги інвалідам Чорнобиля.

Шифр зберігання НБУВ: В351582/2

Шифр зберігання ВНБІ: ТЗ(4УК-ЧЕР) я2 Ч-49

14. Чернобыльцы: Книга памяти. 1986–2000 / В. Г. Шкода (сост., шеф-ред.). – Киев : Золотые ворота, 2001. – 206 с.

Ця книга-спогадів містить неопубліковані раніше документи, свідчення його учасників і журналістські публікації про небувалу за масштабами ядерну катастрофу та водночас стійкість, мужність і самовідданість персоналу станції, пожежних, співробітників міліції, воїнів Радянської Армії – всіх тих, хто загинув у боротьбі зі смертельною загрозою. Окремо подано меморіальний перелік з короткими біографічними даними робітників станції, які загинули в перші часи трагедії на своєму посту, померлих у лікарні від гострої променевої хвороби та тих, хто підірвав своє здоров'я, беручи участь у ліквідації наслідків аварії й передчасно пішов з життя в наступні після неї роки.

Видання має творчу сторінку – це вірші Бориса Олійника, Василя Осадчого, Володимира Коломійця, Леоніда Горлача та багатьох інших літературних діячів, присвячені героям-ліквідаторам.

Шифр зберігання НБУВ: ВА606221

Шифр зберігання ВНБІ: ТЗ(4УК)д. я2 Ч-49

3. Бібліографія

15. Україна – зона екологічного лиха : рек. бібліогр. покажч. / М-во культури України, Одес. держ. наук. б-ка ім. Максима Горького ; упоряд. І. Е. Рикун. – Одеса, 1993. – 116 с.

Проблема екології, збереження природи є однією з найактуальніших життєвих проблем сьогодення. Екологічна криза назріває в багатьох країнах світу, має глобальний характер. Не виняток тому й Україна.

Пропонований бібліографічний покажчик висвітлює екологічні проблеми України. Один з 12 розділів «Біль наш Чорнобиль» містить

найбільш науково обґрунтовані дані про причини аварії та наслідки її ліквідації, про стан і майбутнє саркофага. Статті з періодичних видань доповнено віршами відомих українських письменників: Бориса Олійника, Ліни Костенко, Івана Драча та ін.

Науково-допоміжний апарат включає алфавітний покажчик авторів і назв та список видань, вірші з яких використано в покажчику.

Шифр зберігання НБУВ: Ва559665

Шифр зберігання ВНБІ: Б1(4Укр) я1 У45

16. Чернобыль – индекс'91 : междисциплинар. указ. лит. по проблемам Чернобыля / Белорус. комитет «Дети Чернобыля». – Минск : Университетское, 1991 –

Вып. 1 / отв. ред. Г. А. Несветайлов. – 1991. – 192 с.

Науково-інформаційне видання містить різнопланові дані про Чорнобильську катастрофу, взяті з наукових книг та часописів, збірників матеріалів наукових конференцій, суспільно-політичних журналів та газет, які вийшли білоруською, російською та англійською мовами до 1 червня 1991 р. Бібліографічні та реферативні описи супроводжуються анотаціями.

Основні розділи збірника: «Официальные материалы», «Природа», «Человек», «Общество», «Дети Чернобыля». Для зручності користування видання доповнено покажчиками: предметним, іменним, географічних назв та покажчиком джерел гуманітарної допомоги.

Шифр зберігання НБУВ: В338594/1

Шифр зберігання ВНБІ: Р11/36 я1 Ч-49

17. Чернобыль: Дайджест 1994–95 : междисциплинар. бюл. по проблемам Чернобыля / Центр эколог. политики России, ЮНЕСКО: Отд. эколог. наук, Черноб. эколог. исслед. сеть, Белорус. нац. ком. по прогр. «Человек и биосфера», Ин-т генетики и цитологии АН Беларуси. – Минск : Право и экономика, 1996.

Вып. 4 / под общ. ред. Н. А. Картеля. – 1996. – 273 с.

Випуск є продовженням інформаційної серії зібрань про Чорнобильську катастрофу у вигляді рефератів і статей з біології та медицини російською та англійською мовами. Видання розширює інформаційний кругозір та надає можливість всім дослідникам загалом оцінити постчорнобильську ситуацію в Білорусі, Росії та Україні, а також сприяє поширенню за кордоном об'єктивної інформації про наслідки аварії.

Структура покажчика має такі розділи: «Официальные материалы», «Природа (живая природа, неживая природа)», «Человек», «Общество», «Патентная информация».

Шифр зберігання НБУВ: Ж69415

Шифр зберігання ВНБІ: Р11/36 я1 Ч-49

18. Чернобыльская катастрофа: библиогр. науч. лит. / М-во по чрезвычайным ситуациям и защите населения от последствий катастрофы на ЧАЭС, Ин-т радиобиологии АН Беларуси ; под ред.: Е. Ф. Конопки, И. В. Ролевича. – Минск : Право и экономика, 1996. – 274 с.

У покажчику зібрано літературу, що висвітлює соціально-психологічні проблеми та шляхи психологічної реабілітації й соціальної адаптації населення, яке постраждало під час аварії на Чорнобильській АЕС, зокрема в Білорусі та її населених пунктах. Це – бібліографічні описи друкованих праць, а саме: тези доповідей і матеріалів наукових конференцій, з'їздів, конгресів, статті зі збірників наукових праць, продовжуваних та періодичних видань, публікації у засобах масової інформації. У матеріалах охарактеризовано стан здоров'я людей після катастрофи; висвітлено питання медико-соціального обґрунтування системи надання допомоги населенню з питань відновлювального лікування та реабілітації. Приділено увагу екологічним проблемам, зокрема стану забрудненого ґрунту, впливу радіації на рослинний та тваринний світ. Окремо висвітлено питання охорони материнства й дитинства, генетичних наслідків та спадкових захворювань у населення Білорусі.

Шифр зберігання НБУВ: Ва578905

Шифр зберігання ВНБІ: Р11/36 я1 Ч-49

19. Чорнобиль. Наслідки для довкілля, здоров'я та прав людини. Досвід подолання (Офіц. док., кн., зб. наук. ст. 1999–2002 рр.) / М-во освіти і науки України, Держ. наук.-техн. б-ка України, Інформ.-бібліогр. від. ; уклад. А. В. Луговська. – Київ, 2003. – 14 с.

Бібліографічний список містить інформацію з екологічних, медичних та соціальних питань стосовно подолання наслідків Чорнобильської катастрофи. До нього увійшли офіційні документи, монографії, матеріали міжнародних науково-практичних конференцій, збірники наукових статей, документально-публіцистичні твори, методичні рекомендації, препринти (усього – 131 назва), надруковані українською та російською мовами.

Джерельною базою служили каталоги та картотеки Державної науково-технічної бібліотеки України.

Шифр зберігання ВНБІ: Б1(4УК) я1 Ч-75

20. Чорнобиль. Четверть століття потому : бібліогр. покажч. / М-во культури, ДЗ «Держ. б-ка України для юнацтва» ; [уклад. Н. Гуцул ; ред.: В. Кучерява, Н. Лінкевич, С. Чачко]. – Київ, 2012. – 39 с.

Це видання є інформаційним ресурсом про Чорнобильську трагедію, яка охопила різні сфери життєдіяльності: екологію, медицину, політику, демографію, культуру.

Матеріал покажчика систематизовано за розділами: «Чорнобильська катастрофа в законодавстві»; «Причини та наслідки»; «Вплив аварії на здоров'я українців»; «Художнім рядком про трагедію»; «Трагедія Чорнобиля

на сторінках Інтернет». Додатком слугує список сценаріїв для проведення заходів, присвячених Чорнобильській аварії та іменний покажчик.

Покажчик підготовлено фахівцями Державної бібліотеки України для юнацтва та Національним музеєм «Чорнобиль».

Шифр зберігання НБУВ: Р121505

Шифр зберігання ВНБІ: ТЗ(4Ук)6 я1 Ч-75